

การเรียนรู้การเสริมสร้างเกษตรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกร
ผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

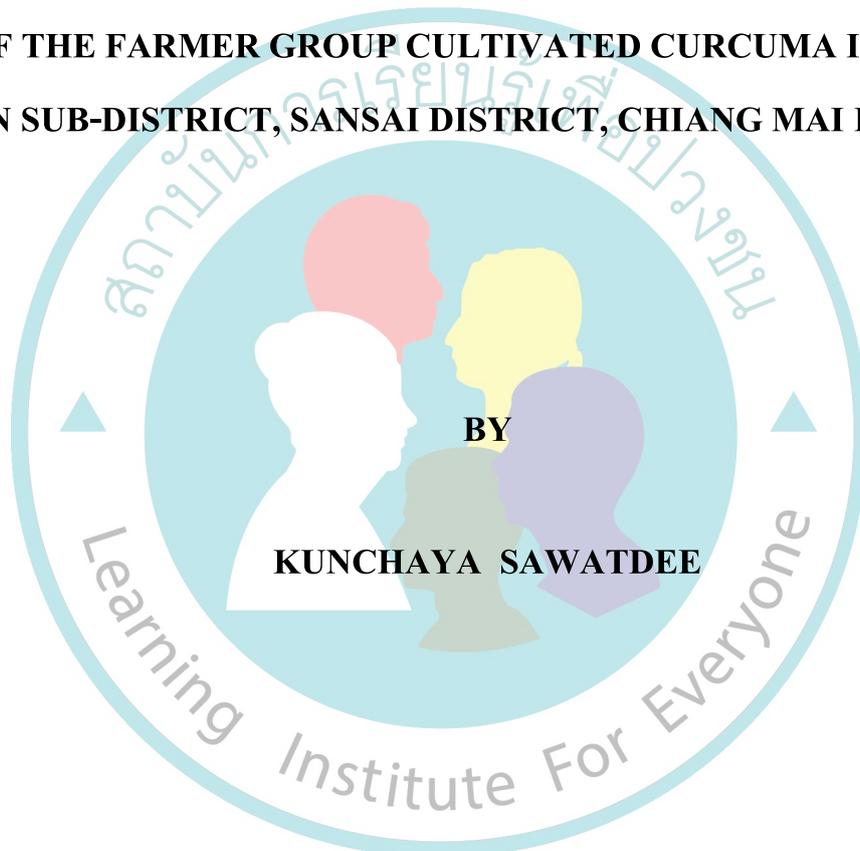
การเรียนรู้การเสริมสร้างเกษตรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกร
ผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
ปีการศึกษา 2561

**LEARNING FOR ENCOURAGEMENT OF THE SELF-RELIANCE
OF THE FARMER GROUP CULTIVATED CURCUMA IN NONG-
HAN SUB-DISTRICT, SANSAI DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE**

**BY
KUNCHAYA SAWATDEE**

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTEGRATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2018

วิทยานิพนธ์เรื่อง (Title) การเรียนรู้การเสริมสร้างเกษตรพึ่งตนเองของกลุ่ม
เกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร
อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
ผู้วิจัย กฤษชัญญา สวัสดิ์
สาขาวิชา การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ดร.ส่งเสริม แสงทอง

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

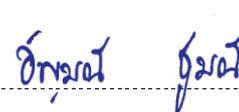
ลงชื่อ ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.จรรยา สุวรรณทัต)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)
(ดร.ศรีปริญญา รูปกระจ่าง)

ลงชื่อ กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)
(ดร.ส่งเสริม แสงทอง)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.ทวิช บุญฉิรัมย์)

ลงชื่อ เลขานุการ
(อาจารย์อัญมณี ชุมฉิรัมย์)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	การเรียนรู้การเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
ชื่อผู้เขียน	กฤษัชชญา สวัสดิ์
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2561
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร.สงเสริม แสงทอง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และศึกษาวิธีการและกิจกรรมในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธี เชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายการวิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง คือ สมาชิกของเครือข่ายผู้ปลูกดอกปทุมมา จำนวน 15 ราย ที่มีความพร้อมและยินดีให้ข้อมูล และสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง จากสถาบันการศึกษา ลูกค้า กลุ่มผู้ส่งออกหัวพันธุ์ไม้ตัดดอกปทุมมา จำนวน 5 ราย ผลการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า เกษตรกรสมาชิกกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมา มีการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ส่วนมากจะเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ คือ การเรียนรู้จากปราชญ์ผู้รู้ในชุมชน เรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยตนเอง เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเกษตรกร และเรียนรู้จากกลุ่มสมาชิกผู้ปลูกดอกปทุมมา เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้จากภายนอกคือสถาบันการศึกษา หรือการเรียนรู้จากสื่อออนไลน์ เนื้อหาสำคัญที่ได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้ง 7 แหล่งเรียนรู้ดังกล่าว มีความครอบคลุมทั้งกระบวนการของการทำธุรกิจการปลูกดอกปทุมมา ตั้งแต่การเลือกพื้นที่เพาะปลูก การคัดสายพันธุ์ เทคนิคการผลิต การปรับปรุงดิน โรคและแมลง การใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชและแมลง สุตรปุ๋ยและการทำปุ๋ยหมัก การเก็บเกี่ยวผลผลิต การแปรรูป การบรรจุหีบห่อ การตลาด เรียนรู้ในด้านการบริหารจัดการ การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน การสร้างเครือข่ายการใช้สื่อเทคโนโลยีออนไลน์ การพัฒนามาตรฐาน GAP การจดลิขสิทธิ์ กฎหมายและข้อจำกัดระหว่างประเทศ รวมไปถึงการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน เช่น การปลูกพืชผสมผสานชนิดอื่น ๆ สลับเพื่อเป็นการพักดิน และเป็นการสร้างแหล่งอาหารไว้บริโภคหรือสร้างรายได้จากพืชเสริมเหล่านั้น

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอ สันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีวิธีการและกิจกรรมในการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การพึ่งตนเอง ในลักษณะของเครือข่ายผู้ผลิตดอกปทุมมา ที่สมาชิกมีกิจกรรมร่วมกันในการส่งข้อมูล ติดตามช่วยเหลือให้คำปรึกษา แก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นในแปลงเกษตรของสมาชิกในเรื่องต่าง ๆ คือ การคัดสายพันธุ์ การปรับปรุงและแลกเปลี่ยนสายพันธุ์ดอกปทุมมา การจัดการด้านแรงงาน การเตรียมพื้นที่เพาะปลูกและจัดการระบบน้ำ การลดต้นทุนการผลิต การปลูกพืชอื่นผสมผสานในช่วงที่พักแปลงเพื่อเป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้เพิ่ม การผลิตสารกำจัดวัชพืช และสารไล่แมลงที่มาจากธรรมชาติเพื่อความปลอดภัยของเกษตรกร การแปรรูป และพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพตรงกับความต้องการของตลาด การพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิต การจัดเก็บผลผลิต การบรรจุหีบห่อ การประชาสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างตลาดภายในโดยการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันภายในกลุ่ม การจัดกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ การรวมกลุ่มเครือข่ายผู้ปลูกดอกปทุมมาเพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การรวมกลุ่มเป็นการสร้างเครือข่ายการช่วยเหลือพึ่งพากัน และเพิ่มอำนาจการต่อรองหรือโอกาสทางนโยบายที่จะได้รับ

ข้อเสนอแนะทางนโยบาย คือ (1) ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุนเกษตรกร ให้มีการรวมกลุ่มกัน เพื่อให้เกิดเครือข่ายในการช่วยเหลือกัน (2) ควรเชื่อมโยงธุรกิจการปลูกดอกปทุมมากับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนแบบยั่งยืน (3) ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาหมอดิน ที่จะสามารถวิเคราะห์ธาตุในดิน และช่วยกำหนดสูตรปุ๋ยที่เหมาะสม (4) หน่วยงานภาครัฐ ควรให้การสนับสนุนให้มีการประชาสัมพันธ์ดอกปทุมมา เช่น การจัดงานวันดอกปทุมมาดอกกระเจียวบานที่เชียงใหม่ เพื่อให้ประชาชนได้รู้จักมากขึ้น และ (5) ควรบรรจุแผนการพัฒนาหรือส่งเสริมการปลูกดอกปทุมมา ไว้ในแผนขององค์กรปกครองท้องถิ่น ส่วนข้อเสนอแนะในการวิจัยคือ (1) ควรมีการศึกษาวิจัยอย่างจริงจัง โดยสถาบันการศึกษา สถาบันวิชาการ ถึงวิธีการปลูกปทุมมา เพื่อลดการใช้สารเคมีและข่าฆ่าแมลงให้มากที่สุด และ (2) ควรมีการศึกษาวิจัย รวบรวมสายพันธุ์แท้ของปทุมมา และดอกไม้ท้องถิ่นอื่น ๆ ในพื้นที่ เพื่อการอ้างอิงและจดลิขสิทธิ์ในอนาคต

คำสำคัญ : การเรียนรู้, ดอกปทุมมา, การพึ่งพาตนเอง

Abstract

Thesis Title	Learning for encouragement of the self-reliance of the farmer group cultivated the curcuma in Nong Han sub-district, Sansai district, Chiang Mai Province
Researcher	Khunchaya Sawaddee
Degree	Master of Arts
In the Program of	Integrated Local Development
Year	2018
Principal Thesis Advisor	Dr. Songserm Sangtong

The objectives of the research were to 1. Study the way, process and method as well as the activities of learning together among the group of the farmers who planed the curcuma in Nong Han sub-district, San sai district, Cheang Mai province. This research uses qualitative research Audience research using a specific selection method is a member of the network, the producers came to indulge in flower. The number of 15 persons who are ready and willing to provide you with information and interviews with stakeholders from the educational institution a group of exporters of cut flowers varieties pathum head. The number 5 people research results as follows:

For the objective 1, it found that the group of the farmers who grown curcuma, have learned from a variety sources of learning, to develop their occupation. Most have learned from the experts living in both community and outside community especially in the institutions and other online medias. The contents that they obtained from their 7 chanel of learning are cover on the process of business regarding curcuma planning begin with selection of the areas for planning, screening, strains producing, soil improvement, procucing techniques, disease and insects. The use of herbicides and insects. The formula of fertilizer and compost making. Harvest, production, processing, packaging, marketng. Learning management, a community enterprise group creation, create a network using media technologies online. To develop standards and copyright registration GAP between countries, as well as learn to create

immunity, such as planting mix other types of switches to the soil and create sources of food intake or generate revenue from crops

For the objective 2, it found that the group of curcuma cultivator living in Nonghan sub-district, Sansai district, Chaing Mai province, has methods and activities of learning together leading to self-reliant based on curcuma cultivator networking for transforming of informations, consultation on problems solution such as screening and improvement as well as exchange the curcuma species, preparing areas of curcuma planning, water system management, reducing capital in producing, labor management, quality of goods needed by the maket, development of technology in production, harvest , packaging, public relations, discussion. Curcuma planter group also create internal market by exchanging within the group. Organized activities with various organizations in the area to join the network of curcuma growers to develop community enterprises. Aggregation of curcuma farmer create network of interdependence and increase the bargaining power or policy opportunities to get.

Suggestions on policies: 1. The government and the relevant authorities should support farmers to provide the network for helping each other. 2. Providing connection of business regarding curcuma planning with ecotourism for sustainable communities. 3. Development of the soil doctor who will be able to analyse soil trace elements in soil and help determine appropriate fertilizer formulas. 4. Governments should do public relation on curcuma and provide curcuma day in Chiang Mai as well known flower. 5. Local administrators should make curcuma planning plans indulge in local government.

Suggestions on research 1. There should be a serious research by academic institutions, educational institutions, and how to reduce the cultivation of the curcuma using chemicals and pesticides, the most. 2. There should be a study collecting purebred of curcuma and other local flowers for being the reference area and registered the copyright in the future.

Key words : Learning, Curcuma, the self-reliance

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเรียนรู้การเสริมสร้างเกษตรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ ข้าพเจ้ามีความภาคภูมิใจมาก ที่ได้เข้ามาศึกษาในหลักสูตรนี้ เพราะทำให้ข้าพเจ้า ได้มีโอกาสทบทวนงานหรืออาชีพที่ข้าพเจ้าทำ คือ การปลูกดอกปทุมมาพร้อมกับสมาชิกผู้ปลูกดอกปทุมมา ซึ่งเป็นผู้ร่วมวิจัยให้เข้าใจถึงแนวทางที่จะพัฒนาอาชีพให้ดีขึ้นต่อไป ทั้งนี้ ข้าพเจ้า ขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก คือ ดร.สงเสริม แสงทอง ที่ให้ความรู้ แนวทางการทำวิทยานิพนธ์ด้วยดีตลอดมา ขอขอบคุณผู้อำนวยการ ศรป.เชียงใหม่ อาจารย์ศรีเพ็ญ ชัยฉกรรจ์ และคณาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา ขอขอบคุณสมาชิกเครือข่ายผู้ปลูกดอกปทุมมา ที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการเขียนรายงานการวิจัย และขอขอบคุณสมาชิกในครอบครัวของข้าพเจ้าเอง ที่ให้กำลังใจและมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการทำวิจัยครั้งนี้ ข้าพเจ้าหวังว่า รายงานวิจัยนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจและนำไปสู่การต่อยอดศึกษาวิจัยในประเด็นอื่นต่อไปในอนาคต

กฤษณ์ชญา สวัสดิ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฌ
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดด้านการเรียนรู้.....	7
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาธุรกิจการเกษตร.....	14
แนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรเพื่อพึ่งพาตนเอง.....	10
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการพัฒนา.....	20
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	23
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
รูปแบบในการวิจัย.....	24

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ประชากรและวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง.....	24
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	25
วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล.....	26
สถานที่ในการวิจัย.....	27
ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย.....	27
ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	27
4 ผลการวิจัย	
ข้อมูลพื้นฐานชุมชน.....	28
การเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา.....	33
วิธีการและกิจกรรมในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเอง ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่.....	38
การพึ่งพาตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา.....	41
กรณีศึกษาเกษตรกรตัวอย่างที่มีกระบวนการเรียนรู้และพัฒนา ซึ่งนำไปสู่ การพึ่งตนเอง.....	44
ปัญหาและข้อเสนอแนะ.....	45
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	46
อภิปรายผลการวิจัย.....	48
ข้อเสนอแนะ.....	50
บรรณานุกรม.....	52
ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์.....	56
ภาคผนวก ข. ภาพประกอบการวิจัย.....	63
ภาคผนวก ค. ประวัติและการปลูกดอกปทุมมาในประเทศไทย.....	75
ประวัติผู้วิจัย.....	82

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
	3.1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	27
	4.1 รายชื่อหมู่บ้านและจำนวนพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลหนองหาร.....	28
	4.2 แสดงจำนวนประชากรในเขตเทศบาลตำบลหนองหาร แยกรายหมู่บ้าน.....	31
	4.3 แสดงกิจกรรมการผลิตดอกปทุมมา.....	32
	4.4 ข้อมูลทั่วไปของผู้ร่วมวิจัย.....	33
	4.5 ข้อมูลการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ของผู้ร่วมวิจัย.....	34
	4.6 ข้อมูลการทำงานและรายได้ของผู้ร่วมวิจัย.....	42

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	23
4.1 แผนที่แสดงเขตตำบล อำเภอสันทราย.....	29
4.2 แผนที่แสดงหมู่บ้าน ในเขตเทศบาลตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย.....	30
1. การลงพื้นที่ที่สนามสัมภรณ์เกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา.....	63
2. การลงพื้นที่ที่สนามสัมภรณ์เกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา.....	63
3. การลงพื้นที่ที่สนามสัมภรณ์เกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา.....	64
4. การลงพื้นที่ที่สนามสัมภรณ์เกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา.....	64
5. การลงพื้นที่ที่สนามสัมภรณ์เกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา.....	65
6. ภาพการร่วมเวทีเสวนา.....	65
7. ภาพการร่วมเวทีเสวนา.....	66
8. ตัวอย่างของดอกปทุมมา.....	66
9. ตัวอย่างดอกกระเจียว.....	67
10. ตัวอย่างหัวพันธุ์ปทุมมา “ลานนาสโนว์”.....	67
11. ตัวอย่างหัวพันธุ์ปทุมมา “ปทุมมาเซอร์ฟิงค์”.....	68
12. การคัดแยกดอกปทุมมา.....	68
13. การคัดแยกดอกปทุมมา.....	69
14. การเตรียมบรรจุหีบห่อ.....	69
15. การคัดเลือกหัวพันธุ์.....	70
16. การบรรจุหัวพันธุ์ปทุมมาเพื่อจำหน่าย.....	70
17. คณะผู้มาเยี่ยมชมศึกษาดูงานจาก จังหวัดนครราชสีมา.....	71
18. กลุ่มนักศึกษาจากวิทยาลัยเกษตรสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่.....	71
19. ผู้อำนวยการ ศรป.เชียงใหม่ เยี่ยมชมแปลงปทุมมา “สวนสวรรค์”.....	72
20. ดร.ส่งเสริม แสงทอง อาจารย์ที่ปรึกษาและเพื่อน ๆ พร้อมดอกปทุมมาที่นำมา มาร่วมกิจกรรม ของ ศรป.เชียงใหม่.....	72
21. การบรรจุหีบห่อเพื่อส่งขายต่างประเทศ.....	73
22. ดอกปทุมมาพร้อมส่ง.....	73

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
23. ดอกปทุมมาเตรียมนำไปจัดแสดงในงานของหน่วยงาน.....	74
24. สมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในธุรกิจดอกปทุมมา.....	74

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในหน่วยงาน องค์กร หรือชุมชน เป็นหัวใจสำคัญของการแก้ปัญหาและการพัฒนาเพราะเมื่อมีความรู้ความเข้าใจในงานหรือสิ่งที่ตนเองดำเนินการแล้วก็จะเกิดกระบวนการปรับปรุงพัฒนาเนื้อหาและแนวทางในการดำเนินการให้ประสบความสำเร็จตามที่ได้ตั้งเอาไว้ ซึ่งจะเป็นแนวทางการพัฒนาที่สามารถทำให้หน่วยงานสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนเพราะกระทำการบนฐานรากแห่งความรู้ที่ถูกต้องจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและการพัฒนาที่ถูกต้องถูกทางซึ่งจะส่งผลให้สามารถบรรลุเป้าหมายในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักสำคัญของประเทศไทยมาเป็นเวลายาวนาน ตั้งแต่การเริ่มสร้างประเทศในสมัยก่อนเริ่มเป็นอาณาจักรเมืองต่าง ๆ ติดต่อกันมาในหลายยุคสมัย และมีวิวัฒนาการมาตามลำดับ ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุว่าผลผลิตทางการเกษตรได้หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนโดยตรง ทั้งที่เป็นอาหาร เครื่องอุปโภค บริโภคทุกชนิดเพื่อสร้างความมั่นคง อาชีพเกษตรกรรมยังได้หล่อหลอมวิถีชีวิต ชุมชนและสังคมแห่งการพึ่งพาอาศัยกันก่อให้เกิดขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมให้กับประชาชาติมาเป็นเวลาช้านาน ได้สร้างอัตลักษณ์ของความเป็นไทย ที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร และสินค้านานาชนิด อาชีพเกษตรกรไทยได้รับการยกย่องให้มีความสำคัญ โดยถือว่าเป็น “กระดูกสันหลังของชาติ”

เมื่อสังคมได้เข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมภาคการเกษตรก็ได้พัฒนาตนเองให้เป็นระบบการผลิตที่มีองค์ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาช่วยปรับแต่งสร้างเสริมกระบวนการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในภาพรวมของระบบเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย แม้ว่าจะมี ความก้าวหน้าและเติบโตของอุตสาหกรรม ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ที่ขยายตัวไปในชนบทมากขึ้นเรื่อย ๆ ขณะที่เกษตรกรต้องประสบกับปัญหามากมาย เช่น การสูญเสียที่ดินในการเพาะปลูก การจัดการที่ดินในระบบกรรมสิทธิ์เอกชน ทำให้มีการซื้อขายเก็งกำไรจนที่ดินไปอยู่ในมือของนายทุน และมีการใช้ที่ดินที่ไม่เหมาะสม เช่น มีการเปลี่ยนเป็นบ้านจัดสรร โรงงาน หรือปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า ปัญหาต้นทุนการผลิตสูงแต่ผลผลิตราคาตกต่ำ รัฐบาลโดยกรมส่งเสริมการเกษตรที่มีแต่การส่งเสริมในการผลิตแต่ไม่สามารถช่วยเหลือเชื่อมต่อกับตลาดได้

ในระบบเกษตรแบบพันธะสัญญา ตลาดเป็นของพ่อค้าแต่การลงทุนและความเสี่ยงเป็นของเกษตรกร ปรากฏการณ์หนี้สินของเกษตรกรที่บางส่วนได้นำเงินของธนาคารมาใช้สร้างรายได้ไม่พอกับรายจ่าย เงินที่มีอยู่ใช้หนี้ไม่พอ ไม่มีเงินเพื่อนำมาเลี้ยงชีพ เมื่อไม่มีเงินก็มีแต่ความทุกข์ สุขภาพทรุดโทรม ปัญหาครอบครัวและปัญหาสังคม ถ้าคนส่วนใหญ่มีการเรียนรู้ มีความคิดในเรื่องของการบริหารจัดการ คิดในเรื่องของการแก้ปัญหาเงินไม่พอใช้ ก็หาได้จากการทำงานเพิ่มจากเดิม ปลูกพืชที่หมุนเวียนได้ตลอดเวลาไม่ใช่พืชเศรษฐกิจเหมือนปัจจุบัน การศึกษาแนวคิดและความรู้ จะส่งเสริมให้คนพัฒนาความสามารถ การเรียนรู้ด้วยตัวเอง เรียนรู้จากการกระทำปฏิบัติอย่างบูรณาการ จนเกิดเป็นความรู้มือหนึ่ง ที่ผสมผสานกันระหว่างประสบการณ์ของตนเองและจากของคนอื่น ตลอดจนตำรา การอ่านหนังสือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจะทำให้ชีวิตของเราดีขึ้น จำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ เพื่อให้ชีวิตดีขึ้น หนี้สินลดลงหรือหมดไป มีสุขภาพดี และสามารถพึ่งพาตนเองได้ จากแผน 4 แผนอันประกอบด้วย แผนชีวิต แผนอาชีพ แผนการเงิน และแผนสุขภาพ ซึ่งเป็นแผนที่ปรับฐานคิด ให้ชีวิตดีกว่าเดิม เป็นการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เรามีความเป็นอยู่ที่ดีและยั่งยืน มั่นคง (เสรี พงศ์พิศ, 2556, หน้า 1)

สิ่งที่เรารู้ได้ก็คือการเกิดขึ้นของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ก็ยังทำให้เกษตรกรเป็นหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ซึ่งทั้งหมด เป็นปัญหาในระดับนโยบาย ที่มีการเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไข ในหลายเรื่อง เช่น การเสนอให้มีการปฏิรูปการจัดเก็บภาษีในอัตราก้าวหน้า โดยมีการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อเรียกร้องมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 แต่ก็ยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงในทางนโยบายมาจนถึงปัจจุบัน (พฤษ์ เถาว์วิล, 2544, หน้า 11-13) ข้อมูลอาชีพและรายได้ของประชากรในปี พ.ศ.2554 พบว่า เกษตรกรรายย่อย เป็นกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยที่สุด และจนที่สุดเมื่อเทียบกับอาชีพอื่น ๆ เช่น คณงานก่อสร้าง คณงานในโรงงาน พนักงานบริการ โดยมีรายได้สุทธิก่อนหักหนี้สินเพียง 35,710 บาท/ครัวเรือน/ปี หรือเท่ากับว่าทั้งครัวเรือนมีรายได้เพียง เดือนละ 2,975.83 บาท ซึ่งถือว่าต่ำกว่าเส้นความยากจน ทำให้ต้องดิ้นรนหารายได้นอกภาคเกษตรมาเสริมเพื่อให้อยู่รอด โดยตัวเลขเกษตรกรที่มีรายได้จากเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวมีเพียง ร้อยละ 23.6 ขณะที่เกษตรกร ร้อยละ 76.4 มีการหารายได้จากแหล่งอื่น ซึ่งบ่งชี้ถึงความไม่เพียงพอด้านรายได้ในอาชีพนี้ (สุชาสินี ทองลิม, 2556, หน้า 5-9)

ดังนั้น เกษตรกร จึงมีสภาพไม่ต่างจากแรงงานราคาถูก ที่กำไรไปอยู่ในมือของพ่อค้าคนกลาง แล้วเกษตรกรต้องตกอยู่ในวังวนของปัญหาหนี้สิน เพราะไม่มีเงินในการลงทุน ต้องไปกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ต่าง ๆ จากข้อมูลของสถาบันคลังสมองของชาติ พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2543 เป็นต้นมา มีจำนวนเกษตรกรที่มีหนี้สินถึง 6.3 ล้านคน รวมหนี้สินกว่า 8 แสนล้านบาท (สุชาสินี ทองลิม, 2556, หน้า 181-182)

อย่างไรก็ตาม อาชีพเกษตรกรยังคงเป็นอาชีพหลักของชนบท เมื่อพิจารณาจากจำนวนพื้นที่การเกษตร และจำนวนประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตร แม้จะมีแนวโน้มที่ลดลงแต่ก็ไม่มากนัก โดยในปี พ.ศ.2557 ประเทศไทยมีที่ดินทั้งสิ้น 320,696,888 ไร่ และมีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร 149,225,195 ไร่ ลดลงจากปี พ.ศ.2554 ที่มีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร 149,246,428 ไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559, หน้า 170-179) ส่วนหนึ่งเนื่องจาก พบว่า มีเกษตรกรรายย่อยจำนวนมากไม่น้อยที่ไม่ยอมจำนนต่อปัญหาเชิงโครงสร้างนโยบาย แต่มีการเรียนรู้ ปรับตัว แสวงหาทางเลือกใหม่ เลือกลผลิตพืชที่มีแนวโน้มการตอบสนองทางตลาดที่ดี สามารถพัฒนาอาชีพเกษตรของตนเอง กลายเป็นเกษตรกรมืออาชีพ หรือเป็นนักธุรกิจการเกษตรที่ประสบความสำเร็จ สร้างมาตรฐานของผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์ของตนเอง จนได้รับการยอมรับทั้งในประเทศและขยายตลาดไปยังต่างประเทศ โดยเฉพาะในสังคมยุคปัจจุบัน ที่มีการเชื่อมโยงข้อมูลผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ธุรกิจการเกษตรก็มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วเช่นกัน เกษตรกรรายย่อย มีการรวมกลุ่มกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันข้อมูล เอื้อเพื่อเกื้อกูล ทำให้เกิดความเข้มแข็ง เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งสถาบันวิชาการต่าง ๆ และเกิดพลังในการต่อรองกับตลาดมากขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองในการผลิต การกำหนดตลาด การเพิ่มกองทุนและกิจกรรมของกลุ่มเป็นอย่างดี และเกิดพลังในการต่อรองมากขึ้น จนเป็นที่สนใจในการศึกษาปรากฏการณ์เช่นนี้ จะพบได้ในการทำธุรกิจการเกษตรในพืชที่มีความเฉพาะ เป็นที่ต้องการของตลาดดังเช่น ธุรกิจการปลูกดอกไม้เพื่อการส่งออก ซึ่งมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้นทุกปี

ปัจจุบัน ประเทศไทยมีสถิติในการส่งออกไม้ดอกและไม้ประดับเมืองร้อนไปขายยังต่างประเทศเป็นอันดับหนึ่งของโลก และมีแนวโน้มในการส่งออกในปริมาณเพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยในปี พ.ศ.2544 มีการส่งออกมูลค่ารวม 46.89 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และเพิ่มอย่างรวดเร็วเกือบเท่าตัว เป็น 88.38 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี พ.ศ.2548 โดยเฉพาะมีอัตราการขยายตัวของมูลค่าการส่งออกถึงร้อยละ 17.7 ต่อปี (เอกชัย บูรณะไทย อ่างใน ธีรนุช เจริญกิจ และคณะ, 2553, หน้า 154-155)

ดอกปทุมมา (Curcuma) เป็นพืชพื้นเมืองที่ชาวบ้านนิยมนำดอกมาเป็นเครื่องเคียงรับประทานกับน้ำพริก และเป็นพืชที่นิยมใช้เป็นไม้ตัดดอกและไม้ประดับในแปลงทั้งในและต่างประเทศ จนกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอีกชนิดหนึ่ง เป็นดอกไม้ส่งออกในรูปของหัวพันธุ์ สร้างรายได้เข้าประเทศมากเป็นอันดับสองรองจากกล้วยไม้ ในภาคเหนือ มีพื้นที่ปลูกปทุมมา มากกว่า 400 ไร่ สามารถผลิตหัวพันธุ์เพื่อการส่งออกไปต่างประเทศปีละไม่ต่ำกว่า 2 ล้านหัวต่อปี โดยมีแหล่งปลูกที่สำคัญในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน และพะเยา มีมูลค่าการส่งออกดอกปทุมมาปีละประมาณ 30 - 40 ล้านบาท (สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่, 2558, หน้า 8)

ในส่วนในพื้นที่ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมาประมาณ 15 ราย ได้ชักชวนกันมารวมกลุ่มเพื่อการศึกษาหรือ เรียนรู้ในเรื่องการแก้ปัญหา อาทิเช่น การคัดสายพันธุ์ การเตรียมพื้นที่ และขั้นตอนการเพาะปลูกและการดูแลรักษาตลอดจนการเก็บเกี่ยวผลผลิตทั้งในรูปของไม้ตัดดอก และการจำหน่ายหัวพันธุ์ให้แก่ลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ตลอดระยะเวลาของการดำเนินงานในกลุ่มสมาชิก ได้มีความตระหนักถึงความสำคัญในการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายทางธุรกิจ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันข้อมูล ประสานงาน และสนับสนุนการพัฒนาสายพันธุ์ เทคนิคการปลูก และการตลาด ระหว่างกันและกัน และสร้างอำนาจในการต่อรองด้านปัจจัยการผลิต การตลาด และโอกาสในการขอการสนับสนุนความรู้ทางวิชาการ เทคนิค องค์ความรู้ และนโยบายของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ทำให้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจของกลุ่มสมาชิก สามารถมีรายได้ มีอาชีพที่มั่นคง และอยู่รอดจนเกิดความพอเพียงและมีแนวโน้มว่าจะก่อให้เกิดความยั่งยืนในด้านอาชีพมากยิ่งขึ้น ในยุคปัจจุบัน ที่มีการแข่งขันกันสูง กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มสมาชิกดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยังมิได้มีการศึกษาเพื่อแสวงหาคำตอบที่ชัดเจนประกอบกับผู้วิจัย เป็นสมาชิกของกลุ่มดังกล่าวที่ได้ร่วมร่วมกิจกรรมการแก้ปัญหาและพัฒนาโดยตลอด จึงมีความสนใจในการศึกษาในเรื่องการเรียนรู้การเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ในเขตตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาวิธีการและกิจกรรมในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. การเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร
2. วิธีการและกิจกรรมในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการเรียนรู้ วิธีการและกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วยสมาชิกของเครือข่ายผู้ปลูกดอกปทุมมา หมู่บ้านเกษตรใหม่ และหมู่บ้านคอยน้อยพัฒนา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 15 ราย และ ผู้แทนหน่วยงาน หรือองค์กรภาคีที่เกี่ยวข้องหรือสนับสนุน เช่น กลุ่มสถาบันการศึกษา กลุ่มลูกค้า กลุ่มผู้ส่งออกหัวพันธุ์ไม้ตัดดอกปทุมมา จำนวน 5 ราย รวมทั้งหมด 20 ราย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงการเรียนรู้ วิธีการและกิจกรรมในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
2. ผลการวิจัยที่ได้ จะทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ทราบถึงแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกไม้เพื่อการส่งออก และเกษตรกรรายย่อยที่ทำธุรกิจการเกษตรกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

การเรียนรู้ หมายถึง การศึกษาทำความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมาในเขตตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ในสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา เป้าหมายและวิธีการในการแก้ปัญหาเพื่อเสริมสร้างการทำเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง

วิธีการและกิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง การที่กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมาสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การพัฒนาอาชีพการปลูกดอกปทุมมาด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพทั้งกระบวนการผลิตและการตลาด

เกษตรพึ่งตนเอง หมายถึง การทำเกษตรของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมาที่สามารถใช้ความรู้เพื่อการแก้ปัญหาและการบริหารจัดการภายในกลุ่มสมาชิกให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ด้วยตนเองปราศจากการพึ่งพาจากภายนอก

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทำวิจัยเรื่อง “การเรียนรู้การเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกคอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดด้านการเรียนรู้
2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาธุรกิจการเกษตร
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรเพื่อการพึ่งพาตนเอง
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดด้านการเรียนรู้

การสร้างและพัฒนาความรู้ในด้านเกษตรในอดีตให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่ตามแนวทางการปฏิบัติเขียว หรือตามแนวทางการส่งเสริมขององค์กรระหว่างประเทศ อีกทั้งยังผูกติดกับความรู้ หรือเทคโนโลยีการเกษตรของบริษัทธุรกิจการเกษตร ความรู้ด้านการเกษตรที่เป็นวิทยาศาสตร์ ที่ถูกผลิตในห้องทดลองหรือแปลงสาธิต ถ่ายทอดโดยผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการเกษตร ดังนั้น จึงมีลักษณะของการถ่ายทอดความรู้แบบจากบนลงล่าง ซึ่งวางอยู่บนฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่าง “วิทยากร” กับ “ชาวบ้าน” เกษตรกรเป็นเพียงผู้รอรับความรู้สำเร็จรูปดังกล่าวอย่างเฉื่อยชา และเื่อต่อการที่เกษตรกรต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกในการทำเกษตรมากขึ้น จากบทเรียนการพัฒนาที่ผ่านมา ได้พบว่าความรู้และวิธีการถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรในลักษณะดังกล่าว มีส่วนช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาและเกิดผลกระทบได้น้อย (ชลิตา บัณฑุงศ์ และอนุสรณ์ อุณโณ, 2547, หน้า 9-10)

ในปัจจุบัน ทิศทางการสร้างและพัฒนาความรู้ทางด้านเกษตรเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ได้หันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม ซึ่งเื่อต่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรและเื่อต่อการรักษาสภาพแวดล้อม เช่น เกษตรอินทรีย์ การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ รวมถึงสารไล่แมลงชีวภาพ เป็นต้น มีการให้ความสำคัญกับการประยุกต์

ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาการเกษตร ที่สำคัญได้มีการส่งเสริมเกษตรกรได้เข้ามา มีบทบาทในการสร้างและพัฒนาความรู้ด้านเกษตรอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกับนักวิชาการ นักวิจัย เจ้าหน้าที่รัฐ และนักพัฒนาเอกชน โดยให้กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการเดียวกันกับการแก้ปัญหาของชุมชน/เกษตรกร เช่นกรณีของการขยายตัวของการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ที่อาศัยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเกษตรกร ทั้งการศึกษาดูงานในแปลงเกษตร การประยุกต์และพัฒนา รูปแบบเกษตรผสมผสานในชุมชนและในกลุ่มต่าง ๆ

การเรียนรู้จากการนำไปปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้จำกัดอยู่ในห้องเรียน หรือเป็นการเรียนรู้ในเชิงวิชาการ เป็นการเรียนรู้โดยเอาชีวิตเป็นตัวตั้ง ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติจริงจึงเป็นความรู้มือหนึ่ง และเป็นองค์รวมรอบด้านที่ครอบคลุมมิติต่าง ๆ อย่างเป็นบูรณาการ เช่นกรณีหลักสูตรการเรียนรู้ของ “โรงเรียนชวานาวัตดาว” หรือ “โรงเรียนชวานาตำบลน้ำเกีฮ่น” ที่ไม่ได้จำกัดความรู้ในเชิงเทคนิคการทำเกษตร การจัดการเมล็ดพันธุ์ การผลิต การทำปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ การบริหารจัดการ การตลาด การแปรรูป เท่านั้น แต่มีการศึกษาถึงระบบนิเวศในแปลงนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงสถานการณ์ทางสังคมและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับชวานาด้วย (ชลิตา บัณจุวงศ์ และอนุสรณ์ อุณโณ, 2547, หน้า 11-12)

การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดความรู้เฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่เป็นการประยุกต์ผสมผสานความรู้ท้องถิ่น กับความรู้หรือวิทยาการสมัยใหม่จากภายนอก ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ในการทำเกษตร จึงเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง และไม่ได้เป็นความรู้แบบสำเร็จรูป แต่เป็นความรู้เฉพาะสถานที่นั้น ๆ เฉพาะเหตุการณ์ ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อปรับให้เข้ากับเงื่อนไขสถานการณ์บริบทที่มีความหลากหลาย หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการปรับให้สอดคล้องกับ “ภูมิสังคม” ซึ่งหมายถึงระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ในพื้นที่นั้น ๆ การสร้างความรู้ ได้พัฒนาไปสู่รูปแบบและวิธีการที่มีระเบียบแบบแผนมากขึ้น เช่น รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR: participatory action research) การวิจัยที่ควบคู่ไปกับการพัฒนา (PR&D: participation research and development) หรือบางกรณีถูกเรียกว่าเป็น “งานวิจัยชาวบ้าน” หรือ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” โดยมีองค์กรหน่วยงานด้านการวิจัยหลายส่วน ที่เริ่มมีทิศทางในการให้การสนับสนุนการวิจัยในลักษณะเช่นนี้ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) หรือสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่เน้นการสร้างเปลี่ยนแปลง หรือให้เกิดผลจากการวิจัยที่เป็นรูปธรรม จับต้องได้หรือนำไปใช้ได้จริง ดังนั้น การวิจัยในลักษณะเช่นนี้ ได้ช่วยเปลี่ยนสถานะของเกษตรกร หรือชาวบ้านที่เคยเป็น “ผู้ถูกศึกษาวิจัย” มาเป็น “นักวิจัยชาวบ้าน” ซึ่งเป็นผู้ร่วมในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตามขั้นตอนของการวิจัย เช่น การศึกษาดูงาน การสำรวจและบันทึกข้อมูล การนำข้อมูลมาวิเคราะห์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากการ

ปฏิบัติจริงและนำผลที่ได้จากการปฏิบัติมาสรุปร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขและปฏิบัติใหม่ ทำให้ช่วยเพิ่มศักยภาพ ทักษะของเกษตรกรและชุมชน

ในการจัดการองค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างเป็นระบบ สร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านในการนำไปปฏิบัติ กล่าวเปลี่ยนแปลงระบบการเกษตร หรือการเปลี่ยนวิถีการผลิตในรูปแบบเดิม เช่น การทำเกษตรเชิงเดี่ยว ที่มีการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงในจำนวนมาก ไปสู่การทำเกษตรแบบผสมผสาน ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เน้นการผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภค หรือตอบสนองตลาดในระดับท้องถิ่น รวมถึงปรับพฤติกรรมการใช้ชีวิตเพื่อลดความเสี่ยงและสร้างภูมิคุ้มกันไปพร้อมกัน มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน การลดการบริโภคสินค้าหรือของฟุ่มเฟือย มีการออมเงิน ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะนี้ ถือเป็นการทำให้ผู้ร่วมกระบวนการ ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือเทคนิควิธีการในการผลิตทางเกษตรเท่านั้น แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนตั้งแต่แนวคิด กระบวนทัศน์ มีการจัดการชีวิตอย่างเป็นระบบ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและรูปแบบการใช้ชีวิตไปพร้อมกันด้วย หรือในกรณีของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ที่เป็นจุดสาธิตตัวอย่างของชุมชน เป็นที่เรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน หรือเป็นสถานที่ศึกษาดูงานของผู้สนใจภายนอก โดยมีวิทยากรหรือปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ถือเป็นการเข้าถึงความรู้ทางตรงที่ง่ายและใช้เวลาสั้นๆ กระบวนการเรียนรู้เน้นการฝึกปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้แบบนี้ เป็นกระบวนการเรียนรู้แนวราบและมีลักษณะรวมหมู่ กล่าวคือเป็นการเปิดโอกาสอย่างเท่าเทียมกันของผู้ร่วมกระบวนการ ในการแสดงความคิดเห็น และการแบ่งปันประสบการณ์ที่มาจากการปฏิบัติจริง ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของเกษตรกร ได้มากกว่าการอบรมในห้องประชุม

สุพรรณยา สม โปธิ์ (2554, หน้า 143-147) ได้ศึกษาวิจัยการจัดการความรู้ของชุมชน จากบทเรียนการจัดการทรัพยากรน้ำด้วยระบบเหมืองฝาย ตำบลเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าสามารถนำไปสู่การจัดการปัญหาได้มากกว่าการแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้า เพราะเป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ ด้วยการเรียนรู้แบบสืบค้นหาสาเหตุของปัญหา ทำให้เกิดความรู้และประสบการณ์จากการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ ความรู้ของชุมชนที่ได้มีฐานความรู้มาจากการลองผิดลองถูก เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความเข้าใจความหลากหลายของทรัพยากร เรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติร่วมกัน มีการคัดเลือกความรู้ ผลิตซ้ำ และถ่ายทอดผ่านตัวบุคคล

การจัดการความรู้ เป็นการบูรณาการความรู้ที่ชัดเจน (explicit knowledge) ที่อยู่ในรูปของเอกสาร ข้อมูลสำเร็จรูป ผสมผสานกับความรู้ที่ฝังในตัวตน (tacit knowledge) ที่เป็นความเชื่อ ค่านิยม ทักษะในการปฏิบัติ โดยเน้นที่ปฏิสัมพันธ์ของคนที่มีความสำคัญในการถ่ายทอดความรู้มากกว่าเครื่องมือหรือเอกสารใด เพราะจุดหมายปลายทางของความรู้ คือ การนำไปใช้ประโยชน์ให้เกิดคุณค่า (วิจารณ์ พานิช, 2546, หน้า 24) ความรู้ที่ชัดเจนและความรู้ที่ฝังในตัวตนทั้งสองแบบ

ดังกล่าว เป็นองค์ความรู้ที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของเกษตรกรได้ โดยเฉพาะการจัดการความรู้แบบ Best practice คือ วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จ ซึ่งเป็นผลมาจากการนำความรู้ไปปฏิบัติจริง แล้วสรุปเป็นความรู้และประสบการณ์ที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดของตนเอง โดยวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศหรือ Best practice นี้ มีรากฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ของ Edward Lee Thorndike นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน เชื่อว่า การเรียนรู้เกิดจากการลองผิดลองถูก เช่น เมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมบางอย่างที่ไม่มีความรู้เรื่องนั้นมาก่อน ผู้เรียนจะทำแบบลองผิดลองถูก เพื่อเลือกสรรจนกระทั่งรู้ว่าควรจะทำอย่างไรถึงจะถูกต้อง รวดเร็ว มีประสิทธิภาพมากที่สุด ก็จะเลือกทำวิธีนั้นในครั้งต่อไป หมายความว่าผู้เรียนได้ Best practice ของตนเองแล้ว ซึ่ง Best practice ของแต่ละคนอาจเหมือนหรือแตกต่างกันก็ได้ เพราะเป็นข้อสรุปวิธีการทำงานที่ต่างคนต่างค้นพบแนวทางของตนเอง เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันจึงจะรู้ว่าวิธีการของใครดีกว่ากัน และจะพัฒนาไปสู่วิธีการที่ดีที่สุดอย่างไร เป็นการยกระดับความรู้ด้านการปฏิบัติจากการทำงานแบบธรรมดา (practice) ให้เป็นวิธีการที่ดี (good practice) ซึ่งจะนำไปสู่วิธีการปฏิบัติที่ดีที่สุด (best practice) ดังนั้น เป้าหมายสำคัญประการหนึ่งของการจัดการความรู้คือ เพื่อเสริมสร้างให้คนในองค์กรมี Best practice ในการทำงาน โดยอาศัยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (บุรุษย์ ศิริมหาสาร, 2550, หน้า 16)

การแก้ไขปัญหาโดยเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว สอดคล้องกับแนวทางของโรงเรียนแก่นี้แก่นั้น เครือข่ายมหาวิทยาลัยชีวิต ที่มีการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดพื้นฐาน และมีความเชื่อว่าหากเกษตรกรได้มีการเรียนรู้จะช่วยให้แก้ไขปัญหาหนี้สินได้อย่างยั่งยืน เพราะโรงเรียนแก่นี้แก่นั้นเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมให้คนมีศักยภาพในการเรียนรู้ เรียนรู้จากการปฏิบัติ เอาชีวิตและปัญหาของตนเองเป็นตัวตั้ง รู้จักค้นคว้า แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความรู้มือหนึ่งเรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชีวิตดีขึ้น มีทางออกในการแก้ไขปัญหา เพราะมีการทำแผนชีวิต 4 แผน คือ แผนอาชีพ แผนการจัดการเวลา แผนการเงิน และแผนสุขภาพ (เสรี พงศ์พิศ, 2556, หน้า 2)

รวมถึงงานเขียนของ เสรี พงศ์พิศ (2548, หน้า 9-24) หนังสืออีกเล่มหนึ่งที่ได้ศึกษาบทเรียนกระบวนการเรียนรู้ของหมู่บ้านตัวอย่าง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอินแปลง จังหวัดสกลนคร ที่ได้มีกระบวนการเรียนรู้ปัญหา สาเหตุของความยากจน โดยการทบทวนอดีตกว่าระยะเวลาสามสิบปีของการพัฒนาหมู่บ้าน และค้นหาทุนที่มีอยู่ในชุมชน รวมถึงแนวทางในการพัฒนา ซึ่งก็คือ การส่งเสริมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน ให้รู้จักผสมผสานความรู้จากภูมิปัญญากับความรู้นอก ทำให้เกิดปัญญาและจัดทำวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ จนสามารถแก้ไขปัญหาหนี้สิน และอยู่อย่างมีกินมีศักดิ์ศรี กลุ่มฮักเมืองน่าน ที่ได้ร่วมกันเป็นเครือข่ายและฟื้นฟูรักษาป่าและชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ ดังเช่นที่บ้านน้ำหิน อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน ที่ได้เรียนรู้ปัญหาและความต้องการของตนเอง มีการทำแผนแม่บทชุมชน จนนำไปสู่การทำโรงสีชุมชน การเลี้ยงสัตว์

การปั่นอัฐ ทำปุ๋ยชีวภาพ อาหารสัตว์ โรงเพาะเห็ด ปลุกผักปลอดสาร สมุนไพร มีกลุ่มออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชน ทอผ้ากึ่งมือ และอีกหลายกิจกรรมที่เกื้อกูลกันก่อให้เกิดผลทวีคูณ และอีกชุมชนหนึ่งคือชุมชนไม้เรียง อำเภอนาวัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ พลิกวิกฤตปัญหาของสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายเพราะคนไปขุดแร่ แก๊สปัญหายางพาราที่ราคาตกต่ำ จนสามารถสร้างโรงงานแปรรูปยางเอง และเรียนรู้พัฒนาจนนำไปสู่การจัดทำแผนแม่บทยางพาราไทย ที่เกิดจากการเรียนรู้ตนเอง รู้ข้อมูลที่สำคัญโดยละเอียด ที่สำคัญคือชาวบ้านเป็นผู้ศึกษาเรียนรู้เอง การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจริง ต้องเป็นการเรียนรู้ที่มาจาก “ข้างใน” ไม่ใช่ใครหยิบยื่นให้ เพราะเมื่อได้เรียนรู้แล้ว จะเกิดความตระหนักรู้ และนำไปสู่การจัดการหรือจัดระเบียบชีวิตใหม่ จึงเป็นที่มาของกระบวนการประชาพิชญ์และพัฒนา กรณีชุมชนไม้เรียง ได้มี “สภาผู้นำ” ที่มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงปัญหา การแก้ไข ค้นหาศักยภาพของชุมชนและวางแผนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ชุมชนไม้เรียงยังกลายเป็นต้นแบบของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีผลิตภัณฑ์มากกว่า 50 รายการ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และจัดการชีวิตตนเองและชุมชนอย่างมีเป้าหมายแบบแผน มีทุกเรื่องตั้งแต่การผลิตข้าวปลาอาหาร พืชผัก ยาสมุนไพร ของใช้ในครัวเรือน สุขภาพ กองทุนและสวัสดิการต่าง ๆ บทเรียนจากชุมชนหมู่บ้านตัวอย่างเหล่านี้ ทำให้เห็นความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ ว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นการเรียนรู้บนฐานของกระบวนการที่มุ่งเป้าหมายที่ความสุข และความยั่งยืนเข้มแข็ง การส่งเสริมให้ชุมชนได้มีกระบวนการเรียนรู้ ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน (เสวี พงศ์พิศ, 2552, หน้า 119-131)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2548, หน้า 2) ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้ในองค์กร คือ การรวบรวมความรู้ขององค์กรทั้งหมด มาจัดเป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรได้เข้าถึงความรู้และสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้และเชี่ยวชาญ นำมาซึ่งการพัฒนาบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยแบ่งความรู้ 2 ประเภท คือ

1. ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ พรสวรรค์ที่มีความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ และไม่สามารถถ่ายทอดให้บุคคลอื่นในเรื่องของคำพูด หรือเขียนเป็นอักษรที่สามารถอ่านได้ง่ายและเข้าใจ เช่น ความรู้ด้านทักษะ ความคิดเชิงระบบ ความรู้แบบนามธรรม

2. ความรู้ที่สามารถรวบรวมและถ่ายทอดให้กับบุคคลอื่นได้ เช่นการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร อ่างอิงถึงแนวคิดทฤษฎี ตำราและคู่มือต่าง ๆ มาเขียน ซึ่งเรียกว่าความรู้แบบรูปธรรม

โดยองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการความรู้ (knowledge process) องค์ประกอบหลักของแหล่งความรู้และเป็นผู้นำความรู้ไปใช้จนเกิดประโยชน์ รวมถึง เทคโนโลยี ถือว่าเป็นเครื่องมือที่บุคคลใช้ค้นหา สื่อสารแลกเปลี่ยน และบันทึกจัดเก็บ นำความรู้ที่ได้ไปใช้ต่ออย่างง่าย สะดวก

และรวดเร็ว สุดท้ายความรู้ ในรูปแบบของการบริหารจัดการ นำความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ไปประมวลผลให้กับผู้ใช้งานไปปรับปรุง เป็นนวัตกรรม และนำไปใช้เกิดประโยชน์สูงสุด

ความรู้มีกระบวนการที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาของความรู้หรือการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นภายในองค์กร ประกอบไปด้วย 7 ขั้นตอนดังนี้

1. การบ่งชี้และพิจารณาว่าองค์กรนั้นๆมีแนวคิดและวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ เป้าหมายขององค์กร ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง มีรูปแบบเป็นอย่างไรและใครนำไปใช้ได้บ้าง
2. การสร้างและแสวงหาความรู้ เช่นการสร้างความรู้ใหม่ด้านความรู้ จากภายในและภายนอก และนำความรู้ที่ดีที่สุดมาใช้จนเกิดประโยชน์สูงสุด
3. จัดบริหารจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ เป็นการวางโครงสร้างความรู้ที่เป็นระบบ และนำไปใช้ในอนาคต
4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ เช่นปรับปรุงแก้ไขในรูปแบบเอกสารให้ได้มาตรฐาน เนื้อหา ภาษาที่เข้าใจและสมบูรณ์
5. การเข้าถึงความรู้ที่ผู้ใช้ความรู้เข้าใจ ค้นหาตามความต้องการ ง่ายและสะดวก เช่นระบบสารสนเทศ เว็บอร์ด การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น
6. สามารถถ่ายทอดและแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้ โดยมีวิธีหลากหลาย ในรูปแบบของการจัดทำเป็นเอกสาร หลักฐาน ฐานข้อมูลความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ อย่างเป็นระบบ กิจกรรมกลุ่ม เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
7. การเรียนรู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน เช่นการเรียนรู้จนเกิดระบบ การสร้างความรู้ และนำความรู้ไปใช้จนเกิดประโยชน์ มีการหมุนเวียนความรู้อย่างต่อเนื่อง

เสรี พงศ์พิศ (2551, หน้า 171-172) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ของชุมชน นำไปสู่การจัดการเรียนรู้ ที่เป็นศาสตร์และศิลป์นำมาผสมผสานกัน ใช้วิธีคิดเป็นแนวธรรมชาติสิ่งใกล้ตัวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ นำข้อมูลที่เกิดจาก การหาข้อมูล การเก็บข้อมูล การสำรวจข้อมูลนำไปสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์ จนเป็นข้อมูลที่เกิดจากความรู้ บูรณาการปฏิบัติจนเกิดผลดีกับชีวิต ภูมิปัญญาสร้างคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและสังคม

เสรี พงศ์พิศ (2552, หน้า 28-32) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ของชุมชน การเรียนรู้เป็นหัวใจของการทำกิจการในชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ประกอบไปด้วยแนวคิด 3 ด้าน คือ

1. การปรับวิธีคิดให้รู้ว่าเราเข้าใจในการปรับความคิดของเราอย่างไร ให้รู้สึกถึงความอยู่รอดและพอเพียง รู้ว่าขีดความสามารถ และศักยภาพของตน มีมากน้อยเพียงใด ทำได้ขนาดไหนอย่างไร การเรียนรู้ไม่มีจุดสิ้นสุด เป็นการสร้างฐานรากทางปัญญาและต่อยอด ด้วยความขยันและหมั่นเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

2. การเรียนรู้ด้านรู้ด้านทักษะ คือ แนวทางการเรียนรู้ในด้านเทคนิค วิธีการดำเนินงาน ในชิ้นงานที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มกระบวนการตั้งแต่การคัดผลผลิต เทคนิค วิธีการการแปรรูป การบริหารจัดการกลุ่มหรือองค์กร กลไกทางด้านตลาด กระบวนการเรียนรู้ จะไม่คิดเอง จำเป็นต้อง เกิดความรู้จริงถึงจะประสบผลสำเร็จได้

3. การเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการ ในปัจจุบันการบริหารจัดการมีความสำคัญต่อการทำงานกลุ่ม โดยเกิดจากการเรียนรู้ ในด้านยุทธศาสตร์ มีกลยุทธ์ เพราะการดำเนินงานทางของกลุ่ม มีคู่แข่งทั้งในชุมชนและนอกชุมชน อันประกอบไปด้วย การบริหารจัดการผลผลิตทางการเกษตร การบริหารจัดการที่ดี จำเป็นต้อง มีการวางแผน การจัดการวัตถุดิบ การเงินและการบัญชี เงินปันผล การบริหารจัดการทรัพยากร การขยายกำลังการผลิต การลดต้นทุนด้านการผลิต การจัดจำหน่าย และงานประชาสัมพันธ์

ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอาชีพการเกษตร ของเกษตรกรรายย่อย คือ การเรียนรู้จากผู้รู้จริง หรือจากปราชญ์ชาวบ้านที่ให้ความรู้ และถ่ายทอดความรู้แบบถูกต้องและชัดเจนแบบจริงใจ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในเครือข่ายสมาชิกเกษตรกร ที่นำความรู้ประสบการณ์จากการปฏิบัติมาบอกต่อกัน มีการเรียนรู้จากการศึกษาดูงานจากหน่วยงานหรือวิสาหกิจที่ประสบผลสำเร็จแล้ว การเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ จากอินเทอร์เน็ต มีการฝึกอบรมตามหลักสูตร ระยะสั้น ระยะยาว และการเรียนรู้จากการทดลอง ลงมือปฏิบัติ การลองผิด ลองถูกจนเกิดเป็นความชำนาญ และได้รับความรู้ใหม่และผสมผสานกับความรู้เดิมที่มีนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์จนเกิดประโยชน์สูงสุด ที่ครอบคลุมวงจรธุรกิจการเกษตรทั้งหมด ตั้งแต่การเตรียมพื้นที่เพาะปลูกและจัดการระบบน้ำในแปลงเกษตร การลดต้นทุนการผลิตด้วยวิธีการต่าง ๆ การจัดการด้านแรงงาน การพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพ และตรงกับความต้องการของตลาด การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิต การจัดการผลผลิตหลังเก็บเกี่ยว การประชาสัมพันธ์และการตลาดทั้งตลาดท้องถิ่นและตลาดภายนอก การรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งข่าวสารและช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างเกษตรกรที่ปลูกพืชชนิดเดียวกัน รวมถึงการรู้จักประสานกับองค์กร หน่วยงาน ที่อยู่ในท้องถิ่น เพื่อการสนับสนุนทางวิชาการ และทรัพยากรอื่น ๆ

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาธุรกิจการเกษตร

เนื่องจากการทำธุรกิจการปลูกดอกปทุมมาของเกษตรกร ถือเป็นการทำธุรกิจเกษตรรายย่อย ดังนั้น การศึกษาแนวคิดของการประกอบธุรกิจขนาดเล็กจึงเป็นเรื่องสำคัญ แนวคิดหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างแพร่หลาย แนวคิดของการประกอบธุรกิจขนาดเล็กคืออย่างป็นขั้นตอน โดยเชื่อมั่นในพลังของสมองมากกว่าพลังของเงินทุน ของ กุนเทอร์ ฟัลติน ซึ่งเป็นทั้งอาจารย์และเป็นผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จสูงสุดในประเทศเยอรมนี (กุนเทอร์ ฟัลติน, 2559, หน้า 48) การตั้งบริษัท “ทีแคมเปญู” ของอาจารย์ฟัลติน ที่ทำธุรกิจชาติที่ประเทศเยอรมัน เกิดจากการที่อาจารย์ฟัลติน เห็นว่าราคาซากาจากไร่ต่างจากราคาในท้องตลาดถึง 10 เท่า ซึ่งไม่เป็นธรรมต่อลูกค้า บริษัททีแคมเปญู จึงได้สร้างจุดเด่นที่แตกต่าง ไม่ว่าจะเป็นการทำเกษตรแบบอินทรีย์ ไร่สารเคมีตกค้าง การค้าที่เป็นธรรมต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค จนทำให้เกิดการแพร่ขยายของการปลูกชาแบบอินทรีย์แบบธรรมชาติในประเทศเยอรมันนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้ประกอบการรายย่อย สามารถประสบความสำเร็จคือมีทั้งความสุขและมีรายได้ที่ดีจากธุรกิจขนาดเล็กได้ โดยไม่ต้องอยู่ภายใต้ความเสี่ยงสูงเพื่อสร้างความร่ำรวยแบบการทำธุรกิจกระแสหลัก ที่ต้องมีเงินลงทุนมาก มีการบริหารจัดการขนาดใหญ่ เพราะถ้าทำตามกฎของธุรกิจกระแสหลักหรือบริษัทักษ์ใหญ่ ยิ่งงี้ก็ไม่สามารถแข่งขันได้ ดังนั้น แนวคิดที่สำคัญคือ การสร้างธุรกิจที่สัมพันธ์กับทุนและศักยภาพของตนเอง เป็นธุรกิจที่ต้องออกมาจากภายใน เนื่องจากทุกคนมีจุดเด่นเฉพาะของตนเอง เริ่มจากจุดเล็ก ๆ จะทำตลาดอย่างไร จะหาเงินทุนอย่างไร จะบริหารจัดการอย่างไร แต่ต้องมีความสุขกับธุรกิจของตนเอง ต้องใส่ใจกับลูกค้า ต้องทำผลผลิตให้มีคุณภาพมากที่สุด ทำให้ราคาขายดีธรรมอย่างมีเหตุผล ต้องทำให้ลูกค้าเห็นความแตกต่างเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์และมีทางเลือก ในการบริหารจัดการ สามารถทำในลักษณะของหุ้นส่วนธุรกิจ เป็นผู้ประสานให้เกิดวงจรธุรกิจ โดยไม่จำเป็นต้องรู้หรือเก่งทุกเรื่อง อาจารย์ฟัลตินมองว่า ธุรกิจเป็นเรื่องที่ต้องใช้สมองและศิลปะ การเริ่มต้นต้องอาศัยการเตรียมตัวค้นพบ ศึกษาตนเองอย่างถ่องแท้จนลงตัว ซึ่งต้องใช้เวลา โดยในการดำเนินธุรกิจอาจประสบความสำเร็จล้มเหลวผิดพลาด ซึ่งต้องเรียนรู้จากความผิดพลาดเหล่านั้นและพัฒนาต่อไปไม่ย่อท้อ

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ (2549, หน้า 23-24) ได้ให้ความเห็นว่า ในบรรดาอาชีพการเกษตรของเกษตรกรกลุ่มก้าวหน้าสมัยใหม่นั้น สินค้าเกษตรที่ดูมีอนาคตทางการตลาดปัจจุบันประเภทหนึ่งคือไม้ดอกไม้ประดับ มีเกษตรกรหน้าใหม่จำนวนไม่น้อยที่เริ่มก้าวเข้าสู่การผลิตไม้ดอกไม้ประดับเพื่อส่งออก ขณะที่กลุ่มที่ทำอยู่เดิมก็มีการขยายการผลิต ทำให้การส่งออกไม้ดอกไม้ประดับของไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ ยังได้อ้างอิงข้อมูลจากกรมศุลกากรว่าการส่งออกกล้วยไม้ ในปี พ.ศ.2548 มีมูลค่าสูงถึง 3,000 ล้านบาท โดยที่ผู้อยู่ในวงการส่งออกยังมี

การประเมินว่าน่าจะต่ำกว่าตัวเลขจริงถึง 3 เท่าตัว โดยโหมสิต ได้นำเสนอกรณีศึกษาเกษตรกรกลุ่ม ก้าวหน้าตัวอย่าง 7 ราย ที่มีความเก่งในการพัฒนาอาชีพไม้ดอกไม้ประดับที่แตกต่างกันไป ทั้งกล้วยไม้ ดอกหน้าวัว ไม้กระถาง ไม้หน้าในอ่างเลี้ยงปลา และไม้ใบ การศึกษาซึ่งได้ข้อสรุปว่า แม้ว่าการปลูกไม้ดอกไม้ประดับจะให้ผลตอบแทนสูง แต่ก็ต้องอาศัยการลงทุนที่ค่อนข้างสูง และ ความสามารถในการเพาะปลูกอย่างมืออาชีพ ที่สำคัญต้องสามารถสร้างจุดเด่นในตัวสินค้าซึ่ง หมายถึงความสวยงามและแตกต่าง ความคงทน ที่เป็นหัวใจสำคัญของไม้ดอกไม้ประดับ โดย เกษตรกรตัวอย่างทั้ง 7 คน เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จทั้งในการผลิตและการตลาด โดยในด้านการ ผลิต มีการวางแผนการผลิตเป็นอย่างดี มีการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ และให้ความสำคัญกับ การพัฒนาพันธุ์ใหม่ที่ถูกใจลูกค้า ตลอดจนเอาใจใส่พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้มีลักษณะที่ตลาด ต้องการ มีการพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตทั้งโรงเรือน ระบบการให้น้ำ และปุ๋ย พัฒนาด้านพันธุ์ และอื่น ๆ นอกจากนี้ สิ่งที่เกษตรกรให้ความสำคัญคือการตลาด โดยมีการสร้างพันธมิตรทาง การตลาด บางรายก็เลือกที่จะทำธุรกิจครบวงจร เพื่อความมั่นคงทางการตลาดและการผลิต

ธีรนุช เจริญกิจ และคณะ (2553, หน้า 23-24) ได้ศึกษาระบบการผลิตและการตลาดของ ดอกปทุมมาเพื่อการส่งออก ได้ต่อยอดให้เห็นถึงความสำเร็จของเกษตรกรไทย ที่ได้พัฒนาอาชีพ ของตนเองให้ก้าวหน้า และผลิตสินค้าที่ตรงกับความต้องการของตลาด นั่นคือการผลิตดอกปทุมมา นอกฤดู ที่มีการจัดการปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่แตกต่างจากวิธีการปลูกในฤดูปกติ เริ่มตั้งแต่การ จัดการหัวพันธุ์ การเก็บหัวพันธุ์ การกระตุ้นการงอก การใช้แสงกระตุ้นเพื่อให้ออกดอก การเก็บ เกี่ยว บรรจุภัณฑ์ และการขนส่ง เรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตตั้งแต่ต้นทางการผลิต ดอกปทุมมา ไปจนถึงผู้บริโภคปลายทาง มีหัวพันธุ์ปทุมมาหลายสายพันธุ์ คือ พันธุ์เชียงใหม่พิงค์ พันธุ์เชียงใหม่เรด พันธุ์บีกเรด พันธุ์ขาวปลายแดง ขาวอมชมพู ลัดดาวัลย์ ลานนารูบีไรท์ และ พันธุ์สโนไวท์ ที่ทดลองให้เกษตรกรปลูก เกษตรกรมีพัฒนาการเชิงบวก ช่วงเวลาการขายปทุมมา ตัดดอกในตลาดท้องถิ่น มีระยะเวลาการขายที่ยาวนานมากขึ้น โดยปกติแล้วปทุมมาเป็นพืชที่ออก ดอกเพียงปีละ 1 ครั้ง ในช่วงกลางเดือนมิถุนายนจนกระทั่งถึงเดือนสิงหาคม การผลิตดอกเพื่อขาย เป็นไม้ตัดดอกจึงจำกัดเพียงปีละครั้ง และเมื่อผลผลิตออกมาพร้อมกันมาก ๆ ราคาดอกก็จะต่ำ ขณะที่ตลาดไม้ตัดดอกมีความต้องการดอกปทุมมาทั้งปี ซึ่งจากการสนับสนุนส่งเสริมการปลูกโดย การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต ทำให้ประสบความสำเร็จ คือในช่วงต้นฤดูจะมีดอกปทุมมาวางขาย เร็วขึ้น ตั้งแต่เดือนเมษายนและพฤษภาคม ซึ่งแต่เดิมเป็นช่วงที่เกษตรกรเพิ่งเริ่มเตรียมพื้นที่เพาะปลูก ในขณะที่เดียวกันประมาณเดือนกันยายน ถึงปลายเดือนตุลาคม ก็ยังคงมีดอกปทุมมาวางขายใน ท้องตลาด ซึ่งเป็นปลายฤดูกาลและเข้าสู่ระยะที่ต้นปทุมมาควรจะเริ่มเหี่ยวเฉา ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรรู้จักวิธีการที่จะวางแผนการผลิต เพื่อให้ปทุมมาที่อยู่ในแปลงปลูกสามารถตัดดอกขายได้

ในระยะเวลาที่ยาวนานมากขึ้น นอกจากนี้ เกษตรกรยังมีการรวมกลุ่มผู้ผลิตดอกปทุมมา และจัดแสดง นำเสนอผลผลิตในงานและมหกรรมเกี่ยวกับไม้ดอกไม้ประดับต่าง ๆ เช่น งานมหกรรมพืชสวนโลก งานแสดงดอกไม้นานาชาติที่ญี่ปุ่น เป็นต้น จนทำให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร นักวิชาการด้านไม้ดอกไม้ประดับ และผู้ประกอบการส่งออก มีความสนใจในการลงทุนส่งเสริมธุรกิจในกลุ่มนี้ มีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการและนำผลการวิจัยไปใช้ โดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมาเพื่อการส่งออก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 เป็นต้นมา รวมถึงการศึกษาวิจัยทางการตลาด เพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการส่งออกดอกปทุมมาไปประเทศญี่ปุ่น เป็นการเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรจากการส่งออกดอกปทุมมาตัดสด นอกเหนือจากการส่งออกหัวพันธุ์

ประเวศ วะสี และไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2538, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนในการพัฒนาแบบใหม่ (new development paradigm) เป็นกระบวนการทางด้านความคิด นำไปสู่การปฏิบัติโดยการมีการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดความร่วมมือ เป็นการระดมความคิด โดยทุกภาคส่วน จากเบงกาลี อันประกอบไปด้วย องค์กรประชาชน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรเอกชน และนักวิชาการ เป็นการเรียนรู้เพื่อการปฏิบัติงานร่วมกัน (interactive learning through action) ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้เกิดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ (process oriented) เกิดการบริหารพัฒนา กระบวนการเพิ่มศักยภาพ ของความสามารถของคนในครอบครัว ชุมชนและสังคม ในการปรับเปลี่ยนวิถีคิด มีความเป็นอยู่ที่พอเพียง พออยู่พอกิน มีความมั่นคงต่อการดำรงชีวิต กินดีอยู่ดี เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ซึ่งธุรกิจการเกษตรของเกษตรกรรายย่อย ไม่จำเป็นต้องทำในลักษณะแข่งขันกัน แต่สามารถรวมกลุ่ม หรือเป็นเครือข่ายในการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน อันจะเกิดการสร้างพลังในการต่อรองทางการตลาด และเกิดการพัฒนาที่ตอบสนองทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรเพื่อพึ่งพาตนเอง

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ (2549, หน้า 14-15) ได้ให้ความเห็นว่า ภาคเกษตรในปัจจุบัน มีความอ่อนแอ เพราะรายได้ไม่เพียงพอ ทำให้แรงงานในชนบทจำนวนมากไม่เลือกที่จะทำอาชีพเกษตรกรรม ผู้มีอาชีพเกษตรในปัจจุบันมีอายุเฉลี่ยสูงขึ้นเรื่อย ๆ และต้องอาศัยเงินสนับสนุนจากอาชีพรับจ้างหรืออาชีพอื่นนอกภาคเกษตร จนในที่สุดก็ไม่มีเวลาที่จะทุ่มเทกำลังทั้งหมดไปกับอาชีพเกษตรกรรมได้ ภาคเกษตรต้องมีแรงจูงใจให้แรงงานตัดสินใจเลือกอาชีพนี้ อย่างน้อยต้องให้มีรายได้หรือผลตอบแทนเพียงพอแก่การดำรงชีวิต การปรับตัวของเกษตรกรให้มีความเป็นมืออาชีพ

มากขึ้นจึงเป็นโจทย์สำคัญที่จะตัดสินความเข้มแข็งของภาคเกษตรในอนาคต ดังนั้น ทางออกในอนาคตของเกษตรกรไทยที่จะอยู่รอดได้มีเพียง 3 รูปแบบ ก็คือ

รูปแบบแรก ได้แก่ การทำเกษตรในระดับครัวเรือนซึ่งอาศัยแรงงานในครัวเรือนเป็นสำคัญ การมีพื้นที่ขนาดเล็กและแรงงานน้อย ทำให้ต้องมีรูปแบบการเกษตรที่ใช้พื้นที่ได้ตลอดปี เป็นการผลิตที่มุ่งเน้นสร้างความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงทางอาหารเพื่อยังชีพ และนำผลผลิตส่วนเกินสู่ระบบตลาดท้องถิ่น มีการแบ่งพื้นที่การผลิตตามความเหมาะสมของนิเวศวิทยาการเพาะปลูก เช่น ระบบสวนรอบบ้าน เป็นแหล่งปลูกพืชผักสวนครัว ไม้ผล และสมุนไพร เพื่อใช้สอยและบริโภคประจำวัน การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ การทำระบบวนเกษตร หรือเกษตรผสมผสาน เพื่อให้ควบคุมค่าใช้จ่ายในระดับต่ำ ขณะที่มียรายได้ทยอยเข้ามาทั้งปี สามารถบริหารจัดการให้เชื่อมโยงกับความต้องการของตลาดท้องถิ่น ขณะที่เกษตรกรก็มีรูปแบบในการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายและมีอิสระ ระบบนี้ เกษตรกรจะมีความเป็นอิสระ สามารถพึ่งพาตนเองทางด้านเมล็ดพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกน้อย ลดความเสี่ยงโดยการกระจายรายได้ที่มาจาก การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลาย ซึ่งมีตัวอย่างของเกษตรกรต้นแบบอีกหลายคน ที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากพืชเชิงเดี่ยว สู่การทำเกษตรผสมผสาน เช่น มหาอยู่ สุนทรไทย จังหวัดสุรินทร์ คุณคำเดือน คุณผาย จังหวัดบุรีรัมย์ ครูสน บ้านท่านางแนว หรือผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม ที่เดิมมีที่ดินกว่าสามร้อยไร่ และปลูกพืชเชิงเดี่ยวคือมันสำปะหลัง แต่ยังคงกลับเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้นทุกปี สุดท้ายต้องขายที่ดินเกือบทั้งหมดเพื่อใช้หนี้ เหลือไว้เพียงเก้าไร่ โดยปลูกพืชทุกอย่าง ทั้งไม้ล้มลุก ผลไม้ ไม้เถา สมุนไพร ไม้ยืนต้นเกือบหกร้อยชนิดในที่ดินเก้าไร่ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน และสัตว์ต่าง ๆ ก็เพิ่มขึ้น จึงเปลี่ยนมาทำเกษตรผสมผสาน หนี้สินลด มีเวลาเหลือให้กับครอบครัว (ปฐมา สิริพิชัย, 2546, หน้า 57)

อย่างไรก็ตาม ระบบการเกษตรในรูปแบบนี้ มีข้อจำกัดอยู่ที่ไม่สามารถตอบสนองตลาดกระแสหลักได้ เพราะต้องมีผลผลิตในปริมาณที่มากและต่อเนื่อง และระบบการจัดการในการรวมกลุ่มรวบรวมสินค้า การตรวจสอบ ประกันคุณภาพ ยังไม่มีระบบที่ดีในการจัดการในปัจจุบัน ระบบการกระจายผลผลิตยังจำกัดอยู่ในตลาดท้องถิ่น ส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าสู่วงจรของห่วงโซ่มูลค่าเพิ่ม โดยการแปรรูปหรือสร้างนวัตกรรมของสินค้า ดังนั้น มูลค่าของผลผลิตจึงมีราคาถูก และผู้บริโภคส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงผลิตภัณฑ์ได้ (สุธาสิณี ทองลิ้ม, 2556, หน้า 52-54)

รูปแบบที่สอง คือ การทำเกษตรขนาดใหญ่ ซึ่งต้องอาศัยเครื่องจักร ทุน และแรงงานนอกครัวเรือน รูปแบบนี้ ต้องมีการใช้พื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อให้สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มทุน เป็นการดำเนินการเกษตรเชิงพาณิชย์ มีตลาดขนาดใหญ่รองรับ เช่น อ้อย ยาง ปาล์ม น้ำมัน เป็นต้น

รูปแบบที่สาม คือ เกษตรก้าวหน้า ปัจจัยเงื่อนไขที่จำเป็นคือกระบวนการที่มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริหารจัดการเชิงธุรกิจ ที่เชื่อมโยงกับความต้องการของตลาด เป็นรูปแบบของเกษตรกรก้าวหน้า ต้องอาศัยความรู้ในการปรับเทคโนโลยีการผลิต ขนาดของฟาร์มไม่เล็กนักแต่ก็ไม่ใหญ่จนเกินกำลังในการบริหารจัดการ ซึ่งค่อนข้างเหมาะสมกับการถือครองที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัดในประเทศไทย การทำเกษตรในรูปแบบนี้ จะสามารถรักษาระดับของรายได้ในระดับที่มากกว่าอาชีพเกษตรแบบเดิมหรืออาชีพรับจ้างนอกภาคเกษตรทั่วไป เกษตรกรรายย่อยที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม สามารถรักษาระดับคุณภาพของผลผลิตตามมาตรฐานการเกษตรระดับสูง

จากข้อสรุปของการศึกษาวิจัยของโฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ (2549, หน้า 221-226) ที่มีการศึกษาวิจัยเกษตรกรก้าวหน้าตัวอย่าง ในกลุ่มต่าง ๆ คือ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผัก ผลไม้ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงปศุสัตว์ และทำประมง รวมถึงกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าเกษตรสุขภาพ มากกว่า 40 คน ได้ชี้ให้เห็นว่าทุกราย ล้วนประสบความสำเร็จในด้านการผลิตและการตลาด มีความมั่นคงทางรายได้ไม่แพ้ผู้ประกอบการอาชีพนอกภาคเกษตรหรืออาจจะมากกว่าด้วยซ้ำ โดยเคล็ดลับความสำเร็จของเกษตรกรก้าวหน้าเหล่านี้ มาจากความสามารถในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สามารถบริหารจัดการการผลิตให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของตลาดได้อย่างรวดเร็ว ในด้านการผลิตมีการวางแผนการผลิตเป็นอย่างดี

การใช้ความรู้ด้านเทคโนโลยีและการจัดการทางการเกษตร อาศัยข้อมูลการผลิตที่มีการบันทึกอย่างเป็นระบบ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาพันธุ์ที่แปลกใหม่ พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้มีลักษณะที่ตลาดต้องการ โดยการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตทั้งด้านโรงเรือน ระบบการให้น้ำและปุ๋ย ด้านพันธุ์และอื่น ๆ ข้อมูลพื้นฐานทางด้านการตลาดจะเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรวางแผนการผลิตของตน โดยเฉพาะในด้านเวลาของการเก็บเกี่ยวผลผลิต เนื่องจากผลผลิตการเกษตรมีการเคลื่อนไหวแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา ราคาจำหน่ายนอกฤดูมักจะสูงกว่าราคาจำหน่ายในฤดูที่มีผลผลิตออกสู่ตลาดพร้อมกันเป็นจำนวนมาก การกำหนดเป้าหมายการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างการผลิต การปรับปรุงขนาดพื้นที่ การขยายประเภทการผลิตหรือการเพิ่มประเภทการผลิต เพื่อรักษาความมั่นคงของรายได้ เพราะการพึ่งพาสินค้าประเภทเดียวกันอาจทำให้เกษตรกรต้องตกอยู่ในภาวะเสี่ยงเมื่อราคาสินค้านั้นลดลงในระดับต่ำ รวมถึงวิธีการลดต้นทุนการผลิต โดยการผลิตวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิตใช้เอง มีการสร้างจุดแข็งทางการตลาดที่สำคัญ คือ เครดิตของคุณภาพสินค้าและการให้บริการ แต่เนื่องจากเกษตรกรมีความสามารถในการบริหารจัดการด้านการตลาดในขอบเขตจำกัด ส่วนมากตลาดที่ทำได้เองมักเป็นตลาดท้องถิ่นหรืออย่างมากก็ตลาดขายส่งระดับภาคหรือระดับประเทศ ในตลาดนอกประเทศ มีความยุ่งยากที่เกษตรกรต้องเรียนรู้ เช่น กฎ ระเบียบของผู้ซื้อ หรือด้านการขนส่ง โลจิสติกส์ เป็นต้น ดังนั้นเกษตรกรต้องมีการรวมกลุ่มผู้ผลิตเข้าด้วยกัน

การมีพันธมิตรเครือข่าย เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองให้สูงขึ้นมากกว่าที่จะบริหารด้านตลาดด้วยตนเอง รวมถึงการควบคุมคุณภาพและมีระบบตรวจสอบที่เชื่อมโยงครบวงจรของห่วงโซ่อุปทาน เพื่อรับประกันการส่งสินค้าที่สม่ำเสมอ เพียงพอ และมีคุณภาพ

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530, หน้า 34) ได้ให้ความหมายของการพึ่งพาตนเองของกลุ่ม คือ ระบบที่เอื้ออำนวยให้สมาชิกในกลุ่มสามารถดำเนินการ เพื่อตอบสนองกับเป้าหมาย ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ได้รับความร่วมมือจากบุคคลอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน หรืออีกนัยหนึ่งการพึ่งตนเองคือ การมีอิสระของกลุ่มชนในการวางเป้าหมาย และดำเนินกิจการให้บรรลุเป้าหมาย ด้วยความสามารถและกำลังของตนเอง องค์กรที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการและนำไปสู่การแก้ปัญหาของสมาชิกที่กำลังประสบปัญหา ร่วมแก้ไขทำให้เกิดความสำเร็จในที่สุด

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543, หน้า 69-72) ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเอง เป็นความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างอิสระและมั่นคง ตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้โดยมีแนวคิดในเรื่องการพึ่งตนเองในชนบทประกอบด้วย การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี เช่นการใช้เครื่องจักรกล เครื่องทุนแรง การวางโครงการ การจัดการด้านมนุษยสัมพันธ์ รวมถึงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมารวมกับความรู้อื่น ๆ ใหม่ ให้สามารถดำรงชีวิตได้ทางเศรษฐกิจและสังคมที่สมดุล การพึ่งตนเองโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนมาก่อนให้เกิดประโยชน์ รักษาธรรมชาติไว้ไม่ให้เสื่อมสลาย ทำให้จิตใจของสมาชิกมีความเข้มแข็ง มุ่งมั่นแก้ปัญหาและต่อสู้กับอุปสรรค รวมถึงการพึ่งพากันในสังคม ที่กลุ่มหนึ่งมีความเข้มแข็งเป็นปึกแผ่น มีผู้นำที่เข้มแข็งทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ แบ่งปันช่วยเหลือทำให้กลุ่มอื่น ๆ ได้รับความช่วยเหลือ ซึ่งจัดว่าเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดี

รัชดา เพชรรัตน์ (2557, หน้า 63-67) ได้ศึกษาการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกร ภายใต้โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ จำนวนกลุ่มเป้าหมาย 40 ราย ได้ค้นพบว่าการสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรที่เป็นผู้ใหญ่ ใน 5 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและเสนอปัญหา การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง วิธีการ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง การมีส่วนร่วมในการรับผลจากการปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลด้วยตนเอง โดยสร้างบรรยากาศเครื่องมือและวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการใช้ (time line) เพื่อให้ทราบพัฒนาการประวัติศาสตร์ของชุมชน การทำผังชุมชน ปฏิทินการผลิต การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนด้วยหลัก SWOT การบรรยาย อภิปราย ชักถาม การสาธิต การใช้สื่อวีดีโอ Power point การศึกษาดูงาน การจัดเวทีสัญจรระหว่างชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติร่วมกัน เช่น การตรวจวิเคราะห์คุณภาพของดิน การทำน้ำหมัก เป็นต้น ช่วยให้เกษตรกรมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และวางแผนการพัฒนา

อาชีพเกษตรกรของตนเองได้ โดยเกษตรกรได้วางแผนทำการเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกพืชเสริม เพิ่มมูลค่าของการผลิต เช่น การแปรรูปกล้วยหอมทอง เลี้ยงปลาด้วยอาหารที่ผลิตเอง ทำปุ๋ยหมัก และปุ๋ยอินทรีย์

เสรี พงศ์พิศ (2560, หน้า 2) ได้อธิบายถึงการพึ่งตนเอง คือการนำเอาสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน มาเชื่อมโยงกันอย่างเหมาะสม ซึ่งประกอบไปด้วย คน สังคมและธรรมชาติที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา เป็นสิ่งที่เราสามารถจัดหาได้ เช่นสวัสดิการและความมั่นคงในปัจจุบัน นอกจากนี้การพึ่งตนเองยังประกอบไปด้วย ความเป็นอิสระทางด้านความคิด ที่บุคคลนำมาใช้ในการช่วยเหลือและพัฒนาตนเอง โดยไม่สร้างภาระให้กับบุคคลอื่น รวมทั้งการพึ่งตนเองกับสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติและในท้องถิ่น การใช้ทุนที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทุนทางธรรมชาติ สังคมและทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางด้านปัญญา รวมเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงการพึ่งตนเองให้เกิดเป็นความเข้มแข็งมีภูมิคุ้มกันที่ดี และไม่ได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจ ความผันผวนของสถานการณ์ของสังคม

โดยสรุปแล้ว การพึ่งตนเองของเกษตรกร โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรรายย่อย ลำดับแรกที่เกษตรกรให้ความสำคัญ คือการมีรายได้มีกำไร จากอาชีพเกษตรที่เพียงพอ และสมดุลกับรายจ่ายทั้งการลงทุนในการผลิต และรายจ่ายในการดำรงชีวิต นอกจากนั้นแล้ว เพื่อการมีหลักประกันความมั่นคงในชีวิต ต้องมีเงินออมและสามารถออมเงินได้อย่างสม่ำเสมอ ที่สามารถนำมาต่อยอด ขยายหรือพัฒนาอาชีพเกษตรกร หรือสามารถบริหารจัดการหนี้สินได้ การพึ่งตนเองในแง่ของการผลิต คือการมีปัจจัยการผลิต ที่เพียงพอ หรือสามารถควบคุม จัดการปัจจัยการผลิตทางการเกษตรได้ มีอิสระในด้านความคิด การทำ การตัดสินใจ การกำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการทำการเกษตร รวมถึงการมีสวัสดิการและความมั่นคงในการประกอบอาชีพ สามารถบริหารจัดการเวลาอย่างสมดุลในชีวิตได้

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โหมสิต บันเปี่ยมรัชฎ์ (2549, หน้า 23-24) ได้ให้ความเห็นว่า ในบรรดาอาชีพการเกษตรของเกษตรกรกลุ่มก้าวหน้าสมัยใหม่นั้น สินค้าเกษตรที่ดูมีอนาคตทางการตลาดปัจจุบันประเภทหนึ่ง คือไม้ดอกไม้ประดับ มีเกษตรกรหน้าใหม่จำนวนไม่น้อยที่เริ่มก้าวเข้าสู่การผลิตไม้ดอกไม้ประดับเพื่อส่งออก ขณะที่กลุ่มที่ทำอยู่เดิมก็มีการขยายการผลิต ทำให้การส่งออกไม้ดอกไม้ประดับของไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้น โหมสิต ยังได้อ้างอิงข้อมูลจากกรมศุลกากรว่า การส่งออกกล้วยไม้ ในปี พ.ศ.2548 มีมูลค่าสูงถึง 3,000 ล้านบาท โดยที่ผู้อยู่ในวงการส่งออกยังมีการประเมินว่าน่าจะต่ำกว่าตัวเลขจริงถึง 3 เท่าตัว โดยโหมสิต ได้นำเสนอกรณีศึกษาเกษตรกรกลุ่มก้าวหน้า

ตัวอย่าง 7 ราย ที่มีความเก่งในการพัฒนาอาชีพไม้ดอกไม้ประดับที่แตกต่างกันไป ทั้งกล้วยไม้ ดอกหน้าวัว ไม้กระถาง ไม้หน้าในอ่างเลี้ยงปลา และไม้ใบ การศึกษาได้ข้อสรุปว่า แม้ว่าการปลูกไม้ดอกไม้ประดับจะให้ผลตอบแทนสูง แต่ก็ต้องอาศัยการลงทุนที่ค่อนข้างสูง และความสามารถในการเพาะปลูกอย่างมืออาชีพ ที่สำคัญต้องสามารถสร้างจุดเด่นในตัวสินค้าซึ่งหมายถึงความสวยงามและแตกต่าง ความคงทน ที่เป็นหัวใจสำคัญของไม้ดอกไม้ประดับ โดยเกษตรกรตัวอย่างทั้ง 7 รายเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จทั้งในการผลิตและการตลาด โดยในด้านการผลิต มีการวางแผนการผลิตเป็นอย่างดี มีการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาพันธุ์ใหม่ที่ถูกใจลูกค้า ตลอดจนเอาใจใส่พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้มีลักษณะที่ตลาดต้องการ มีการพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตทั้งโรงเรือน ระบบการให้น้ำ และปุ๋ย พัฒนาด้านพันธุ์ และอื่นๆ นอกจากนี้สิ่งที่เกษตรกรให้ความสำคัญคือการตลาด โดยมีการสร้างพันธมิตรทางการตลาด บางรายก็เลือกที่จะทำธุรกิจครบวงจร เพื่อความมั่นคงทางการตลาดและการผลิต

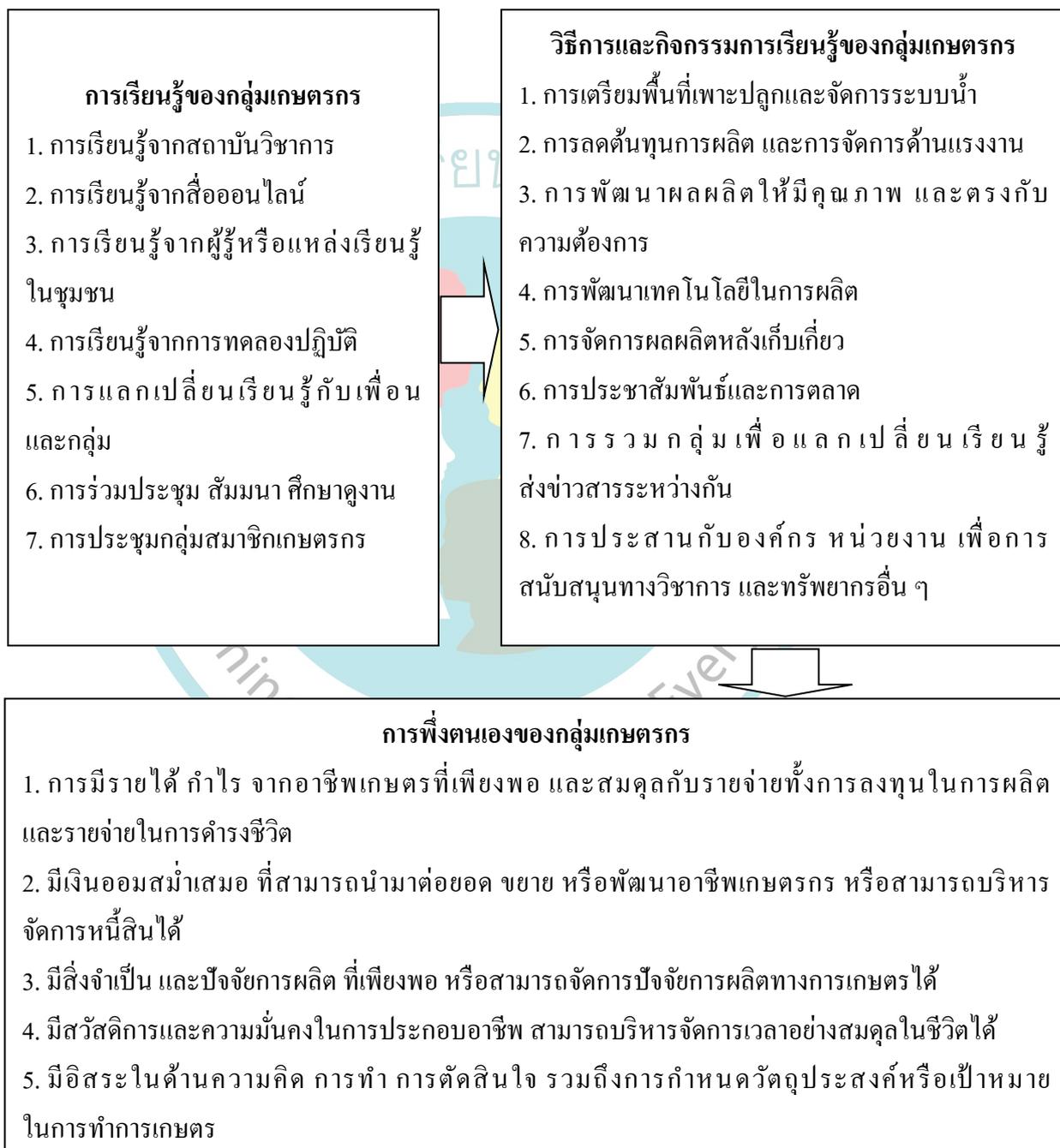
ธีรนุช เจริญกิจ และคณะ (2553, หน้า 23-24) ได้ศึกษาระบบการผลิตและการตลาดของดอกปทุมมาเพื่อการส่งออก ได้ต่อยอดให้เห็นถึงความสำเร็จของเกษตรกรไทย ที่ได้พัฒนาอาชีพของตนเองให้ก้าวหน้า และผลิตสินค้าที่ตรงกับความต้องการของตลาด นั่นคือการผลิตดอกปทุมมานอกฤดู ที่มีการจัดการปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่แตกต่างจากวิธีการปลูกในฤดูปกติ เริ่มตั้งแต่การจัดการหัวพันธุ์ การเก็บหัวพันธุ์ การกระตุ้นการงอก การใช้แสงกระตุ้นเพื่อให้ออกดอก การเก็บเกี่ยว บรรจุภัณฑ์ และการขนส่ง เรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตตั้งแต่ต้นทางการผลิตดอกปทุมมา ไปจนถึงผู้บริโภคปลายทาง มีหัวพันธุ์ปทุมมาหลายสายพันธุ์ คือ พันธุ์เชียงใหม่พิงค์ พันธุ์เชียงใหม่เรด พันธุ์บีกเรด พันธุ์ขาวปลายแดง ขาวอมชมพู ลัดดาวัลย์ ลานนาบุรีไรท์ และพันธุ์สโนว์ไวท์ ที่ทดลองให้เกษตรกรปลูก เกษตรกรมีพัฒนาการเชิงบวก ช่วงเวลาการขายปทุมมาตัดดอกในตลาดท้องถิ่น มีระยะเวลาการขายที่ยาวนานมากขึ้น โดยปกติแล้วปทุมมาเป็นพืชที่ออกดอกเพียงปีละ 1 ครั้ง ในช่วงกลางเดือนมิถุนายนจนถึงเดือนตุลาคม การผลิตดอกเพื่อขายเป็นไม้ตัดดอกจึงจำกัดเพียงปีละครั้ง และเมื่อผลผลิตออกมาพร้อมกันมาก ๆ ราคาดอกก็จะต่ำ ขณะที่ตลาดไม้ตัดดอกมีความต้องการดอกปทุมมาทั้งปี ซึ่งจากการสนับสนุนส่งเสริมการปลูกโดยการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต ทำให้ประสบความสำเร็จ คือในช่วงต้นฤดูจะมีดอกปทุมมาวางขายเร็วขึ้น ตั้งแต่เดือนเมษายนและพฤษภาคม ซึ่งแต่เดิมเป็นช่วงที่เกษตรกรเพิ่งเริ่มเตรียมพื้นที่เพาะปลูก ในขณะที่เดียวกันประมาณเดือนกันยายน ถึงปลายเดือนตุลาคม ก็ยังคงมีดอกปทุมมาวางขายในห้องตลาด ซึ่งเป็นปลายฤดูกาลและเข้าสู่ระยะที่ต้นปทุมมาควรจะเริ่มเหี่ยวเฉา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรรู้จักวิธีการที่จะวางแผนการผลิต เพื่อให้ปทุมมาที่อยู่ในแปลงปลูกสามารถตัดดอกขายได้ในระยะเวลาที่ยาวนานมากขึ้น นอกจากนี้ เกษตรกรยังมีการรวมกลุ่มผู้ผลิตดอกปทุมมา และจัดแสดง

นำเสนอผลผลิตในงานและมหกรรมเกี่ยวกับไม้ดอกไม้ประดับต่าง ๆ เช่น งานมหกรรมพืชสวนโลก งานแสดงดอกไม้นานาชาติที่ญี่ปุ่น เป็นต้น จนทำให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร นักวิชาการด้านไม้ดอกไม้ประดับ และผู้ประกอบการส่งออก มีความสนใจในการลงทุนส่งเสริมธุรกิจในกลุ่มนี้ มีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการและนำผลการวิจัยไปใช้โดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมาเพื่อการส่งออก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 เป็นต้นมา รวมถึงการศึกษาวิจัยทางการตลาด เพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการส่งออกดอกปทุมมาไปประเทศญี่ปุ่น เป็นการเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรจากการส่งออกดอกปทุมมาตัดสด นอกเหนือจากการส่งออกหัวพันธุ์

ลำพูน เมฆคนอง (2551, หน้า 53-65) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาช่องทางการส่งออกไม้ตัดดอกปทุมมาไปยังประเทศเนเธอร์แลนด์ของกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ตลาดส่งออกดอกปทุมมาไปยังประเทศเนเธอร์แลนด์นั้น เป็นตลาดดอกไม้ที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีความมั่นคงและมีแนวโน้มการเติบโตที่สูง เนื่องจากกฎ ระเบียบ ก่อนข้างที่จะเอื้ออำนวยให้กับเกษตรกร และไม่มีข้อจำกัดพิเศษ มีการพัฒนาการจัดการโดยการส่งออกทางตรง มีการส่งเสริมการตลาดโดยการโฆษณาผ่านทางเว็บไซต์ของกลุ่มและของกรมส่งเสริมการส่งออก อีกทั้งศักยภาพของกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมา ก็มีศักยภาพสูงทั้งด้านความรู้ การผลิต และการบรรจุจัดส่งผ่านพิธีการศุลกากร งานวิจัยชิ้นนี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงการยกระดับมาตรฐานของอาชีพเกษตรกร ของเกษตรกรกลุ่มก้าวหน้า ที่มีการปรับตัวและพัฒนาอาชีพการเกษตรของตนเอง สามารถมีความก้าวหน้า อยู่รอด มั่นคง และยั่งยืนในการทำเกษตร

5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังกล่าว สามารถเชื่อมโยงเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ดังนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเรื่อง “การเรียนรู้การเสริมสร้างเกษตรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” ครั้งนี้ ได้ออกแบบวิธีวิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ที่มุ่งศึกษาแนวทางและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และศึกษาวิธีการ และกิจกรรมในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการเสริมสร้างเกษตรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

รูปแบบในการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ที่มีเนื้อหาควบคุมเกี่ยวกับการเรียนรู้ เก็บข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลภาคสนาม และการใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ เพื่อทำความเข้าใจในแนวทางการเรียนรู้ และการพัฒนาอาชีพของเกษตรกร และกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง ให้มีรายได้ที่เพียงพออยู่รอด มั่นคงยั่งยืน เป็นตัวอย่างที่ดีของเกษตรกรในการพัฒนาอาชีพของตนเองให้ก้าวหน้า โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดที่จะศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ จึงต้องมีการศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน และพัฒนาการของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ในเชิงประวัติศาสตร์ และศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกร และกลุ่มเกษตรกรที่นำไปสู่การพัฒนาอาชีพของตน

ประชากรเป้าหมายและวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มประชากร จากกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อใช้ศึกษาวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 พื้นที่ในการวิจัยตามเขตการปกครอง คือ หมู่ที่ 10 และหมู่ 13 ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วยข้อมูล พื้นฐานของชุมชน เป็นข้อมูลระดับตำบล มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยง สัมพันธ์กันกับการอธิบายเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

ส่วนที่ 2 สมาชิกของเครือข่ายผู้ปลูกดอกปทุมมา หมู่บ้านเกษตรใหม่ และหมู่บ้านคอยน้อย พัฒนา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 15 ราย จากจำนวนสมาชิก ทั้งหมด 20 ราย คัดเลือกเฉพาะสมาชิกที่มีความพร้อมและยินดีให้ข้อมูล และกลุ่มผู้แทนหน่วยงาน หรือองค์กรภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มสถาบันการศึกษา กลุ่มลูกค้า กลุ่มผู้ส่งออกหัวพันธุ์ไม้ตัดดอก ปทุม จำนวน 5 ราย ซึ่งเป็นการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ตามบทบาทที่มีความเกี่ยวข้อง และได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกดอกปทุมมา หมู่บ้านเกษตรใหม่ ตำบล หนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งหมด 20 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ โดยมีคำถามประกอบการสัมภาษณ์ ในลักษณะบุคคลต่อบุคคล ซึ่งเป็นคณะกรรมการหรือสมาชิกในกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบล หนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ รวมจำนวน 15 ราย ตามคำถามในประเด็นต่าง ๆ โดย แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 การเรียนรู้ของเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา

ส่วนที่ 3 วิธีการและกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมา

ส่วนที่ 4 การพึ่งพาตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา

ส่วนที่ 5 ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม คำถามในการสัมภาษณ์แต่ละส่วน ถือเป็นกรอบแนวทาง ซึ่งผู้วิจัยสามารถ มีอิสระในการตั้งคำถามปลีกย่อยเพิ่มเติมได้ เพื่อที่จะทำให้เข้าใจในประเด็นที่ถามได้ละเอียด และชัดเจนมากยิ่งขึ้น

วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บข้อมูล

งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลแบบปฐมภูมิและทุติยภูมิ จากแหล่งข้อมูลที่สำคัญต่าง ๆ คือ ข้อมูลปฐมภูมิ คือ ข้อมูลการใช้แบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ทราบข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ พัฒนาการของการประกอบอาชีพปลูกดอกปทุมมาของเกษตรกรแต่ละรายที่ให้สัมภาษณ์ และพัฒนาการของกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมา กระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกร และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมถึงกิจกรรมวิธีการในการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร แนวทาง ข้อเสนอแนะ ต่อองค์กรหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมไปถึงข้อมูลที่ได้การร่วมประชุม สนทนากลุ่ม กับสมาชิกเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ในช่วงระยะเวลาของการวิจัย ซึ่งผู้วิจัย มีสถานะเป็นสมาชิกของกลุ่มอยู่แล้ว จึงสามารถเข้าถึงข้อมูล และสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกับสมาชิกหรือผู้ร่วมวิจัยได้ตลอดเวลา ในการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ คือ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน จากหน่วยงานในพื้นที่ เช่น เทศบาล เกษตรอำเภอ และข้อมูลจากเอกสารรายงาน โครงการพัฒนา หรือโครงการวิจัย โดยสถาบันวิชาการ และหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ศูนย์วิจัยบ้านไร่ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงบันทึกการจัดเวทีสัมมนาเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ผู้วิจัยจะรวบรวม และศึกษาเอกสาร นำมาแยกแยะสรุปเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัย จะตรวจทานข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัย ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มสมาชิก ข้อมูลเอกสารจากหน่วยงาน และข้อมูลจากการร่วมเวทีสัมมนาวิชาการ ให้ครบถ้วน ถูกต้อง สมบูรณ์ นำข้อมูลมาจัดระเบียบ จัดหมวดหมู่ ตามขอบเขตเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยกล่าวคือ การเรียนรู้ วิธีการและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงการพึ่งพาตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ใช้วิธีการวิเคราะห์และตีความข้อมูล โดยนำข้อมูลไปนำเสนอแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เป็นระยะ เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยง สอดคล้อง ของข้อมูล และการสรุป เขียนบรรยายในรูปของการพรรณาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

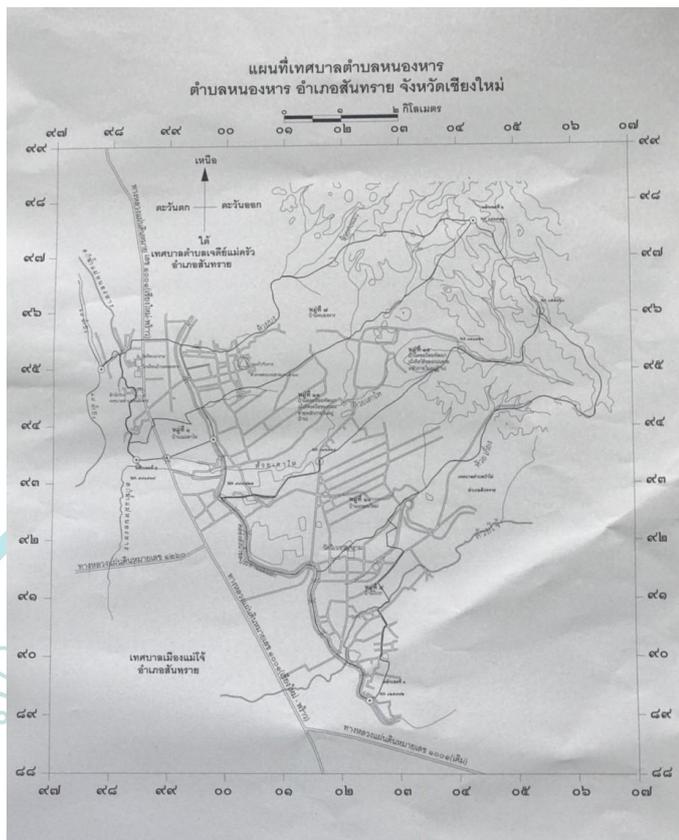
1. ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

ตำบลหนองหาร เป็นตำบลหนึ่งจากทั้งหมด 12 ตำบล มีทั้งหมด 13 หมู่บ้าน ตามเขตการปกครองส่วนภูมิภาคของอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ แต่ในส่วนของ การปกครองท้องถิ่น หมู่บ้านเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ จะอยู่ในเขตรับผิดชอบของเทศบาลตำบลหนองหาร ซึ่งมีพื้นที่เขตรับผิดชอบ ประมาณ 28.28 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 17,675 ไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ในความรับผิดชอบออกเป็นหมู่บ้านมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 4.1 รายชื่อหมู่บ้านและจำนวนพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลหนองหาร

หมู่บ้าน	จำนวนพื้นที่ (ตร.กม.)
หมู่ที่ 1 บ้านแม่เตาไห	0.75
หมู่ที่ 7 บ้านหนองหาร	6.21
หมู่ที่ 8 บ้านวิเวก	2.25
หมู่ที่ 10 บ้านเกษตรใหม่	9.30
หมู่ที่ 13 บ้านคอยน้อยพัฒนา	9.77
รวมพื้นที่ทั้งสิ้น	28.28

ขณะที่บางหมู่บ้านในเขตตำบลหนองหาร จะอยู่ในเขตรับผิดชอบของเทศบาลเมืองแม่โจ้ อำเภอสันทรายด้วย การเดินทางเข้าสู่พื้นที่โดยทางรถยนต์สามารถใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1001 (เชียงใหม่-พร้าว) โดยมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงหมู่บ้าน ในเขตเทศบาลตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย

สภาพเศรษฐกิจ

ตำบลหนองหาร ถือเป็นตำบลหนึ่งในเขตปริมณฑลของนครเชียงใหม่ที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของชุมชน สาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐาน สถานศึกษา สถานประกอบการ บ้านจัดสรร จากการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ตำบลหนองหาร ถูกกำหนดบทบาทให้เป็นที่รองรับในด้านแหล่งที่อยู่อาศัยที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ ที่ยังคงมีวิถีการเกษตรและพื้นที่ทางการเกษตรหลงเหลืออยู่ และมีความหลากหลายของอาชีพ ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลาดเอียงขึ้น มีภูเขาอยู่ด้านทิศเหนือ และตะวันออกเฉียงเหนือ ทางทิศเหนือและตะวันออกเหมาะกับการปลูกพืชไร่ ส่วนทิศตะวันออกและทิศตะวันออกเฉียงใต้ปลูกข้าวได้ดี อาชีพหลักของประชาชนคือเกษตรกรรม (ทำนา ปลูกสวน ปลูกไร่) และมีอาชีพเสริมคือรับจ้างทั่วไป บางส่วนก็มีธุรกิจส่วนตัวและรับราชการ

สินค้าผลิตภัณฑ์ OTOP ที่น่าสนใจ

1. กาแฟแก้ว
2. ของเล่นไม้
3. น้ำพริกหนุ่มอ้วยคำ
4. ผลิตภัณฑ์ประดิษฐ์จากไม้ไผ่ศรีสุข
5. ผลิตภัณฑ์สมุนไพรอบน้ำ (เกลือขัดผิวสมุนไพร)
6. เกมส์จากไม้
7. เครื่องเงินประดับพลอย
8. เรือใบจำลอง
9. เสื้อผ้าฝ้ายทอปักลายมังกร
10. โคมไฟจากไม้ตาล
11. ไม้เขียนลาย
12. ไม้ดอกไม้ประดับ (กล้วยไม้และดอกปทุมมา)

ประชากร

ปัจจุบัน เทศบาลตำบลหนองหารมีประชากรในเขตรับผิดชอบทั้งหมด (ณ วันที่ 31 มีนาคม 2561) จำนวน 4,836 คน แยกเป็น ชาย 2,287คน หญิง 2,549 คน มีค่าความหนาแน่นเฉลี่ย 137 คน/ตารางกิโลเมตร ดังนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนประชากรในเขตเทศบาลตำบลหนองหาร แยกรายหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	ชาย	หญิง	รวม
หมู่ที่ 1 บ้านแม่เตาไห	1,420	480	565	1,045
หมู่ที่ 7 บ้านหนองหาร	660	661	689	1,350
หมู่ที่ 8 บ้านวิเวก	566	474	562	1,036
หมู่ที่ 10 บ้านเกษตรใหม่	443	314	317	631
หมู่ที่ 13 บ้านคอยน้อยพัฒนา	296	358	416	774
รวม	3,385	2,287	2,549	4,836

สภาพทางสังคมวัฒนธรรม

ตำบลหนองหาร เป็นที่ตั้งของสถานศึกษาที่สำคัญ คือ

1. มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มีพื้นที่ประมาณ 3,000 ไร่ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองแม่โจ้ ตำบลหนองหาร
2. โรงเรียนสันทรายวิทยาคม ตั้งอยู่ในเขตตำบลหนองหาร
3. โรงเรียนศรีสังวาลย์เชียงใหม่ โรงเรียนระดับประถม

ดังนั้น ประชากรส่วนใหญ่จึงเข้าถึงการศึกษา โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่ ในส่วนของการนับถือศาสนา ประชาชน ร้อยละ 79 นับถือศาสนาพุทธ ที่เหลือนับถือศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ ดังนั้น ประเพณีวัฒนธรรมที่ถือปฏิบัติมักเกี่ยวกับคตินิยมเชื่อของศาสนาพุทธ เช่น ประเพณีลอยกระทง เทศกาลสงกรานต์ ฯลฯ

การปลูกดอกปทุมมาในตำบลหนองหาร

ในอดีต เกษตรกรในตำบลหนองหาร มีการปลูกพืชตามกระแสทั่วไป คือ ข้าว และพืชเศรษฐกิจตามที่ท้องตลาดนิยม ในส่วนของการปลูกไม้ประเภทดอก ก็มีการปลูกดอกแกลดิโอลัส ดอกเบญจมาศ ราวปี พ.ศ.2536 จึงเริ่มมีเกษตรกรที่หันมาปลูกดอกปทุมมาในพื้นที่ โดยได้สายพันธุ์เชียงใหม่พิกัดจากเกษตรกรที่อยู่ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง เชียงใหม่ เมื่อได้ผลผลิตและผลตอบแทนที่ดี จึงได้มีการซื้อสายพันธุ์อื่น ๆ เพิ่มเติม จนปัจจุบันมีมากกว่า 50 สายพันธุ์ และมีเกษตรกรที่ลงทุนเพาะปลูกมากขึ้น จนสามารถรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน ในการปลูกดอกปทุมมา มีกิจกรรมการเพาะปลูกในรอบปี ดังนี้

ตารางที่ 4.3 แสดงกิจกรรมการผลิตดอกปทุมมา

ลำดับ	กิจกรรมการผลิต	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย- มิ.ย	ก.ค- ต.ค	พ.ย.	ธ.ค.
1	ไถ ดาดิน เตรียมพื้นที่เพาะปลูก							
2	ขุดหัวพันธุ์เพื่อจำหน่าย							
3	การปลูกในแปลง							
4	การเก็บเกี่ยวดอกไม้เพื่อจำหน่าย							
5	หัวพันธุ์พักตัวบวบแห้ง							

2. การเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ผู้วิจัยได้มีการเก็บข้อมูลจากเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มจำนวน 15 ราย ตามแบบสัมภาษณ์การวิจัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงข้อมูลพื้นฐานของผู้ร่วมวิจัย และการเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลดังนี้

ตารางที่ 4.4 ข้อมูลทั่วไปของผู้ร่วมวิจัย

ลำดับ	ชื่อ นามสกุล	หมู่ที่	เพศ	อายุ	จำนวนสมาชิก ในครัวเรือน	การศึกษา
1	นายวิวัฒน์ รอบคอบ	13	ช	45	7	ปริญญาตรี
2	นางบัวจันทร์ จักฝัน	10	ญ	54	5	ประถมศึกษา
3	นายจำลอง โคตรพันธ์	13	ช	52	4	ปวช.
4	นางเชษฐา เตหา	10	ญ	44	4	ปวช.
5	นายศักดิ์ชัย บุญแดง	13	ช	42	2	ปวช.
6	นางคำเอี้ย แสงสว่าง	13	ญ	65	2	ประถมศึกษา
7	นายบุญเป็ง ธิดา	13	ช	63	3	ประถมศึกษา
8	นายสุรพงษ์ สะแกทอง	13	ช	45	4	มัธยมศึกษา
9	นายอุดมศักดิ์ อุทเลิศ	10	ช	58	5	มัธยมศึกษา
10	นางกฤษณา สวัสดิ์	10	ญ	51	1	ปริญญาตรี
11	นางสาวกชกร คำภิโล	10	ญ	23	4	ปริญญาตรี
12	นายมานพ ชินวงศ์	13	ช	47	4	ปวช.
13	นางสมหวัง เมืองมูล	10	ช	58	4	ประถมศึกษา
14	นางบัวไหล เตหา	10	ญ	68	4	ประถมศึกษา
15	นายอภิย สายบุญเรือง	10	ช	61	4	ประถมศึกษา

จากตารางดังกล่าว พบว่า ภาพรวมของเกษตรกรสมาชิกกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ว่ามีพื้นที่เพาะปลูกในหมู่ที่ 10 บ้านเกษตรใหม่ จำนวน 8 คน และอีก 7 คน มีพื้นที่เพาะปลูกในหมู่ที่ 13 บ้านคอยน้อยพัฒนา เป็นเกษตรกรชาย 9 คน มากกว่าหญิงที่มีเพียง 6 คน ทั้งหมดเป็นผู้ใหญ่อยู่ในวัยทำงาน และส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ย 3-4 คน

ตารางที่ 4.5 ข้อมูลการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ของผู้ร่วมวิจัย

ลำดับ	แหล่งเรียนรู้	จำนวน
1	เรียนรู้จากสถาบันการศึกษา	12
2	เรียนรู้จากสื่อออนไลน์	7
3	เรียนรู้จากปราชญ์หรือผู้รู้ในชุมชน	16
4	เรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยตนเอง	16
5	เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเกษตรกร	16
6	เรียนรู้จากการร่วมประชุม สัมมนา คุยงาน	10
7	เรียนรู้จากกลุ่มสมาชิกผู้ปลูกดอกปทุมมา	16

จากตารางดังกล่าว พบว่า เกษตรกรสมาชิกกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ก่อนข้างจะมีอุปนิสัยใฝ่เรียนรู้ โดยเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ส่วนใหญ่เรียนรู้จากปราชญ์หรือผู้รู้ในชุมชน เรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยตนเอง เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเกษตรกร และเรียนรู้จากกลุ่มสมาชิกผู้ปลูกดอกปทุมมา ในจำนวนที่เท่ากันคือ 16 คน รองลงมาเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้คือสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย จำนวน 12 คน และเรียนรู้จากสื่อออนไลน์น้อยที่สุด 7 คน และในจำนวนเกษตรกรทั้ง 16 คนที่ได้สัมภาษณ์ มีถึง 5 คนที่เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้ง 7 แหล่งเรียนรู้

จากข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ ถึงเนื้อหาที่ได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้ง 7 แหล่งเรียนรู้ สามารถสรุปในภาพรวมได้ ดังนี้

- 1) การเรียนรู้จากสถาบันวิชาการ เนื้อหาที่ได้เรียนรู้ คือ
 - เรียนรู้เรื่องเทคนิคการปลูกดอกปทุมมานอกฤดูกาล
 - เรียนรู้เรื่องการเลือกดินหรือพื้นที่เพาะปลูก
 - เรียนรู้เรื่องการปลูกพืชสลบ

- เรียนรู้เรื่องโรคและแมลงจากศูนย์วิจัยพืชไร่
- เรียนรู้เรื่องการผลิตหัวพันธุ์ให้มีคุณภาพตามมาตรฐาน GAP
- เรียนรู้เรื่องการทำทิวซุ้คัลเจอร์
- เรียนรู้เรื่องการปรับปรุงพันธุ์ใหม่
- เรียนรู้เรื่องวิธีการตรวจแลปจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- เรียนรู้เรื่องการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชและแมลงในปริมาณที่เหมาะสม และใช้ให้

ตรงกับโรคและชนิดของแมลง

- เรียนรู้เรื่องวิธีการป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากการใช้สารเคมี
- เรียนรู้เรื่องสายพันธุ์ใหม่จากการวิจัย การคัดสายพันธุ์
- เรียนรู้เรื่องการรวมกลุ่มและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ
- เรียนรู้เรื่องตลาด การส่งออกต่างประเทศ
- เรียนรู้เรื่องการส่งออกหัวพันธุ์ปทุมมา การคัดพันธุ์ให้ได้คุณภาพ ความต้องการของลูกค้าต่างประเทศ
- เรียนรู้เรื่องการกฎหมายและข้อจำกัดระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์นักวิชาการที่ได้มีบทบาทในการสนับสนุนความรู้ทางวิชาการให้กับเกษตรกร ได้ให้ข้อมูลว่า ได้พยายามที่จะให้ข้อเสนอแนะกับเกษตรกรในเรื่องของการปรับปรุงพันธุ์ และรักษาพันธุ์ดั้งเดิมแท้ ๆ ของท้องถิ่นไว้ โดยการจดลิขสิทธิ์ ซึ่งสามารถทำได้ในรูปแบบของการจดลิขสิทธิ์ในนามของกลุ่มหรือของชุมชนได้ เพราะหากไม่มีการจดลิขสิทธิ์ อาจมีโอกาสเสี่ยงที่นักปรับปรุงพันธุ์ต่างชาติจะแสดงความเป็นเจ้าของภายหลัง ดังนั้น อาจต้องมีการบล็อคสายพันธุ์ให้เป็นหมั่นก่อนที่จะส่งออกไป รวมถึงเกษตรกรต้องมีการรวมกลุ่มและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในทางการตลาดต้องมีการทำงานเป็นภาคร่วมกับผู้ส่งออกโดยตรง โดยที่ไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง

2) การเรียนรู้จากสื่อออนไลน์ เนื้อหาที่ได้เรียนรู้ คือ

- เรียนรู้เรื่องการใช้สื่อออนไลน์ในการหาตลาดและติดต่อลูกค้า การสื่อสารส่งต่อข้อมูลให้กับสมาชิกในกลุ่มผู้ปลูกปทุมมา
- เรียนรู้เรื่องวิธีการปลูกปทุมมา
- เรียนรู้เรื่องการปลูกพืชหมุนเวียนสลับ
- เรียนรู้เรื่องเทคนิคการปลูกดอกปทุมมานอกฤดูภาค
- เรียนรู้เรื่องการใช้ปุ๋ยรองกันก่อนปลูกปทุมมา

- เรียนรู้เรื่องการติดต่อลูกค้าผ่านสื่อออนไลน์ เช่น ไลน์ เฟสบุ๊ก ทำให้สะดวก รวดเร็วในการส่งรูปสินค้าให้ลูกค้าได้เลือก ประหยัดเวลา

- เรียนรู้เรื่องการสร้างเว็บไซต์เพื่อขายสินค้า
- เรียนรู้เรื่องวิธีการขายสินค้าผ่านสื่อออนไลน์

3) การเรียนรู้จากผู้รู้หรือแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เนื้อหาที่ได้เรียนรู้ คือ

- เรียนรู้เรื่องการปรับปรุงดิน
- เรียนรู้เรื่องวิธีการปลูกดอกปทุมมาที่ถูกต้อง
- เรียนรู้เรื่องเทคนิคการปลูกดอกปทุมมานอกฤดูการผลิต
- เรียนรู้เรื่องการปลูกปทุมมาสายพันธุ์ต่าง ๆ
- เรียนรู้เรื่องการสังเกตโรค และแมลงที่อันตรายต่อพืช
- เรียนรู้เรื่องการใช้ปุ๋ยสูตรต่าง ๆ ในปริมาณที่เหมาะสม
- เรียนรู้เรื่องยากันเชื้อรา ยากันสนิม
- เรียนรู้เรื่องการเลือกพื้นที่ปลูก เรียนรู้เรื่องดินและแร่ธาตุในดิน
- เรียนรู้เรื่องการลดค่าความเป็นกรด เป็นด่างของน้ำ
- เรียนรู้เรื่องการผสมพันธุ์สายพันธุ์ใหม่
- เรียนรู้เรื่องการตลาด การตั้งราคาขาย
- เรียนรู้เรื่องการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในการปลูกปทุมมา

4) การเรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ เนื้อหาที่ได้เรียนรู้ คือ

- เรียนรู้เรื่องการทดลองปลูกดอกปทุมมาโดยการเลือกใช้อัตราการใส่ปุ๋ยในแต่ละสูตร ทำให้เห็นความแตกต่าง สามารถเลือกปุ๋ยที่ให้ผลผลิตดีและตรงกับสายพันธุ์ดอกปทุมมาในแต่ละชนิด

- เรียนรู้เรื่องการทดลองปลูกเพื่อคัดเลือกสายพันธุ์ที่ดีที่สุด และเป็นที่ต้องการของตลาด
- เรียนรู้เรื่องการทดลองปลูกนอกฤดู แล้วเปรียบเทียบความคุ้มค่า
- เรียนรู้เรื่องการใช้สีผสมอาหาร คุกกี้ดอกไม้ตามความต้องการตลาด
- เรียนรู้เรื่องช่วงเวลาในการปลูกที่ให้ตุ่มน้ำสั้นและโต
- เรียนรู้เรื่องช่วงเวลาในการตัดดอกไปจำหน่าย ที่ตรงกับเทศกาลและวันสำคัญต่าง ๆ

ซึ่งจะทำให้ได้ราคาที่สูงขึ้น และขายได้ในปริมาณมาก

- เรียนรู้เรื่องการให้น้ำในปริมาณที่เหมาะสม คือให้น้ำพอประมาณในจำนวนน้อย แต่บ่อยครั้ง

- เรียนรู้เรื่องการใช้สีของแกลน มีต่อการเจริญเติบโตของปทุมมาและดอกกระเจียว

- เรียนรู้เรื่องการใช้ยาฆ่าเชื้อราเพื่อกันเชื้อราแต่ละสูตร
- เรียนรู้เรื่องการใช้พลาสติกคลุมแปลงกับการใช้ฟาง มีผลแตกต่างกันอย่างไร

พบว่าฟางดีกว่า เพราะให้ความชื้นได้มากกว่า

- เรียนรู้เรื่องการใช้ปุ๋ยในอัตราที่ถูกต้อง ที่ให้ตุ่มน้ำสั้นและโต
- เรียนรู้เรื่องการพรางแสง สำหรับดอกเข้าพรรษา และดอกกระเจียว
- เรียนรู้เรื่องแหล่งน้ำที่เหมาะสมกับดอกปทุมมา
- เรียนรู้เรื่องการแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยว

5) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนและกลุ่ม เนื้อหาที่ได้เรียนรู้ คือ

- เรียนรู้เรื่องช่วงเวลาที่เหมาะสมในการปลูkdอกปทุมมา
- เรียนรู้เรื่องวิธีการปลูkdอกปทุมมาสายพันธุ์ต่าง ๆ
- เรียนรู้เรื่องการแลกเปลี่ยนสายพันธุ์กันในกลุ่มสมาชิกผู้ปลูkdอกปทุมมา
- เรียนรู้เรื่องช่องทางการตลาดใหม่ ๆ
- เรียนรู้เรื่องการทำเว็บไซต์ และการขายสินค้า
- เรียนรู้เรื่องราคาตลาด การตั้งราคาขายในตลาด
- เรียนรู้เรื่องการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง
- เรียนรู้เรื่องการใช้ปุ๋ยที่ถูกต้อง
- เรียนรู้เรื่องยาฆ่าหญ้า การใช้ในปริมาณที่เหมาะสมกับดอกปทุมมา
- เรียนรู้เรื่องโรค และแมลง โรคเน่าจากเชื้อแบคทีเรีย ใบแห้ง โรคเหี่ยว
- เรียนรู้เรื่องปัญหาโรคเน่าในดิน
- เรียนรู้เรื่องการแก้ไขปัญหาฝนแล้ง
- เรียนรู้เรื่องการผลิตดอกปทุมมาเพื่อส่งต่างจังหวัด

6) การร่วมประชุม สัมมนา ศึกษาดูงาน เนื้อหาที่ได้เรียนรู้ คือ

- เรียนรู้เรื่องการผลิตดอกปทุมมานอกฤดู
- เรียนรู้เรื่องการดูแลรักษาหน้าดิน การบำรุงดิน
- เรียนรู้เรื่องวิธีการปลูkdอกปทุมมา การพ่นยาฆ่าแมลงโดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อดอก
- เรียนรู้เรื่องการป้องกันโรคและแมลง การใช้ปุ๋ยและยาฆ่าหญ้าที่เหมาะสม ปลอดภัย
- เรียนรู้เรื่องการผลิตสายพันธุ์ที่ดีและตามความต้องการของตลาด ได้รับดอกปทุม

มาสายพันธุ์ใหม่ ๆ ไปปลูkโดยไม่มีค่าใช้จ่าย

- เรียนรู้เรื่องการสร้างเครือข่ายในอาชีพการปลูkdอกปทุมมา
- เรียนรู้เรื่องการวางแผนการตลาด การผลิตให้ตรงกับความต้องการของตลาด

- เรียนรู้เรื่องการส่งออก

7) การประชุมกลุ่มสมาชิกเกษตรกร เนื้อหาที่ได้เรียนรู้ คือ

- เรียนรู้เรื่องสายพันธุ์ที่ตรงกับความต้องการของตลาด
- เรียนรู้เรื่องการปลูกดอกปทุมมาออกฤดู
- เรียนรู้เรื่องโรคและแมลง เช่น โรคสนิม
- เรียนรู้เรื่องเทคนิคการปลูกดอกปทุมมาให้ได้ผลผลิตที่ดีมีคุณภาพ
- เรียนรู้เรื่องการตั้งราคาขายดอกและหัวพันธุ์ปทุมมาโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง
- เรียนรู้เรื่องการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง เพื่อให้ได้ราคาที่ยุติธรรม ไม่ถูกกดราคา
- เรียนรู้เรื่องแนวโน้มของตลาดในอนาคต
- เรียนรู้เรื่องการรวมตัวกันของกลุ่ม การขึ้นทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อหาแนวทางในการพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด ทั้งเรื่องทุน แรงงาน และการตลาด
- เรียนรู้เรื่องความต้องการของสายพันธุ์ในต่างประเทศ ทราบว่าเชียงใหม่พืงค์มีความต้องการของลูกค้ามากที่สุด
- เรียนรู้เรื่องการปลูกลงถุงพลาสติก พบว่ามีต้นทุนสูงและให้ผลผลิตน้อย

3. วิธีการและกิจกรรมในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

จากข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ ถึงวิธีการและกิจกรรมในการเรียนรู้ร่วมกัน ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมในการพัฒนาอาชีพการปลูกดอกปทุมมา ซึ่งแม้ว่าจะมีการปลูกที่เป็นธุรกิจของแต่ละครอบครัวแยก แต่ในกิจกรรมในการปลูกหรือในการทำธุรกิจดอกปทุมมานี้ สมาชิก ได้มีการสื่อสาร ส่งข้อมูล และมีกิจกรรมสนับสนุนกัน โดยสามารถสรุปในภาพรวมได้ ดังนี้

1) การคัดสายพันธุ์ดอกปทุมมาเพื่อการปลูก

- มีการคัดสายพันธุ์ที่มีหัวสมบูรณ์ ปลอดโรคและแมลง มีตุ่มสะสมอาหารที่สมบูรณ์ ไม่หัก ไม่มีโรค ขนาดไม่เล็กจนเกินไป ปลูกง่าย มีการแตกกอดี ทนทานต่อโรคและแมลง มีสีสวยงาม การตลาดต้องการ
- มีการคัดขนาดสายพันธุ์ที่เหมาะสม อายุการเก็บเกี่ยว
- มีการคัดหัวพันธุ์ที่สมบูรณ์ ปลอดโรค เพื่อนำไปปลูกต่อ
- มีแลกเปลี่ยนสายพันธุ์กันในกลุ่มสมาชิกผู้ปลูกปทุมมา

2) การเตรียมพื้นที่เพาะปลูกและจัดการระบบน้ำ

- การเลือกพื้นที่ที่มีดินร่วนปนทราย
- การตรวจหาค่า PH ของดินและน้ำที่ใช้
- ไม่มีน้ำท่วมขัง มีระบบน้ำระบาย ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ
- เป็นที่ดอนไม่ใช่ที่ลุ่ม
- แหล่งน้ำสะอาด ไม่สะสมโรคและแมลง
- การปรับพื้นที่ให้เหมาะสมที่จะปลูก มีการไถตากดินไว้อย่างน้อย 1 เดือน
- ระบบน้ำ อาศัยน้ำฝนธรรมชาติ หรือมีบ่อธรรมชาติ ถ้าหากฝนแล้ง ก็จะสูบน้ำเข้าร่องแปลงได้

- มีการปลูกพืชอื่นสลับในช่วงที่พักแปลง ไม่ได้ปลูกปทุมมา

3) การลดต้นทุนการผลิต และการจัดการด้านแรงงาน

- ต้นทุนการผลิตมาจากเงินหมุนเวียนในการปลูกดอกปทุมมาของตนเอง ไม่เน้นการกู้ยืมเงินมาลงทุน

- การทำปุ๋ยหมักใช้เอง

- แรงงานคือสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก และแรงงานรับจ้างเท่าที่จำเป็น ค่าจ้างเฉลี่ย 300 บาทต่อวันต่อคน ซึ่งต้องมีสวัสดิการที่พักอาศัยให้ รวมถึงดูแลในเรื่องของการทำใบอนุญาตทำงานให้ถูกต้องตามกฎหมายแรงงาน

- การให้น้ำปทุมมา จะใช้สปริงเกอร์

- ในการตัดดอกจะใช้แรงงานคน แต่ในการขุดเก็บหัวพันธุ์จะใช้เครื่องจักรคือรถขุดหรือในการปรับพื้นที่ ยกร่อง ต้องใช้รถไถ

4) การพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพ และตรงกับความต้องการ

- ดูแลแปลงให้ปลอดภัยจากวัชพืชและแมลงต่างๆ มีการทำรั้วกันให้มีขีดป้องกัน การเหยียบย่ำของสัตว์และการนำมาซึ่งโรคระบาด

- ดูแลไม่ให้มีน้ำท่วมขัง

- หมั่นทำความสะอาดเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการปลูกเสมอ

- การตากดินก่อนปลูกเป็นระยะเวลาประมาณ 2 เดือน

- ดูแลความสะอาดบนแปลงอยู่เสมอ เช่น คลุมฟาง ถอนหญ้า ใส่ปุ๋ย

- ปลูกตามความต้องการของตลาด

- พ่นยาฆ่าแมลงและใส่ปุ๋ย 2-3 ครั้ง ในการปลูก ในอัตราที่เหมาะสม

5) การพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิต

- ใช้ทั้งเครื่องจักรและแรงงานคนในการเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยใช้รถในการขุดหัวพันธุ์ ยกร่อง เตรียมแปลงเพื่อปลูกลูกคอกปทุมมา
- ใช้เครื่องล้างหัวพันธุ์ปทุมมา
- มีการแปรรูปสินค้าเพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น การแปรรูปจากดอกไม้สดเป็นดอกไม้แห้ง

6) การเก็บเกี่ยวผลผลิต

- การเก็บเกี่ยวผลผลิตในระยะเวลาที่เหมาะสม ไม่อ่อนเกินไป ไม่แก่เกินไป
- เก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงเวลาที่ไม่มีอากาศร้อนจนเกินไป คือตอนเช้าหรือตอนเย็น
- มีการคัดเกรด ABC ตามความต้องการและออเดอร์ของลูกค้า

7) การจัดการผลผลิตหลังเก็บเกี่ยว

- นำผลผลิตมาทำความสะอาดโดยการล้างน้ำให้สะอาด แยกสายพันธุ์และเกรด ถ้าเป็นหัวพันธุ์ก็จะชุบน้ำยากันเชื้อรา ผึ่งให้แห้ง เก็บใส่ตระกร้าไว้ในที่ปลอดภัยจากหนูและแมลง
- เก็บผลผลิตไว้ในที่ร่ม
- นำผลผลิตมาบรรจุถุงพลาสติก และบรรจุรวมในกล่องกระดาษที่มีความแข็งแรง เพื่อป้องกันการบอบช้ำและเสียหายการขนส่ง
- เก็บผลผลิตไว้ในที่สะอาด ปลอดภัยจากเชื้อโรคและแมลง ถ้าเป็นหัวพันธุ์จะมีการชุบน้ำยากันเชื้อราและนำไปผึ่งให้แห้ง

8) การประชาสัมพันธ์และการตลาด

- เน้นการขายให้กับลูกค้าประจำมากกว่าลูกค้ารายย่อย
- ใช้วิธีการประชาสัมพันธ์แบบปากต่อปาก
- มีการติดต่อลูกค้าทั้งทางโทรศัพท์ สื่อออนไลน์
- มีการลงสื่อให้สัมภาษณ์ในโอกาสต่าง ๆ
- มีการออกพบปะลูกค้า โดยไปตามร้านค้าดอกไม้สด
- มีการติดต่อลูกค้าโดยการแนะนำจากเครือข่ายกลุ่มเพื่อน ๆ ผู้ปลูกลูกคอกปทุมมา
- มีการจำหน่ายทั้งในตลาดชุมชน ต่างจังหวัด และต่างประเทศ
- มีการจัดบูธกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ นำเสนอการปลูกและแสดงตัวอย่างของผลผลิต
- กำหนดราคาที่ยุติธรรม และซื้อตัดต่อกับลูกค้า
- การขายในไทยและต่างประเทศ

9) การรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งข่าวสารระหว่างกัน

- มีการประสานงานร่วมกับกลุ่มเครือข่ายผู้ปลูกดอกปทุมมา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะการผลิตให้มีคุณภาพและตรงกับความต้องการของตลาด การปรึกษาหารือเรื่องโรคและแมลง
- มีการรวมกลุ่มกันเพื่อป้องกันการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ไม่ให้มีการขายตัดราคากัน
- แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยแก้ไขปัญหาการผลิต การตลาด ลดต้นทุนการผลิต และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม
- ชักชวนผู้ปลูกดอกปทุมมารายใหม่ให้เข้าร่วมกลุ่มเดียวกัน เพื่อปรึกษาหารือกันในเรื่องต่าง ๆ เมื่อมีสมาชิกมาก ก็จะสามารถรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง

4. การพึ่งพาตนเองของเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา

จากข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ ถึงการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ สามารถวิเคราะห์หวั้กระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาตนเองในภาพรวมได้ ดังนี้

1. การผลิตหรือเพาะปลูกดอกปทุมมา ส่วนใหญ่เกษตรกร จะเน้นการใช้แรงงานคนในครอบครัวให้มากที่สุด ซึ่งนอกจากจะประหยัดค่าแรงงานแล้ว ยังเป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ เป็นมรดกตกทอดไปยังลูกหลาน ให้รู้จักขยันทำมาหากิน และมีความรู้ มีทักษะในการทำอาชีพปลูกดอกปทุมมา
2. เกษตรกรได้มีการพัฒนา โดยการใช้หัวพันธุ์ของตนเอง เพื่อการปลูกในรอบต่อไป ทำให้สามารถลดต้นทุนค่าหัวพันธุ์ไปได้มาก และสามารถควบคุมคุณภาพของหัวพันธุ์ด้วยตนเอง และมีรายได้จากการขายหัวพันธุ์ที่อาจจะมากกว่าขายดอกไม้สดด้วย
3. การลดต้นทุนการผลิต โดยใช้เครื่องจักรแทนคน ซึ่งทำให้ประหยัดเวลาในการเพาะปลูก ในพื้นที่ที่ค่อนข้างจะกว้าง ซึ่งถ้าพึ่งแรงงานคนรับจ้าง ก็มีข้อจำกัด การใช้เครื่องจักรก็จะช่วยลดค่าจ้างแรงงานและสวัสดิการที่ต้องดูแลไปได้มาก
4. การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า เช่น มีการนำดอกปทุมมาไปจัดประดับตกแต่ง ในงานเทศกาล งานขององค์กรหน่วยงานในพื้นที่ โดยทำเป็นกระถาง ชุ่ม จัดในแจกัน หรือการทำเป็นช่อดอกไม้ เป็นต้น

5. การใช้สารเคมีให้น้อยลง ผลิตสารกำจัดวัชพืชและสารไล่แมลงที่มาจากธรรมชาติเพื่อความปลอดภัยของเกษตรกร

6. มีการผลิตปุ๋ยและยาฆ่าหญ้าเพื่อใช้ในการเกษตรด้วยตนเอง ซึ่งแม้ว่าจะไม่ได้ใช้กับแปลงปทุมมา เนื่องจากมีความละเอียดอ่อนที่ต้องควบคุมสิ่งแวดล้อม เชื้อโรค ที่จะแพร่ระบาดไปในแปลงปทุมมา เกษตรกรก็จะผลิตปุ๋ยและยาฆ่าหญ้าในแปลงที่ปลูกพืชชนิดอื่น

7. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การรวมกลุ่มเครือข่ายผู้ปลูกดอกปทุมมาเพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การรวมกลุ่มเป็นการสร้างเครือข่ายช่วยเหลือพึ่งพากัน และเพิ่มอำนาจการต่อรองหรือโอกาสทางนโยบายที่จะได้รับ

8. พยายามหาตลาดเอง และช่วยเหลือกันในกลุ่ม โดยเกษตรกรที่เป็นผู้นำกลุ่ม เมื่อมีออเดอร์จากตลาดต่าง ๆ หากไม่ผลิตทัน ก็จะประสานไปยังเครือข่ายของเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมาเหมือนกัน

9. การแลกเปลี่ยนซื้อขายกันภายในกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนหัวพันธุ์ปทุมมา เพื่อนำไปสู่การเพาะพันธุ์ ขยายพันธุ์ ซึ่งการซื้อหัวพันธุ์จากกลุ่ม จะช่วยลดต้นทุนการผลิตไปอย่างมาก เพราะหัวพันธุ์ปทุมมาในตลาด มีราคาค่อนข้างแพง

10. มีการปลูกพืชอื่นสลับในช่วงที่พักแปลงไม่ได้ปลูกปทุมมา เน้นเพื่อการบริโภคเป็นแหล่งอาหารในครอบครัว หากปลูกมากเหลือ ก็จะนำไปขายในตลาด

รูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน ถึงการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา คือ การพึ่งพาตนเองทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถสะท้อนได้จากข้อมูลรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา จำนวนทั้งสิ้น 15 ราย ดังนี้

ตารางที่ 4.6 ข้อมูลการทำงานและรายได้ของผู้ร่วมวิจัย

ลำดับ	ชื่อ นามสกุล	ประสบการณ์ การปลูกดอกปทุมมา	อาชีพเสริม	รายได้ต่อเดือน
1	นายวิวัฒน์ รอบคอบ	10 ปีขึ้นไป	นายหน้า	20,000 - 50,000
2	นางบัวจันทร์ จักฝัน	10 ปีขึ้นไป	รับจ้างทั่วไป	10,000 - 20,000
3	นายจำลอง โคตรพันธ์	10 ปีขึ้นไป	ค้าขาย	20,000 - 50,000
4	นางเชษฐา เลหา	10 ปีขึ้นไป	ค้าขาย	มากกว่า 50,000
5	นายศักดิ์ชัย บุญเตียง	6 - 10 ปี	เกษตรกร	20,000 - 50,000
6	นางคำเอี้ย แสงสว่าง	6 - 10 ปี	เกษตรกร	10,000 - 20,000

ลำดับ	ชื่อ นามสกุล	ประสบการณ์ การปลูกดอกปทุมมา	อาชีพเสริม	รายได้ต่อเดือน
7	นายบุญเป็ง ธิดา	2 - 4 ปี	รับจ้างทั่วไป	10,000 - 20,000
8	นายสุรพงษ์ สะแกทอง	10 ปีขึ้นไป	เกษตรกร	20,000 - 50,000
9	นายอุดมศักดิ์ อุทเลิศ	10 ปีขึ้นไป	เกษตรกร	20,000 - 50,000
10	นางกัญชญา สวัสดิ์	10 ปีขึ้นไป	เกษตรกร	20,000 - 50,000
11	นางสาวชกร คำภิโล	2 - 4 ปี	ค้าขาย	10,000 - 20,000
12	นายมานพ ชินวงศ์	6 - 10 ปี	รับจ้างทั่วไป	10,000 - 20,000
13	นายสมหวัง เมืองมูล	10 ปีขึ้นไป	พ่อค้าคนกลาง	มากกว่า 50,000
14	นางบัวไหล เกหา	10 ปีขึ้นไป	ค้าขาย	มากกว่า 50,000
15	นายอภัย สายบุญเรือง	10 ปีขึ้นไป	เกษตรกร	10,000 - 20,000

จากตารางดังกล่าว พบว่า ส่วนใหญ่เกษตรกรสมาชิกกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีประสบการณ์ในการปลูกดอกปทุมมาเป็นอาชีพมาเป็นระยะเวลาเวลานานมากกว่า 10 ปีขึ้นไป มีเพียง 5 คน ที่มีประสบการณ์ในการปลูก 2-10 ปี ทุกคนมีอาชีพเสริมที่แตกต่างกัน บางคนเป็นนายหน้า พ่อค้าคนกลาง บางคนรับจ้างทั่วไป ทำเกษตรปลูกพืชชนิดอื่น ๆ และค้าขาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรไม่ได้พึ่งพารายได้จากการปลูกปทุมมาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีอาชีพเสริมอื่น ๆ เพื่อลดความเสี่ยงด้วย และในหลาย ๆ คน ก็อาจมีรายได้จากอาชีพเสริมมากกว่าอาชีพหลัก โดยภาพรวมถือว่าเกษตรกรมีรายได้ในอาชีพค่อนข้างดี โดยผู้ที่มีรายได้มากกว่า 50,000 บาทต่อเดือน มี 3 ครอบครัว เกษตรกรที่มีรายได้ 20,000 - 50,000 บาทต่อเดือน มี 6 ครอบครัว และเกษตรกรที่มีรายได้ 10,000 - 20,000 บาทต่อเดือน มี 6 ครอบครัว ซึ่งถือว่าทั้งหมดมีรายได้ที่สูง

ซึ่งสอดคล้องกับกรณีศึกษาเกษตรกรตัวอย่างที่มีแนวคิด กระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งนำไปสู่การพึ่งตนเอง จำนวน 2 ราย ดังนี้

5. กรณีศึกษาเกษตรกรตัวอย่างที่มีกระบวนการเรียนรู้และพัฒนา ซึ่งนำไปสู่การพึ่งตนเอง

กรณีที่ 1 นางสาวสมหวัง เมืองมูล

นายสมหวัง เมืองมูล อายุ 58 ปี เริ่มปลูกดอกปทุมมามาตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 ซึ่งก่อนหน้าที่จะมาปลูกดอกปทุมมา ได้ปลูกดอกไม้ชนิดอื่น ๆ มาก่อน คือ ดอกเบญจมาศ ผ่านการลงมือทดลองปลูกศึกษาสังเกตสอบถามจากผู้รู้และมีความพยายามจะทำให้ดีที่สุด ช่วงปีแรก ๆ ที่ทำ ยังไม่มีคนรู้จักดอกปทุมมา แต่เพียงแคปีแรกก็พบว่ามียผลผลิตดี และให้ผลตอบแทนสูงกว่าดอกไม้ชนิดอื่น ๆ จึงเพิ่มปริมาณพื้นที่ในการปลูก และหาสายพันธุ์ใหม่มาปลูกเพิ่ม ตามความต้องการของตลาด ได้ศึกษาวิธีการปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิต ตลอดจนเส้นทางการตลาดไม้ตัดดอกและหัวพันธุ์ ต่อมาได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมกันตรวจสอบแปลงกับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เรื่องแปลงปทุมมาปลอดโรคและแมลง (GAP) มีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ถ้ามีปัญหาอะไรก็ช่วยเหลือกันเบื้องต้น หากไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ก็จะปรึกษาผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ รวมถึงเกษตรอำเภอ สิ่งที่ทำให้ตนเองและกลุ่มพัฒนา คือ การพยายามเรียนรู้ให้ผลผลิตปลอดภัยจากโรคและแมลง มีการรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน พยายามหาความรู้ตลอด มีความซื่อสัตย์ต่อลูกค้า พยายามหาความรู้ไม่ติดอยู่ในกรอบคือตลาดในประเทศ แต่ศึกษาหาความรู้ตลาดต่างประเทศด้วย เมื่อมีสมาชิกประสบความสำเร็จในการลดต้นทุนการผลิต โดยการผลิตปุ๋ยหมัก และสารกำจัดแมลง แล้วได้ประสบผลสำเร็จ ก็จะมีการเรียนรู้และถ่ายทอดให้กับสมาชิกคนอื่น ๆ หรือเมื่อได้สายพันธุ์ใหม่ ก็จะแบ่งปันกัน จนกลุ่มมีความเข้มแข็ง และมีการประสานงานเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่อไป

กรณีที่ 2 นายอุดมศักดิ์ อุทเลิศ

นายอุดมศักดิ์ อุทเลิศ อายุ 58 ปี เริ่มปลูกดอกปทุมมามาตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 มีอาชีพเกษตรกรมาก่อน และปลูกข้าว และพืชไร่เหมือนเกษตรกรทั่วไป ยิ่งทำก็ยิ่งเหนื่อยและมีหนี้สิน ได้พยายามแสวงหาทางออกใหม่ ๆ โดยได้พบกับเกษตรกรท่านหนึ่ง บ้านอยู่สันติคีรี อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ก็มีความสนใจ ติดต่อซื้อหัวพันธุ์ มาปลูกทดลองก่อน พอค่อย ๆ ขยายเพิ่มมากขึ้น และทดลองขาย ก็พบว่า พืชดอกชนิดนี้ น่าจะสามารถสร้างรายได้ให้ในอนาคต ได้ขยายหัวพันธุ์ด้วยตนเอง และซื้อหัวพันธุ์อื่น ๆ มาเพิ่ม ช่วงนั้นมีเพียงสายพันธุ์เชียงใหม่พิงค์ เชียงใหม่เรด มีสีชมพูอ่อนและสีชมพูเข้มเท่านั้น ต่อมาเริ่มเห็นความแตกต่างในเรื่องผลตอบแทน เมื่อเทียบกับพืชอื่น ๆ ที่เคยปลูก จึงพยายามศึกษาหาความรู้เพิ่มมากขึ้น จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ พยายามหาสายพันธุ์แปลกใหม่เพิ่มขึ้น เช่น พันธุ์แม่โจ้ไวท์ที่มีสีขาว และมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นทุกปี มีการทดลองปลูกและ

สังเกตบันทึกผลด้วยตนเอง รวมถึงความพยายามในการหาตลาดทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด รวมถึงการส่งออกต่างประเทศด้วย

6. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

จากข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ ถึงปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ ในการพัฒนาอาชีพการปลูกดอกปทุมมา สรุปได้ ดังนี้

ปัญหาอุปสรรค

- ต้นทุนการผลิตสูงมากขึ้น ราคาขายเท่าเดิม
- ปริมาณผลผลิตที่ได้ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดในต่างประเทศ
- ฝนแล้งในบางปี บางแห่งที่ปลูกไม่มีแหล่งน้ำต้องอาศัยน้ำฝนเท่านั้น แต่บางปีปริมาณฝนมากก็ส่งผลต่อการแพร่ระบาดของโรคได้เช่นกัน
- ไม่มีเงินลงทุนในการซื้อเครื่องจักรที่ทันสมัยแต่มีราคาแพง
- โรคและแมลงมีมาก เช่น โรคโคนเน่า โรคสนิม
- ขาดแคลนแรงงาน ค่าแรงเพิ่มขึ้น
- การหาพันธุ์ใหม่ การตลาด
- เนื่องจากปทุมมาต้องย้ายพื้นที่เพาะปลูกทุกปีเพื่อป้องกันโรคน้ำจืดที่ดินปลูกยาก และขาดต่อการลงทุนด้าน โครงสร้าง โรงเรือน การทำระบบน้ำให้ถาวร

ข้อเสนอแนะ

- เกษตรกรต้องรู้จักประมาณตนเอง ปลูกตามศักยภาพที่จะดูแลผลผลิตให้มีคุณภาพได้ตามที่ต้องการ
- เกษตรกรต้องมีการรวมกลุ่มกัน เพื่อให้เกิดเครือข่ายในการช่วยเหลือกัน
- อยากให้มีการสนับสนุนจากสถาบันวิชาการ ในการปลูกปทุมมา เพื่อลดการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงให้มากที่สุด
- อยากให้มีการประชาสัมพันธ์ดอกปทุมมาโดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น การจัดงานวันดอกปทุมมา ดอกกระเจียวบานที่เชียงใหม่ เพื่อให้ประชาชนได้รู้จักมากขึ้น
- ควรสนับสนุนให้มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน
- อยากให้มีการกองทุนหมู่บ้าน ที่ช่วยสนับสนุนอาชีพการปลูกดอกปทุมมา
- อยากให้มีการแก้ไขกฎหมายที่เอื้อต่อการสนับสนุนเกษตรกรผู้ปลูกปทุมมา

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเรียนรู้การเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ สรุปผลการวิจัย ดังนี้

5.1 การเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

เกษตรกรสมาชิกกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมา 15 ราย ในตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอาชีพการปลูกดอกปทุมมาของตนเอง แต่ส่วนมากจะเป็นการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่เป็นหลัก คือ การเรียนรู้จากปราชญ์หรือผู้รู้ในชุมชน เรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยตนเอง เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเกษตรกร และเรียนรู้จากกลุ่มสมาชิกผู้ปลูกดอกปทุมมา มากกว่าแหล่งเรียนรู้จากภายนอกคือ สถาบันการศึกษา หรือการเรียนรู้จากสื่อออนไลน์

เนื้อหาที่ได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้ง 7 แหล่งเรียนรู้ดังกล่าว มีความครอบคลุมทั้งกระบวนการของการทำธุรกิจการปลูกดอกปทุมมา ตั้งแต่การเลือกดินหรือพื้นที่เพาะปลูก การเตรียมพื้นที่การเพาะปลูก เรียนรู้สายพันธุ์ใหม่จากการวิจัย การคัดสายพันธุ์หรือการปรับปรุงพันธุ์ใหม่ เพื่อที่จะนำไปปลูก การเรียนรู้ในเทคนิคการผลิต โดยเรียนรู้วิธีการปลูกปทุมมา เทคนิคการปลูกดอกปทุมมานอกฤดูการผลิต เรียนรู้เรื่องดินและแร่ธาตุในดิน การปรับปรุงดิน การลดค่าความเป็นกรด เป็นด่างของน้ำ สูตรปุ๋ยที่เหมาะสมกับสายพันธุ์แต่ละสายพันธุ์ เรียนรู้เรื่อง โรคและแมลง การใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชและแมลงในปริมาณที่เหมาะสม และใช้ให้ตรงกับ โรคและชนิดของแมลง การป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากการใช้สารเคมี การแก้ปัญหาโรคเน่าจากเชื้อแบคทีเรีย ใบแห้ง โรคเหี่ยว โรคสนิม การแก้ไขปัญหาฝนแล้ง ดินเปรี้ยว การปลูกพืชผสมผสานชนิดอื่น ๆ สลับเพื่อเป็นการพักดิน และเป็นการสร้างแหล่งอาหารไว้บริโภคหรือสร้างรายได้จากพืชเสริมเหล่านั้น ในการบริหารจัดการ เกษตรกรมีการเรียนรู้เรื่องการรวมกลุ่ม การขึ้นทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การสร้างเครือข่ายในอาชีพการปลูกปทุมมา การต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางการเรียนรู้เพื่อ

ยกระดับให้เป็นเกษตรกรมืออาชีพ โดยการเรียนรู้การใช้สื่อเทคโนโลยีออนไลน์ การพัฒนา มาตรฐานการผลิตตามมาตรฐาน GAP การตรวจแลป มีการศึกษาเรื่องตลาด การบรรจุหีบห่อหรือ การทำ Packaging การจดลิขสิทธิ์ กฎหมายและข้อจำกัดระหว่างประเทศ

5.2 วิธีการและกิจกรรมในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่ม เกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ที่เกษตรกรสมาชิกกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมาได้เรียนรู้ทั้งหมด เป็นความรู้ที่มี ประโยชน์และสามารถนำมาใช้จริงในการพัฒนาธุรกิจการปลูกดอกปทุมมา โดยการรวมกลุ่มและ พึ่งอาศัยกัน ที่แม้จะเป็นการปลูกแยกกันในแปลงของตนเอง แต่การรวมกลุ่มเป็นเหมือนการสร้าง เครือข่ายการผลิตดอกปทุมมา ที่สมาชิกมีกิจกรรมร่วมกัน ได้รับรู้ข้อมูล ความเคลื่อนไหว เพราะมี การส่งข้อมูล ติดตามช่วยเหลือ นำไปสู่การพัฒนาในกิจกรรมต่างๆ ในแปลงเกษตรของตนเอง เหล่านี้ คือ 1) การคัดสายพันธุ์ดอกปทุมมาเพื่อการปลูกที่มีหัวสมบูรณ์ ปลอดโรคและแมลง มีคุณสมบัติ สะสมอาหาร ปลูกง่าย มีการแตกกอดี ทนทานต่อ โรคและแมลง มีสีสวยงาม เป็นที่ต้องการของ ตลาด มีแลกเปลี่ยนสายพันธุ์กันในกลุ่มสมาชิกผู้ปลูกปทุมมา 2) การเตรียมพื้นที่เพาะปลูกและ จัดการระบบน้ำ การตรวจหาค่า PH ของดินและน้ำที่ใช้ 3) การลดต้นทุนการผลิต เช่น การทำปุ๋ย หมักใช้เอง และการจัดการด้านแรงงาน โดยใช้สมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก และแรงงานรับจ้าง เท่าที่จำเป็น 4) การพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพ และตรงกับความต้องการของตลาด 5) การพัฒนา เทคโนโลยีในการผลิต โดยการใช้เครื่องจักรในการเก็บเกี่ยวผลผลิต เช่น การใช้รถในการขุดหัว พันธุ์ ยกร่อง เตรียมแปลงเพื่อปลูกดอกปทุมมา ใช้เครื่องล้างหัวพันธุ์ปทุมมา ใช้สปริงเกอร์ในการ ให้น้ำปทุมมา รวมไปถึงการแปรรูปสินค้าเพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น การแปรรูปจากดอกไม้สดเป็นดอกไม้แห้ง 6) การเก็บเกี่ยวผลผลิตในระยะเวลาที่เหมาะสม หรือในช่วงเทศกาลที่ตลาดมีความต้องการ ดอกไม้ 7) การจัดการผลผลิตหลังเก็บเกี่ยว การทำความสะอาด แยกสายพันธุ์และเกรด เก็บผลผลิต ไว้ในที่ร่ม ปลอดภัยจากหนูและแมลง และนำผลผลิตมาบรรจุถุงพลาสติก และบรรจุรวมในกล่อง กระดาษที่มีความแข็งแรงเพื่อป้องกันการบอบช้ำและเสียหายการขนส่ง 8) การประชาสัมพันธ์ และการตลาด การมีช่องทางตลาดที่หลากหลาย ทั้งการขายให้กับลูกค้าประจำ ลูกค้ารายย่อย มีการจำหน่ายทั้งในตลาดชุมชน ต่างจังหวัด และต่างประเทศ ใช้วิธีการประชาสัมพันธ์แบบปากต่อ ปาก สื่อออนไลน์ และสื่อสารมวลชนในโอกาสต่าง ๆ การจัดบูธกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานองค์กร ต่าง ๆ ในพื้นที่ นำเสนอการปลูกและแสดงตัวอย่างของผลผลิต และ 9) การรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ส่งข่าวสารระหว่างกัน การสร้างเครือข่ายผู้ปลูกดอกปทุมมา ซึ่งในที่สุดแล้วนำไปสู่การ พึ่งพาตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา

ข้อมูลจากการวิจัย ได้สะท้อนให้เห็นรูปธรรมของการพึ่งพาตนเองของกลุ่มเกษตรกร ผู้ปลูกดอกปทุมมา ไม่ว่าจะเป็นการจัดการด้านแรงงาน โดยการผลิตหรือเพาะปลูกดอกปทุมมาส่วน ใหญ่เกษตรกร จะใช้แรงงานคนในครอบครัวให้มากที่สุด ซึ่งนอกจากจะประหยัดค่าแรงงานแล้ว ยัง เป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ เป็นมรดกตกทอดไปยังลูกหลาน ให้รู้จักขยันทำมาหากิน และมีความรู้ มีทักษะในการทำอาชีพปลูกดอกปทุมมา การปรับปรุงพัฒนาและใช้หัวพันธุ์ของตนเอง เพื่อ การเพาะปลูกในรอบต่อไป ทำให้สามารถลดต้นทุนค่าหัวพันธุ์ไปได้มาก และสามารถควบคุม คุณภาพของหัวพันธุ์ด้วยตนเอง และมีรายได้จากการขายหัวพันธุ์ที่อาจจะมากกว่าขายดอกไม้สด ด้วย การลดต้นทุนการผลิตโดยใช้เครื่องจักรแทนคน ซึ่งทำให้ประหยัดเวลาในการเพาะปลูก ลดค่าจ้างแรงงานและสวัสดิการที่ต้องดูแลคนงานไปได้มาก การปลูกพืชอื่นสลับในช่วงที่พักแปลง ไม่ได้ปลูกปทุมมา เน้นเพื่อการบริโภคเป็นแหล่งอาหารในครอบครัว หากปลูกมากเหลือ ก็จะนำไป ขายในตลาด การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า เช่น มีการนำดอกปทุมมาไปจัดประดับตกแต่ง ในงาน เทศกาล งานขององค์กรหน่วยงานในพื้นที่ โดยทำเป็นกระถาง ชุ่ม จัดในแจกัน หรือการทำเป็นช่อ ดอกไม้ เป็นต้น รวมไปถึงการใช้สารเคมีให้น้อยลง ผลิตสารกำจัดวัชพืชและสารไล่แมลงที่มาจาก ธรรมชาติเพื่อความปลอดภัยของเกษตรกร มีการผลิตปุ๋ยและยาฆ่าหญ้าเพื่อใช้ในการเกษตรด้วย ตนเอง ซึ่งแม้ว่าจะไม่ได้ใช้กับแปลงปทุมมา เนื่องจากมีความละเอียดอ่อนที่ต้องควบคุมสิ่ง แปรกลปลอม เชื้อโรค ที่จะแพร่ระบาดไปในแปลงปทุมมา เกษตรกรก็จะผลิตปุ๋ยและยาฆ่าหญ้าใน แปลงที่ปลูกพืชชนิดอื่น ที่สำคัญคือมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างตลาดภายใน โดยการ แลกเปลี่ยนซื้อขายกันภายในกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนหัวพันธุ์ปทุมมา เพื่อนำไปสู่การเพาะพันธุ์ ขยายพันธุ์ ซึ่งการซื้อหัวพันธุ์จากกลุ่ม จะช่วยลดต้นทุนการผลิตไปอย่างมาก เพราะหัวพันธุ์ปทุมมา ในตลาด มีราคาค่อนข้างแพง การรวมกลุ่มเครือข่ายผู้ปลูกดอกปทุมมาเพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การรวมกลุ่มเป็นการสร้างเครือข่ายช่วยเหลือพึ่งพากัน และเพิ่มอำนาจการต่อรองหรือโอกาส ทางนโยบายที่จะได้รับ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัย ได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน ของเกษตรกรผู้ปลูก ดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ กลายเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญที่ นำไปสู่การพึ่งตนเองและทำให้ธุรกิจการปลูกดอกปทุมมามีความก้าวหน้า สมาชิก มีความ เปลี่ยนแปลงในเรื่องแนวคิด ที่ไม่ได้มีการมุ่งในมิติธุรกิจหรือให้ความสำคัญกับการสร้างกำไรแบบ แข่งขันกัน แต่ให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองในการผลิต เช่น การใช้แรงงานคนในครอบครัว

ให้มากที่สุด พัฒนาเทคนิคในการปรับปรุงและขยายพันธุ์ การลดต้นทุนการผลิตด้วยการทำปุ๋ยหมัก เพื่อใช้ในแปลงพืชผักสวนครัวผสมผสาน การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า มีการปลูกพืชอื่น ผสมผสานสลับในช่วงที่ผักแปลงไม่ได้ปลูกปทุมมา ในขณะเดียวกัน ก็มีการให้ความสำคัญกับ รวมกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การรวมกลุ่มเครือข่ายผู้ปลูกดอกปทุมมาเพื่อพัฒนาวิสาหกิจ ชุมชน พยายามช่วยเหลือกันในกลุ่ม เช่น การแลกเปลี่ยนซื้อขายหัวพันธุ์กันภายในกลุ่ม การร่วมมือ กันเพื่อกำหนดราคาของผลผลิต เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับกรณีศึกษาเกษตรกรตัวอย่าง 2 ราย ที่มีแนวคิด กระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งนำไปสู่การพึ่งตนเอง

ตรงจุดนี้ นำไปสู่การอภิปรายผลการวิจัย ที่เชื่อมโยงกับการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่ได้ ทบทวนไว้ในบทที่ 2 ว่า ในภาวะสังคมเศรษฐกิจปัจจุบัน หากเกษตรกรที่ยังคงมีรูปแบบการผลิต แบบเดิม ที่มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ย่อมมีความเสี่ยงต่อการขาดทุนในการผลิตและเป็นหนี้ เพราะ ต้นทุนการผลิตสูงแต่ผลผลิตราคาตกต่ำ รัฐบาลหรือหน่วยงานมุ่งแต่เพียงส่งเสริมในการผลิตแต่ไม่ สามารถช่วยเหลือในเรื่องตลาดได้ (สุชาลินี ทองลิ้ม, 2556) แต่เกษตรกรกลุ่มก้าวหน้า ที่มีการเรียนรู้ ปรับตัว แสวงหาทางเลือกใหม่ เลือกลงปลูกพืชที่มีแนวโน้มการตอบสนองทางตลาดที่ดี วางแผนการ บริหารจัดการ เป็นทางออกที่จะทำให้เกษตรกรยุคใหม่สามารถอยู่รอดได้ (โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, 2549) และสามารถพัฒนาอาชีพเกษตรของตนเอง กลายเป็นเกษตรกรมืออาชีพ หรือเป็นนักธุรกิจ การเกษตรที่ประสบความสำเร็จ สร้างมาตรฐานของผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์ของตนเอง จนได้รับการ ขอมรับทั้งในประเทศและขยายตลาดไปยังต่างประเทศ มีการใช้เทคโนโลยีทั้งในการสื่อสารและใน กระบวนการผลิต การตลาด สร้างเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของธุรกิจตนเอง ที่ไวหรือตอบสนองต่อ ธรรมชาติความต้องการของผู้บริโภค การคำนึงถึงผลกระทบทางสังคม คุณภาพของผลผลิต ราคาที่ ยุติธรรมทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค เป็นธุรกิจที่มาจากรากฐานตนเอง ทำแล้วได้ทั้งความสุขและมีรายได้ ที่ดี (กุนเทอร์ ฟัลดิน, 2561) ซึ่งต้องอาศัยความใฝ่รู้ อดทนที่จะเรียนรู้ ควบคู่ไปกับการปฏิบัติอย่าง จริงจัง การเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการนำไปปฏิบัติจริงแบบนี้ เป็นการเรียนรู้ที่มีพลัง เพราะเอาชีวิต เป็นตัวตั้ง ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติจริงจึงเป็นความรู้มือหนึ่ง และเป็นองค์รวมรอบด้านที่ ครอบคลุมมิติต่าง ๆ อย่างเป็นบูรณาการ (ชลิตา บัณฑิตวงศ์ และอนุสรณ์ อุน โณ, 2547) สอดคล้อง กับแนวทางของโรงเรียนแก่นี้แก่นัน เครือข่ายมหาวิทยาลัยชีวิต ที่มีการใช้แนวคิดเศรษฐกิจ พอเพียงเป็นแนวคิดพื้นฐาน มีการทำแผนชีวิต 4 แผน คือ แผนอาชีพ แผนการจัดการเวลา แผนการ เงิน และแผนสุขภาพ โดยกระบวนการเรียนรู้ประกอบไปด้วยแนวคิด 3 ด้าน คือ การปรับวิถีคิด การ เรียนด้านรู้ด้านทักษะเทคนิค และการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการ (เสรี พงศ์พิศ, 2548 และ 2552) และที่สำคัญคือ รู้จักที่จะใช้พลังของเครือข่าย ทั้งเครือข่ายภายในกลุ่มสมาชิกเกษตรกรด้วยกันเอง

และเครือข่ายความร่วมมือภายนอก กับสถาบันการศึกษา ภาคธุรกิจ หน่วยงานภาครัฐ ให้เกิดการ
ผนึกกำลังในการส่งเสริมและสนับสนุน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐ ควรให้การสนับสนุนให้มีการประชาสัมพันธ์ดอกปทุมมา เช่น การจัดงานวันดอกปทุมมา ดอกกระเจียวบานที่เชียงใหม่ เพื่อให้ประชาชนได้รู้จักมากขึ้น
2. ควรบรรจุแผนการพัฒนาหรือส่งเสริมการปลูกดอกปทุมมาไว้ในแผนขององค์กรปกครองท้องถิ่นภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุนเกษตรกร ให้มีการรวมกลุ่มกัน เพื่อให้เกิดเครือข่ายในการช่วยเหลือกัน
3. ควรเชื่อมโยงธุรกิจการปลูกดอกปทุมมากับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนแบบยั่งยืน
4. ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาหมอดิน ที่จะสามารถวิเคราะห์ธาตุอาหารในดินและช่วยกำหนดสูตรปุ๋ยที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. ควรมีการศึกษาวิจัยอย่างจริงจัง โดยสถาบันการศึกษา สถาบันวิชาการ ถึงวิธีการปลูกปทุมมา เพื่อลดการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงให้มากที่สุด
2. ควรมีการศึกษาวิจัย รวบรวมสายพันธุ์แท้ของปทุมมา และดอกไม้ท้องถิ่นอื่น ๆ ในพื้นที่ เพื่อการอ้างอิงและจดลิขสิทธิ์ในอนาคต

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ อุ่ทองทรัพย์. (2557). การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟในภาคเหนือภายใต้
ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน : กรณีศึกษา จังหวัดเชียงรายและจังหวัดเชียงใหม่.
 รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2530). การพึ่งตนเองศักยภาพในการพัฒนาชนบท.
 กรุงเทพฯ: สภาคาทอติกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- คุณเทอร์ ฟัดดิน. (2561). **ความคิด มีค่ากว่าเงิน : Brain vs Capital.** ค้นเมื่อ 4 กันยายน 2561,
 จาก <https://www.youtube.com/watch?v=acRpc02Cq8k>.
- โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. (2549). **เกษตรกรก้าวหน้า อนาคตเกษตรไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 1: ธนาคาร
 กรุงเทพ จำกัด (มหาชน).
- ชลิตา บัณฑิตวงศ์ และอนุสรณ์ อุณโณ. (2547). **ความรู้และกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนา
 เกษตรกรรมยั่งยืน.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ แอนด์ เจ กราฟฟิ
 คัลไซน์.
- ธีรนุช เจริญกิจ และคณะ. (2553). **ระบบการผลิตและการตลาดดอกปทุมมาที่ผลิตตลอดปีเพื่อ
 การส่งออกต่างประเทศญี่ปุ่น.** รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- บดีนทร์ รัศมีเทศ. (2555). **เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน.**
 พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว จำกัด.
- บุรชัย สิริมหาสาร. (2550). **การจัดการความรู้สู่ความเป็นเลิศ.** กรุงเทพฯ: แสงดาวการพิมพ์.
- ปัฐมา สิทธิชัย และคณะ. (2546). **สังเคราะห์ปัญหาเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน.**
 กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ประเวศ วะสี และไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2538). **ยุทธศาสตร์ทางปัญญาแห่งชาติยุทธศาสตร์ที่
 สำคัญที่สุดของสังคมทั้งหมดร่วมกันโลกาภิวัตน์กับสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: 179
 การพิมพ์.
- พุกฤษ์ เถาถวิล. (2544). **เสียงเกษตรกร ปลดพันธนาคารเกษตรกรรายย่อย.** พิมพ์ครั้งที่ 1.
 เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ บี เอส การพิมพ์.
- พิศิษฐ์ วรอุไร และคณะ. (2555). **ปทุมมา วิทยาการปรับปรุงพันธุ์และการประยุกต์ใช้อย่างยั่งยืน.**
 พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, บริษัทอมรินทร์พริ้น
 ต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

- รัชดา เพชรรัตน์. (2557). กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรภายใต้โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ อำเภอละแม จังหวัดชุมพร. พิมพ์ครั้งที่ 1. เอกสารวิจัย ฉบับที่ 223. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ลำพู เมฆคนอง. (2551). การศึกษาช่องทางการส่งออกไม้ตัดดอกปทุมมาไปยังประเทศเนเธอร์แลนด์ของกลุ่มผู้ปลูกดอกปทุมมา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิจารณ์ พานิช. (2546). การจัดการความรู้ในยุคสังคมและเศรษฐกิจบนฐานความรู้. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.).
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. (2535). ไปให้พ้นยุคปฏิวัติเขียว: เบื้องหลังปัญหาการเกษตรและแสวงหาทางเลือกใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 1. สุพรรณบุรี: ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม.
- วิณา พันธุ์รัตน์. (2549). เกษตรกรก้าวหน้า อนาคตเกษตรไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. ธนาคารกรุงเทพฯ จำกัด มหาชน.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). ชุมชนเรียนรู้ อยู่เย็นเป็นสุข. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- _____. (2551). แผนแม่บทชุมชน ประชาพิสัยและพัฒนา. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- _____. (2551). แนวคิดและแนวปฏิบัติ ยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- _____. (2552). แนวคิดแนวปฏิบัติยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลังปัญญา.
- _____. (2552). แนวคิดแนวปฏิบัติยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลังปัญญา.
- _____. (2556). โรงเรียนแก้หนี้แก้จน. หนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน ฉบับวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2556 หน้า 2.
- _____. (2558). พึ่งตนเองคืออะไร. ค้นเมื่อ 24 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.phongphit.com>.
- สุธาสิณี ทองลิ้ม. (2556). ทางออก ทางตัน ระบบเกษตรกรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน.
- สุพรรณยา สมโพธิ์. (2554). การจัดการความรู้ท้องถิ่นและการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำด้วยระบบเหมืองฝาย โดยกลุ่มผู้ใช้น้ำฝายวังไฮ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2543). **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนันท์ชนก สกนธวัฒน์. (2558). **ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ**. ค้นเมื่อ 24 ตุลาคม 2560, จาก
<https://hrechula.files.wordpress.com/2015/04/e0b884>.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

งานวิจัยเรื่อง การเรียนรู้การเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกร
ผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ถ้อยแถลง

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ทราบความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์สรุปสำหรับวิทยานิพนธ์เรื่อง “การเรียนรู้การเสริมสร้างเกษตรกรพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ผู้วิจัยขอยืนยันว่า ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์จะเก็บรักษาเป็นความลับและจะนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการเขียนงานวิทยานิพนธ์เท่านั้น

นางกัญชญา สวัสดิ์/นักวิจัย

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
- ส่วนที่ 2 การเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา
- ส่วนที่ 3 วิธีการและกิจกรรมในการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา
- ส่วนที่ 4 การพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา
- ส่วนที่ 5 ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

ขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

(กัญชญา สวัสดิ์)

นักวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

คำแนะนำ ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () หรือเติมข้อมูลลงในช่องว่างตามความเป็นจริงของท่าน

1. อายุ.....ปี จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....คน

2. สถานภาพ

() โสด () สมรส

() หย่า () หม้าย

3. ระดับการศึกษา

() ประถมศึกษา () มัธยมศึกษาตอนต้น/ตอนปลาย

() อนุปริญญา/ปวส./ปวช. () ปริญญาตรี

() สูงกว่าปริญญาตรี () อื่น ๆ ระบุ.....

4. ระยะเวลาที่ทำธุรกิจดอกปทุมมา

() ตั้งแต่ 0 – 2 ปี () ตั้งแต่ 2 – 4 ปี

() ตั้งแต่ 4 – 6 ปี () ตั้งแต่ 6 – 10 ปี

() ตั้งแต่ 10 ปี ขึ้นไป

5. รายได้ของครอบครัวมาจากการประกอบอาชีพอะไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() เกษตรกร () พ่อค้าคนกลาง/นายหน้า

() ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว () รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ

() รับจ้างทั่วไป () อื่น ๆ ระบุ.....

6. รายได้จาก การประกอบอาชีพธุรกิจดอกปทุมมา/ เดือน

() น้อยกว่า 10,000 บาท () 10,000-20,000 บาท

() 20,000-50,000 บาท () มากกว่า 50,000 บาท

ส่วนที่ 2 การเรียนรู้ของเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา

1. ในการประกอบเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ท่านได้รับความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ จากแหล่งใดบ้าง อย่างไร.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.2 การเรียนรู้จากสถาบันวิชาการ (เช่น มหาวิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษาอื่นๆ)

มี ไม่มี

สิ่งที่ได้เรียนรู้/สิ่งที่ได้นำไปใช้จริง

1.3 การเรียนรู้จากสื่อออนไลน์ (เช่น เว็บไซต์ หรือการส่งต่อข้อมูลผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย
ต่าง ๆ)

มี ไม่มี

สิ่งที่ได้เรียนรู้/สิ่งที่ได้นำไปใช้จริง

1.4 การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้หรือจากผู้อื่นในชุมชน (เช่น ปรชาญชาวบ้าน หรือผู้ที่มีความ
เชี่ยวชาญในเรื่องต่าง ๆ)

มี ไม่มี

สิ่งที่ได้เรียนรู้/สิ่งที่ได้นำไปใช้จริง

1.5 การเรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ

มี ไม่มี

สิ่งที่ได้เรียนรู้/สิ่งที่ได้นำไปใช้จริง

1.6 การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนและกลุ่ม

มี ไม่มี

สิ่งที่ได้เรียนรู้/สิ่งที่ได้นำไปใช้จริง

1.7 การเรียนรู้จากการร่วมประชุม สัมมนา ศึกษาดูงาน

() มี () ไม่มี

สิ่งที่ได้เรียนรู้/สิ่งที่ได้นำไปใช้จริง

1.8 การเรียนรู้จากการประชุมกลุ่มสมาชิกเกษตรกร

() มี () ไม่มี

สิ่งที่ได้เรียนรู้/สิ่งที่ได้นำไปใช้จริง

ส่วนที่ 3 วิธีการและกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา

ท่าน คิดว่าการปลูกดอกปทุมมาให้ประสบความสำเร็จ มีการดำเนินการในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้
อย่างไรบ้าง

1. การเตรียมพื้นที่เพาะปลูกและจัดการระบบน้ำ

วิธีการหรือกิจกรรมที่ทำ

2. การลดต้นทุนการผลิต

วิธีการหรือกิจกรรมที่ทำ

3. การจัดการด้านแรงงาน

วิธีการหรือกิจกรรมที่ทำ

4. การพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพ และตรงกับความต้องการของลูกค้า

วิธีการหรือกิจกรรมที่ทำ

5. การพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิต

วิธีการหรือกิจกรรมที่ทำ

6. การจัดการผลผลิตหลังเก็บเกี่ยว

วิธีการหรือกิจกรรมที่ทำ

ส่วนที่ 5 ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข
ภาพประกอบการวิจัย

ภาพที่ 1 การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา

ภาพที่ 2 การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา

ภาพที่ 3 การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา

ภาพที่ 4 การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา

ภาพที่ 5 การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา

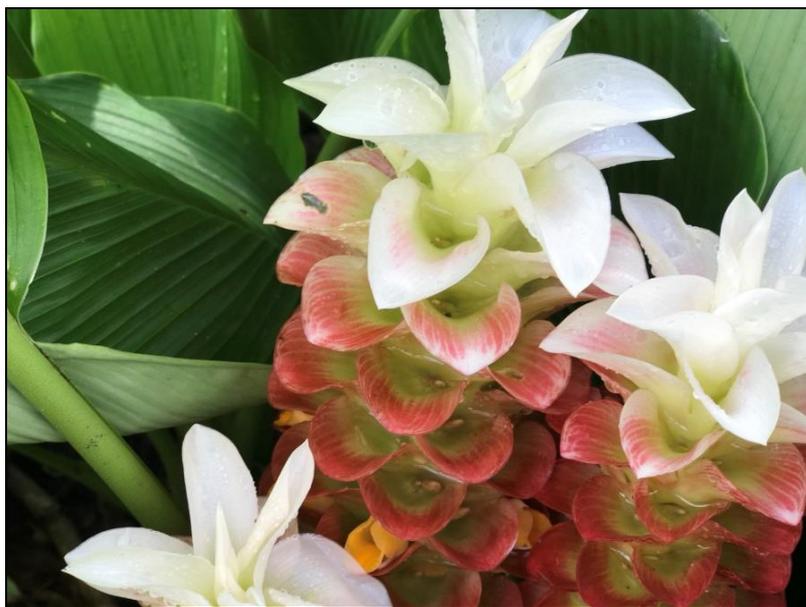
ภาพที่ 6 การร่วมเวทีเสวนา

ภาพที่ 7 ภาพการร่วมเวทีเสวนา

ภาพที่ 8 ตัวอย่างของดอกปทุมมา

ภาพที่ 9 ตัวอย่างดอกกระเจียว

ภาพที่ 10 ตัวอย่างหัวพันธุ์ปทุมมา

ภาพที่ 11 ตัวอย่างหัวพันธุ์ปทุมมา

ภาพที่ 12 การคัดแยกดอกปทุมมา

ภาพที่ 13 การคัดแยกดอกปทุมมา

ภาพที่ 14 การเตรียมบรรจุหีบห่อ

ภาพที่ 15 การคัดเลือกหัวพันธุ์

ภาพที่ 16 การบรรจุหัวพันธุ์เพื่อจำหน่าย

ภาพที่ 17 คณะผู้มาเยี่ยมชมศึกษาดูงานที่สวนปทุมมา จากจังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ 18 กลุ่มนักศึกษาจากวิทยาลัยเกษตรสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 19 ผู้อำนวยการ ศรป.เชียงใหม่ เยี่ยมชมแปลงปทุมมา

ภาพที่ 20 ดร.สงเสริม แสงทอง อาจารย์ที่ปรึกษาและเพื่อน ๆ
พร้อมคอกปทุมมาที่นำมาร่วมกิจกรรมของ ศรป.เชียงใหม่

ภาพที่ 21 การบรรจุหีบห่อเพื่อส่งขายต่างประเทศ

ภาพที่ 22 คอกปทุมมาพร้อมส่ง

ภาพที่ 23 ดอกปทุมมาเตรียมนำไปจัดแสดงในงานของหน่วยงาน

ภาพที่ 24 สมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในธุรกิจดอกปทุมมา

ภาคผนวก ก

ประวัติและการปลูกดอกปทุมมาในประเทศไทย

ประวัติการปลูกดอกปทุมมาในประเทศไทย

ปทุมมาเป็นที่นิยมในหลายประเทศ สามารถใช้เป็นไม้ตัดดอก ไม้กระถาง ไม้ประดับ ที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ การผลิตหัวพันธุ์เพื่อส่งขายต่างประเทศ ในประเทศไทยมีพืชน้อยชนิดที่สามารถส่งออกได้ก็นับว่าเป็น โอกาสทองที่สามารถนำรายได้เข้าประเทศก็จะทำให้เกษตรกรมีรายได้ ส่วนใหญ่พบในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จนกลายเป็นพืชปลูกเพื่อการค้า จนถึงปัจจุบัน ในส่วนของภาคเหนือ แหล่งผลิตหัวพันธุ์เพื่อการส่งออก คือ เชียงใหม่ และเชียงราย เป็นส่วนใหญ่ จากความแปลกตา ความสดใสของสีสัน ตลอดจนลีลาการบานของดอก เป็นที่น่าประทับใจแก่ผู้พบเห็น อีกทั้งความได้เปรียบประเทศอื่น เนื่องจากเป็นประเทศเดียวที่ดำเนินการส่งออก ประกอบกับเริ่มเป็นที่ต้องการของตลาดโลก จึงทำให้ในปัจจุบันมีการปลูกเป็นการค้ากันมาก เพราะนอกจากจะผลิตหัวพันธุ์ส่งต่างประเทศแล้วยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อีกหลายทาง เช่น ใช้เป็นไม้ตัดดอก ไม้กระถาง และไม้ประดับแปลง จึงทำให้ มีผู้หันมาปลูกปทุมมากันมากขึ้น ปทุมมาจึงได้กลายเป็นไม้ดอกที่สำคัญในการส่งออกสู่ตลาดโลก อีกทั้งยังเป็นไม้เศรษฐกิจที่บรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8

จังหวัดเชียงใหม่ นับเป็นแหล่งที่มีการปลูกปทุมมาที่สำคัญจังหวัดหนึ่ง เริ่มมีการนำดอกปทุมมามาปลูกตั้งแต่ปี พ.ศ.2498 แล้ว โดยพระยาวิจิตรนันทน์ ได้นำเหง้าของปทุมมาจากหนองบัวลำภู จากการไปราชการที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาฝากคุณหญิง จากนั้นได้นำไปถวายพระวินัยโกศลในปี พ.ศ.2500 ต่อมา อาจารย์พิศิษฐ์ วรอุไร และอาจารย์บุพพันธ์ นิมมานเหมินทร์ ได้ไปกราบพระวินัยโกศล ที่วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร โดยอาจารย์พิศิษฐ์ ได้เห็นดอกที่ปลูกอยู่ในกระถางเชิงบันไดด้านขวาที่ชั้นล่างของกุฏิ ซึ่งพระวินัยโกศลได้ให้ชื่อดอกนี้ว่า “ปทุมมา” ด้วยเห็นว่ามียูปร่างคล้ายดอกบัว ต่อมาอาจารย์บุพพันธ์ นิมมานเหมินทร์ ได้มอบดอกปทุมมาซึ่งเข้าใจว่าได้รับมาจากพระวินัยโกศลเอาไปปลูกไว้ที่บ้านในสวน แลวถนนเจริญประเทศ และเมื่อเห็นว่าอาจารย์พิศิษฐ์สนใจ จึงมอบให้หนึ่งกระถางเพื่อเอาไปปลูกต่อ (บทความพิเศษ เชียงใหม่นิวส์, หน้า 14, ฉบับวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2561) หลังจากสำเร็จการศึกษาปริญญาเอกจากประเทศอังกฤษ อาจารย์พิศิษฐ์ ได้เป็นอาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อมาสอนที่คณะเกษตรศาสตร์ ได้ริเริ่มให้มีการตั้งหมวดวิชาไม้ดอกไม้ประดับในภาควิชาพืชสวน และเปิดสอนวิชาดอกไม้ประดับเฉพาะหัวเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2020-2021 ได้มีการนำไปปลูกเพื่อขยายพันธุ์ที่หัวทุ่งจ้อ โดยมีนักวิจัยที่เป็นอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คือ ดร.พิมพ์ใจ อภาวัฐธรม์ ดร.ฉันทนา

สุวรรณชาติ และ ดร.อดิศร กระแสชัย และนำไปขยายพันธุ์ต่อที่ศูนย์บริการการพัฒนขยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ผลบ้านไร่ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ (พิศิษฐ์ วรอุไร และคณะ, 2555, หน้า 1-5) รวมทั้ง ได้มีการวิจัยในส่วนของกาเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อปทุมมา ที่อาคารปฏิบัติการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อของภาควิชาพืชสวน คณะเกษตรศาสตร์ จากนั้น จึงเริ่มมีการเผยแพร่และส่งเสริมให้เกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ได้นำไปปลูก ทั้งนี้เนื่องจากเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีสภาพภูมิอากาศ อุณหภูมิและพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของปทุมมา และยังเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับการส่งเสริมในการพัฒนาการผลิตไม้ดอกไม้ประดับเขตร้อนจากหน่วยงานของรัฐในโครงการจัดตั้งศูนย์กลางไม้ดอกไม้ประดับเขตร้อนจังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ปลูกปทุมมาทั้งหมด 232 ไร่ มีเกษตรกรปลูกทั้งหมดจำนวน 38 ราย โดยอำเภอสันทรายจะมีการปลูกปทุมมามากที่สุด มีเกษตรกรปลูกจำนวน 16 ราย พื้นที่ปลูกจำนวน 146 ไร่ รองลงมา คือ อำเภอเมือง พัว้ว สะเมิง และดอยสะเก็ด ตามลำดับ ซึ่งพันธุ์ที่นิยมปลูกกันมากที่สุดนั้น ได้แก่ พันธุ์เชียงใหม่พิงค์ มีลักษณะดอกที่สวยงาม สีดอกมีตั้งแต่สีชมพูอ่อน และชมพูเข้ม มีกลีบเรียงเป็นวงสลับกันคล้ายดอกบัวตูม ก้านช่อดอกตรงแข็งแรง มีใบแผ่เป็นลักษณะใบรีสีเขียว และมีเส้นกลางใบสีน้ำตาลเรื่อ แต่ปทุมมาไม่ได้มีเพียงพันธุ์เชียงใหม่พิงค์เพียงพันธุ์เดียวเท่านั้น หากแต่มีหลายพันธุ์หลายสีสันด้วยกันที่นิยมปลูก เช่น พันธุ์เชียงใหม่เรด ดอยตุง สโนไวท์ ชมพูอ่อน เป็นต้น ปทุมมาสามารถให้ดอกหลังปลูกประมาณ 4 เดือน นับจากวันที่ปลูก ช่วงเวลาการเจริญเติบโตและให้ดอกจะเป็นช่วงฤดูฝน จะมีการพักตัวในช่วงอากาศแล้ง และช่วงวันสั้น ตั้งแต่ปลายเดือนกันยายน และจะเริ่มเจริญเติบโตได้ใหม่อีกครั้งประมาณเดือนเมษายน

ในระแวกเวลานับสิบปีที่ผ่านมา จังหวัดเชียงใหม่ มีเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมาอยู่หลายอำเภอ เช่น อำเภอพัว้ว อำเภอสันทราย อำเภอแม่แตง อำเภอแมริม ส่วนใหญ่จะปลูกเอง จำหน่ายเอง ไม่ได้มีการรวมกลุ่ม เมื่อประสบปัญหา เช่น เกิดโรคระบาด จากเชื้อแบคทีเรียที่มีชื่อเรียกว่า Ralstonian หรือเชื้อโรคหัวเน่าหรือโรคเหี่ยว ดิดปนเปื้อนไปกับหัวพันธุ์ดอกปทุมมาที่ส่งออก ก็จะเสี่ยงต่อการขาดทุน การที่เกษตรกรไม่มีการรวมกลุ่ม ทำให้ขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร เพราะดอกปทุมมาต้องอาศัยความรู้และเชี่ยวชาญ แม้กระทั่งบางสายพันธุ์เกษตรกรก็เรียกชื่อไม่เหมือนกัน เกษตรกรที่ทำเชิงเดี่ยว ไม่ได้รวมกลุ่ม ต้องวิ่งหาตลาดเอง ยังมีผลทำให้ขาดอำนาจในการต่อรอง และถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง หรืออาจมีกรณีขายตัดราคากันเอง การปฏิบัติในแปลงปลูกไม่ถูกวิธี คุณภาพไม่ได้มาตรฐาน และปริมาณไม่ได้ตามความต้องการของตลาด ทำให้ลูกค้าไม่เชื่อถือ บางรายประสบปัญหาหัวพันธุ์ดอกปทุมมา ชื่อว่าพันธุ์เชียงใหม่พิงค์ ดิดเชื้อแบคทีเรีย (Ralstonian) โรคเน่าหรือโรคเหี่ยว ซึ่งเป็นโรคที่ร้ายแรง เมื่อลูกค้าต่างประเทศนำไปปลูก จะเกิดโรคระบาด ต้องชดใช้ค่าเสียหาย โดยการส่งหัวพันธุ์ใหม่ทดแทนตามจำนวนเดิม ประมาณ

40,000 กว่าหัวพันธุ์ และเกษตรกรที่ไม่ได้รวมกลุ่ม ก็มีการขายตัดราคาตัวเอง จนราคาอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าราคาตลาดที่ควรจะเป็น และเมื่อราคาต่ำ ทำให้เกษตรกรต้องขายเน้นปริมาณมากกว่าคุณภาพ อีกประการหนึ่ง เกษตรกรต้องมีต้นทุนการผลิตคือการปลูกดอก ไม่ว่าจะเป็นค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ค่าแรงงาน ค่าเช่าที่ดิน ฟางข้าวและพลาสติกคลุมแปลง ซึ่งถ้าต้องลงทุนตัวเอง ก็เป็นค่าใช้จ่ายที่สูง เมื่อเกิดปัญหาแก้ไขไม่ได้และขาดทุน ก็ต้องเลิกกิจการไปหลายราย แต่การรวมกลุ่มในช่วงที่ผ่านมานับสิบปี ก็ยังเป็นการรวมกลุ่มแบบหลวมๆ ที่ขาดความพร้อม ขาดการการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ หรืออาจมีสมาชิกบางคนที่มีผลประโยชน์ส่วนตัว ขาดความยุติธรรม จึงทำให้สมาชิกกลุ่มขาดความศรัทธาในการรวมกลุ่ม หรือในกระบวนการดำเนินการแบบกลุ่ม จึงลาออกจากสมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ทำให้พัฒนาการของกลุ่ม หยุดชะงักไปในบางช่วง และก็มีความพยายามรวมกลุ่มใหม่ เป็นเช่นนี้เรื่อยมา ปัจจุบัน กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกดอกปทุมมา ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย ได้นำเอาบทเรียนในการรวมกลุ่มที่ผ่านมา มาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำไปสู่การจะทะเบียนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน มีการปรับโครงสร้างคณะกรรมการ มีกิจกรรมกลุ่ม ที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่างๆ

การปลูกดอกปทุมมา

ปทุมมา เป็นพืชในวงศ์จิง Zingiberaceae สกุลขมิ้น ชื่อสามัญ คือ Siam Tulip หรือ Summer Tulip ชื่อวิทยาศาสตร์ คือ *Curcuma alismatifolia* (<https://th.wikipedia.org/wiki/ปทุมมา>, สืบค้นเมื่อ 23 ก.ค 2560) คนไทยเรียกได้หลายชื่อ คือ ปทุมมา กระเจียวบัว ขมิ้น โลก เป็นพืชล้มลุก มีเหง้าอยู่ในดิน จะพักตัวในฤดูหนาวและร้อน เมื่อถึงฤดูฝนจะเริ่มผลิใบและดอก ต้นสูงประมาณ 2 ฟุต ใบยาวคล้ายใบพาย ก้านช่อดอกสูงเหนือพุ่มใบ กาบดอกสีม่วง ดอกสีม่วง มีอายุหลายปี เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว มีลำต้นใต้ดินเป็น แบบเหง้า เจริญเติบโตออกดอกในช่วงฤดูฝน จากนั้นจะลงหัวลำต้นยุบตัวลงหลังออกดอกแล้ว หัวพันธุ์จะมีการพักตัวในช่วงฤดูหนาว ประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ เมื่อหัวพันธุ์ พ้นระยะพักตัวจะงอกเป็นต้นใหม่ในฤดูฝนต่อไป ปทุมมาชอบอากาศเย็นชื้น สามารถการขยายพันธุ์ด้วยการแยกหน่อ คนไทยรู้จักปทุมมามานาน เพราะเป็นพืชสมุนไพร สามารถนำมาบริโภคได้ ด้วยการรับประทานกับน้ำพริกต่างๆ หรือจิ้มแจ่ว ชาวไทใหญ่นำดอกอ่อนมาต้มจิ้มกับน้ำพริก โดยนำดอกอ่อนมาคลุกกับน้ำพริกแกงที่มีส่วนผสมของ ตะไคร้ พริกขี้หนูเกลือ กระเทียม หอม ถั่วเน่า และผงขมิ้น นำไปชุบแป้งทอด กินกับน้ำจิ้มที่มีลักษณะคล้ายจากาด ต่อมาพืชสกุลนี้ของไทยเป็นที่รู้จักในฐานะไม้ดอกเขตร้อน ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดปัจจุบัน

การปลูกเลี้ยงและการดูแลรักษา

ปทุมมาและไม้ดอกสกุลขมิ้น เป็นไม้หัวที่มีการพักตัวในช่วงวันสั้น โดยอุณหภูมิมีผลต่อการพักตัวโดยจะพักตัวในเดือนตุลาคม และจะเจริญเติบโตใหญ่อีกครั้งประมาณปลายเดือนมีนาคม ควรปลูกตั้งแต่ปลายเดือนมีนาคมถึงต้นเดือนมิถุนายน สภาพดินที่ปลูกควรเป็นดินร่วนปนทราย หรือดินที่มีอินทรียวัตถุสูงมีระบายน้ำได้ดี ปลูกได้ทั้งในแปลงปลูก และปลูกในถุง การปลูกในแปลงควรใส่ปุ๋ยหมักอัตรา 3-6 ตันต่อไร่ ใถดากดินไว้ประมาณ 1 เดือน ขนาดแปลงกว้าง 1.20-1.40 เมตร ความยาวตามสภาพพื้นที่ สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การใส่ปุ๋ยขาก่อนเตรียมแปลงจะช่วยปรับสภาพดิน และช่วยลดการเกิดโรค ส่วนการปลูกในถุงหรือปลูกในกระถาง ควรใช้วัสดุปลูกที่มีส่วนผสมดังนี้ ทราย ขุยมะพร้าว ถ่านแกลบ อัตราส่วน 2:1:1 หรืออาจจะปรับให้เหมาะสมกับวิธีการให้น้ำ การปลูกในแปลงระยะการปลูกก็ขึ้นอยู่กับขนาดของทรงพุ่มและการแตกกอมาก เช่น ปทุมมา บัวชั้น กระจิวส้ม ควรใช้ระยะปลูก 30 เซนติเมตร ถ้าปลูกในกระถางหรือถุงปลูกควรเป็นขนาด 12 นิ้ว ส่วนชนิดที่มีทรงพุ่มเล็กการแตกกอค่อนข้างน้อย เช่น ปทุมรัตน์ เชียงใหม่-สโนว์ ควรใช้ระยะการปลูกแคบลง หรือปลูกในกระถางหรือถุงขนาดเล็ก เพื่อให้สมส่วนกับขนาดทรงพุ่ม

การขยายพันธุ์

ปทุมมาสามารถขยายพันธุ์ได้หลายวิธี เช่น การเพาะเมล็ด เป็นวิธีการขยายพันธุ์โดยอาศัยเพศ วัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มปริมาณหรือเพื่อการพัฒนาพันธุ์ การผสมพันธุ์ของปทุมมาพร้อมที่จะมีการถ่ายละอองเรณูได้ตั้งแต่ดอกเริ่มบานจนถึง 10.00 น. ละอองเรณูของไม้ดอกประเภทนี้มีความเป็นหมันในระดับปานกลางถึงสูง ต้องรีบถ่ายละอองเรณูในขณะที่ความชื้นสัมพัทธ์อยู่ระดับสูง การถ่ายละอองเรณูทำได้โดยใช้ไม้จิ้มฟันปลายแหลมขูดละอองเรณูของต้นแม่พันธุ์ทิ้งโดยขูดจากปลายอับเรณูลงทางด้านโคนแล้วจึงขูดละอองเรณูของต้นพ่อพันธุ์มาแตะที่ปลายยอดเกสรตัวเมีย จากนั้นเด็ดส่วนปากซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งแมลงชอบลงมาเกาะ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการผสมทับ หลังจากผสมพันธุ์แล้วควรแขวนป้ายแม่พันธุ์ พ่อพันธุ์ วันที่ผสมเมื่อถ่ายละอองได้ 2-3 วัน ควรฉีกใบประดับที่รองดอกออกเพื่อตรวจดูว่ามีการพัฒนาของผลขึ้น หรือไม่หากมีการพัฒนาขึ้นก็ต้องกำจัดดอกที่เหลือในช่อดอกย่อยนั้นทิ้งเพื่อป้องกันความสับสน หลังจากการถ่ายละอองได้ 1-2 เดือน ฝักจะเริ่มแตก เมล็ดแก่จะติดออกจากฝัก ควรรีบนำเมล็ดมาเพาะโดยใช้วัสดุดังนี้ ทรายหยาบผสมถ่านแกลบ อัตราส่วน 1:1 โดยเพาะเมล็ดลึก 0.5-1 เซนติเมตร เมื่อดันกล้าเจริญเติบโตมีใบจริง 5 ใบ ก็แยกต้นกล้าไปปลูกโดยปีแรกจะสร้างหัวขนาดเล็กไม่สามารถให้ดอกได้ ปีที่ 2 จะสร้างดอกและหัวพันธุ์ขนาดใหญ่ขึ้น

การแยกเหง้า เป็นวิธีการขยายพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศ ปทุมมาและพืชชนิดใกล้เคียงนั้นมีเหง้าหรือลำต้นอยู่ใต้ดิน ในหนึ่งฤดูปลูกนั้นเหง้า 1 เหง้าจะเกิดเป็นลำต้นเทียม 1-2 ต้น ซึ่งจะแตกออกไประหว่างฤดูปลูกประมาณ 2-20 หน่อขึ้นอยู่กับชนิดของพืชนั้นๆ ส่วนการผ่าเหง้า โดยการนำเหง้าที่มีการแยกเหง้าแล้วมาผ่าตามแนวยาวเป็น 2 ชิ้นเท่าๆ กัน แนวการผ่าจะต้องอยู่กึ่งกลางระหว่างตาที่อยู่ทั้งสองข้างของเหง้า ชิ้นที่ได้ควรมีตาข้างที่สมบูรณ์ไม่ต่ำกว่า 1 ตา มีรากสะสมอาหารอย่างน้อย 1 ราก เมื่อผ่าเสร็จควรทาปูนแดงหรือยากันเชื้อตรงแผลที่ผ่าเพื่อป้องกันเชื้อโรคเข้าชิ้นที่ผ่าควรปลูกโดยเร็วขึ้นที่ปลูกจะงอกช้ากว่าปกติและดอกไม้ไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร เพราะมีอาหารสะสมน้อยกว่าปกติ การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ เป็นวิธีการเพิ่มปริมาณพืชโคลนเดียวกันให้มากขึ้นในเวลาอันสั้น ชิ้นส่วนที่นิยมใช้ในการขยายโดยวิธีนี้คือ ช่อดอกอ่อน ระยะเวลาที่เหมาะสมควรเป็นช่อดอกที่เพิ่งโผล่ออกจากลำต้นเทียม การขยายพันธุ์โดยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อจะใช้ระยะเวลา 2 ปี ถึงจะให้ช่อดอกและหัวพันธุ์ที่สมบูรณ์ ส่วนวิธีการปลูกให้แตกกอ คือ การปลูกให้ยอดของเหง้าชี้ลง โดยให้เหง้าถูกกลบลึกราว 5 เซนติเมตร การวางเหง้าโดยวิธีนี้จะทำให้อิทธิพลการข่มของตายอดลดลง ตาข้างบนหัวพันธุ์สามารถเจริญเป็นหน่อใหม่ได้ จะทำให้ปริมาณหน่อเพิ่มขึ้น สำหรับการปลูกเพื่อผลิตเป็นไม้กระถางควรปลูก 2-3 หัวต่อกระถาง เพื่อให้ได้หน่อมากและทรงพุ่มสมดุลกับกระถาง

การพร่างแสง ตามธรรมชาติปทุมมาขึ้นได้ดีในสภาพป่าละเมาะ และทุ่งหญ้าเจริญเติบโตได้ดีในสภาพที่มีแสงผ่าน 30-100 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นการปลูกก็ขึ้นอยู่กับชนิดของพืชและจุดประสงค์ของผู้ปลูก เช่น ถ้าปลูกเป็นไม้ตัดดอกต้องการก้านช่อดอกยาวก็ควรพร่างแสงมากเพื่อให้ก้านช่อดอกยาว ถ้าเป็นไม้กระถางควรพร่างแสงน้อย ก้านช่อดอกก็จะสั้น เช่น ปทุมมามักจะปลูกกลางแจ้ง โดยธรรมชาติจะขึ้นตามทุ่งหญ้า การให้น้ำปทุมมาควรให้น้ำตั้งแต่ปลูก โดยก่อนปลูกควรรองก้นหลุมปลูกด้วยปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 อัตราการให้ 1 ช้อนชาต่อหลุม หลังจากแทงหน่อ 1 เดือน ควรให้เดือนละ 1 ครั้ง โดยช่วงก่อนฤดูฝนควรให้ปุ๋ยเคมีที่มีสูตรไนโตรเจนสูง หรือสูตรเสมอเพื่อเร่งการเจริญเติบโตทางลำต้น เช่น สูตร 21-7-14, 15-0-0 และ 15-15-15 ในช่วงฤดูฝนควรให้ปุ๋ยที่มีธาตุฟอสฟอรัสและโปแตสเซียมสูง เนื่องจากได้รับธาตุไนโตรเจนจากน้ำฝนแล้ว ควรให้ปุ๋ยโปแตสเซียมสูง จะมีการสะสมอาหารไว้ในเหง้าและคุ่ม จะทำให้เหง้ามีขนาดใหญ่ สมบูรณ์ ดอกมีคุณภาพ ถึงอย่างไรก็ตามควรให้น้ำหมักบ้างเพื่อปรับสภาพดิน ช่วยการระบายน้ำ ให้โดยการพรวนดินแล้วโรยรอบ ๆ อัตราการให้ประมาณ 1 ถ้วยกาแฟต่อกอ

การให้น้ำ เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของพืช เพื่อการสร้างอาหารระบายนความร้อน สำหรับพืชกลุ่มปทุมมาในแปลงปลูกอาจจะให้น้ำตามร่องหรือให้ระบบสปริงเกอร์ ตลอดจนใช้สายยางรด ถ้าปลูกในถุงหรือกระถางก็ให้โดยระบบสปริงเกอร์ และใช้สายยางรด ควรรดวันละครั้งยกเว้นฝนตก เวลาให้น้ำควรเป็นตอนเช้าและควรแห้งในตอนเย็น ถ้าต้นพืชเปียกน้ำในตอนกลางคืน โอกาสเกิดโรคก่อนข้างสูง การคลุมแปลงปลูกด้วยต้นฟางข้าว หรือหญ้าคาจะช่วยลดการระเหยของน้ำ รักษาความชื้นในดินได้ดี โรคและศัตรูพืชที่สำคัญคือ โรคเน่า เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย *Ralstonia solanacearum* เชื้อนี้จะเจริญเติบโตได้ดีในดินที่มีสภาพเป็นด่างและการทำลายเชื้อทำได้ยาก นอกจากก่อนปลูกไถดินแล้วตากอย่างน้อย 10 วันและใส่ปูนขาวก่อนปลูกจะช่วยลดการระบาดของโรคได้ระดับหนึ่ง และสารเคมีที่ควบคุมเชื้อ คือ ฟอร์เต้และเด็กซานหรือยาปฏิชีวนะ โดยใช้เป็นครั้งคราว การป้องกันที่ดีที่สุด คือ ใช้หัวพันธุ์ที่ปลอดเชื้อ และปลูกในพื้นที่ซึ่งปลอดเชื้อ ส่วนแมลงที่พบทำลายไม้ดอกสกุลนี้ ได้แก่ หนอนม้วนใบ ตั๊กแตน หอย และไรแดง ทำลายใบประดับ สารเคมีที่ใช้กำจัด ได้แก่ อโซติน ไอโมท์

การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว

ในส่วนของการตัดดอกกลุ่มปทุมมาระยะที่เหมาะสมในการตัดในระยะที่ดอกบานแล้ว 3-5 ดอก วิธีการตัดดอก ใช้วิธี โนม์ช่อดอกแล้วดึงขึ้นจากลำต้นเทียม คล้ายกับเขยปีรา ควรตัดดอกในตอนเช้า หลังจากตัดควรแช่น้ำสะอาดทันที แช่นานประมาณ 8 ชั่วโมงแล้วนำมามัดรวมกัน 10 ช่อ และหุ้มโคนก้านช่อดอกด้วยผ้าชุบน้ำห่อด้วยถุงพลาสติกและรัดขอบถุงให้แน่น การบรรจุกล่อง ควรทำอย่างระมัดระวังเพื่อไม่ให้ช่อดอกบอบช้ำ เรียงทับกันไม่เกิน 3 ชั้น กล่องควรมีช่องระบายอากาศเพื่อป้องกันการอับชื้นภายในกล่อง การเก็บเกี่ยวหัวพันธุ์ ปทุมมาจะเริ่มพักตัวในเดือนตุลาคม หลังจากนั้นลำต้นเทียมจะเริ่มแห้งเมื่อลำต้นเทียมแห้งดีแล้วควรขุดเหง้าขึ้นจากแปลงปลูก ควรขุดเหง้าไม่ให้มีบาดแผล ส่วนใหญ่จะรดน้ำแปลงปลูกให้ชุ่มเพื่อง่ายต่อการขุด หลังจากขุดเหง้าหรือมรากสะสมอาหารแล้ว ควรนำไปทำความสะอาดโดยใช้น้ำฉีดเอาดินที่ติดมาออกให้หมด เมื่อล้างสะอาดแล้วผึ่งบนตะแกรงในร่มที่ระบายอากาศได้ดี เมื่อแห้งแล้วหักเป็นหัวตามรอยต่อแล้ววัดขนาดหัวพันธุ์ตามเกรด ถ้าหัวพันธุ์มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 เซนติเมตร และมีรากต้นไม่น้อยกว่า 3 ต้นเป็นคุณภาพที่สามารถส่งออกได้ และหัวพันธุ์ควรเก็บไว้ในภาชนะที่มีการระบายอากาศได้ดี เช่น ตะกร้าหรือกล่องที่มีรูระบายอากาศได้ดีแล้วเก็บไว้ในที่ร่มสามารถเก็บรักษาได้นานถึง 4 เดือน ไม่มีผลต่อการนำไปใช้ในการผลิตในครั้งต่อไป

ประสบการณ์การปลูกดอกปทุมมาของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าชื่อนางกัญชัชญา สวัสดิ์ อยู่บ้านเลขที่ 15 หมู่ที่ 3 บ้านขอนตาล ตำบลลิ้มใต้ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ มีพี่น้องทั้งหมด 9 คน บิดามารดามีอาชีพทำไร่ ทำสวน จบการศึกษาระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนพระวิสุทธิวงค์ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ที่โรงเรียนแมริมวิทยาคม จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ที่เทคโนโลยีหมู่บ้านครุภาคเหนือ จังหวัดลำพูน จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง และจบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาส่งเสริมและพัฒนากิจการเกษตร ที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่

ก่อนหน้านั้น ข้าพเจ้า ได้มีประสบการณ์การทำงานในโรงแรมในจังหวัดเชียงใหม่ ในปี 2535 ในแผนกต้อนรับ บัญชี และประชาสัมพันธ์ ต่อมาได้เริ่มทำธุรกิจจำหน่ายอาหารอะลูมิเนียม และเฟอร์นิเจอร์ไม้สัก แต่ก็พบว่าไม่มีความยั่งยืน เพราะแม่จะมีรายได้ดี แต่ก็จะเป็นบางช่วง ดังนั้น ในปี 2537 ข้าพเจ้า จึงได้เริ่มหันมาปลูกไม้ดอก คือ ดอกเบญจมาศ ดอกมัม ดอกแกลดิโอลัส คัตเตอร์ ลิลลี่ เอลบิร่า ซึ่งก็ได้เรียนรู้ และลองผิดลองถูก ขาดทุนบ้าง ได้กำไรบ้าง จนกระทั่งในปี พ.ศ.2542 ข้าพเจ้าได้เริ่มปลูกดอกปทุมมา โดยการชักชวนของเพื่อนสนิทที่ประสบความสำเร็จ ข้าพเจ้าได้ลงทุนปลูก 1 ไร่ ก่อน ปลูกพันธุ์เชียงใหม่พิงค์ และเชียงใหม่เรด เมื่อผลผลิตดี จึงมีความมั่นใจมากขึ้น และได้ขยายพื้นที่เพาะปลูกเป็น 2 ไร่ ในปีถัดมา และเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน ได้ลงทุนเพาะปลูกรวมพื้นที่กว่า 50-60 ไร่ โดยปลูกทั้งปทุมมาและกระเจียว ซึ่งมีการตัดไม้ดอกจำหน่าย และการเพาะหัวพันธุ์ส่งขายทั้งในประเทศ คือที่กรุงเทพฯ และต่างจังหวัด และขยายตลาดไปยังต่างประเทศ ข้าพเจ้าได้เรียนรู้เทคนิควิธีการ เพื่อพัฒนาอาชีพของข้าพเจ้าในทุกด้าน เช่น การใช้สื่อออนไลน์ในการสื่อสารกับลูกค้า ไม่ว่าจะผ่าน ไลน์ เฟสบุ๊ก ทำให้ง่ายและรวดเร็วมากขึ้น ที่สำคัญข้าพเจ้าได้ริเริ่มชักชวนเกษตรกรผู้ปลูกปทุมมา ในตำบลเดียวกัน ให้มีการรวมกลุ่มกัน เพราะเดิมมีการขายตัดราคากันเอง ทำให้ส่งผลกระทบต่ออาชีพเป็นอย่างมาก ดังนั้น การรวมกลุ่มกัน จะช่วยให้เกิดมาตรฐานในเรื่องราคา คุณภาพผลผลิต ในระดับเดียวกัน ทั้งยังเป็นการสร้างเครือข่าย ให้เกิดการรวมพลังกันในการต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบในเรื่องราคา และยังได้รับการสนับสนุนที่ดีจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษาวิชาการ การจะประสบความสำเร็จในอาชีพนี้ ต้องมีใจรัก และขยันเรียนรู้พัฒนาตนเอง มีการวางแผนการบริหารจัดการที่ดิน เงินทุน แรงงาน เวลา วางแผนการเงิน ข้าพเจ้า จะพยายามใช้ทุนหมุนเวียนที่ได้จากการทำธุรกิจ มากกว่าที่จะสร้างหนี้สินโดยการกู้ยืมเงิน อาศัยว่าได้ริเริ่มจากเล็ก ไปสู่การขยายใหญ่ ทำให้ได้ค่อยๆ เรียนรู้ไป ทดลองปฏิบัติไปด้วย จนสามารถพึ่งพาตนเองได้

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	นางกัญชัชญา สวัสดิ์
วันเดือนปีเกิด	30 ธันวาคม 2509
ที่อยู่	บ้านเลขที่ 15 หมู่ 3 บ้านขอนตาล ตำบลริมใต้ อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่
เบอร์โทรศัพท์	061-654-9461
อีเมล	ningflower@hotmail.com
สถานที่ทำงาน	เลขที่ 467 หมู่ 10 ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
อาชีพ	เกษตรกรผู้ผลิตไม้ตัดดอกและหัวพันธุ์ดอกปทุมมา เพื่อการส่งออกทั้งใน และต่างประเทศ
ประวัติการศึกษา	จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ที่เทคโนโลยีหมู่บ้านครูภาคเหนือ จังหวัดลำพูน จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ลำปาง จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่